

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 7

BEOGRAD 1938 GODINE

KNJIGA 2

XVIII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 23 FEBRUARA 1938 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK
STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ, JEVREM TOMIĆ i RADISAV VUČETIĆ

SEKRETAR
NURIJA POZDERAC

Prisutni g. g. Ministri: Ministar šuma i rudnika **Bogoljub Kujundžić**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar građevina **Dobroje Stošović**, Ministar finansija **Dušan Letica**, Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojislav V. Đorđević**, Ministar bez portfelja **dr. Niko Novaković**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Vjekoslav Miletić**, Ministar pošta, telegrata i telefona **Vojko R. Čvrkić**.

POČETAK U 8,55 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XVII redovnog sastanka;

2 — Saopštenje Ukaza Kraljevskih Namesnika o postavljenju Ministra poljoprivrede Svetozara Stankovića za zastupnika Ministra saobraćaja dr. Mehmeda Spahe, koji će se izvesno vreme baviti u inostranstvu;

3 — Saopštenje: da Stevan Janković podnosi ostavku na svoj poslanički mandat, pošto je Ukazom Kraljevskih Namesnika od 9 januara o. g. imenovan za senatora i da dr. Mile Miškulin, Svetozar Stanković i Mihailo Lukarević podnose ostavke na poslanički mandat, pošto su 6 februara o. g. na izborima izabrani za senatore;

4 — Odgovor Ministra finansija Dušana Letice na kratko pitanje narodnog poslanika Radivoja Nikolića.

Govornici: Vojislav Lazić (primedba na zapisnik), sekretar Nurija Pozderac (odgovor na primedbu na zapisnik), Aleksandar Lazarević (o povredi Poslovnika), Ministar finansija Dušan Letica, Radivoje Nikolić, Potpredsednik Narodne skupštine Franjo Markić (devet puta).

Dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Govornici: Izvestilac većine Branko Todorović, Potpredsednik Narodne skupštine Radisav Vučetić (sedam puta), Milinko Milutinović (radi ličnog objašnjenja), Mita Dimitrijević (radi ličnog objašnjenja), Branko Todorović (radi ličnog objašnjenja), Milan Banić, Potpredsednik Narodne skupštine Franjo Markić (devet puta), Potpredsednik Narodne skupštine Jevrem Tomić (četiri puta), Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić, dr. Đorđe Marković, izvestilac većine dr. Jure Koc, Milan Banić (radi ličnog objašnjenja), Joca Kašanin, izvestilac manjine Ivan Mohorić, Ministar finansija Dušan Letica, Predsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (četiri puta).

Potpredsednik Franjo Markić: Imam čast otvoriti XVIII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim g. sekretara da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar Nurija Pozderac pročita zapisnik XVII redovnog sastanka.

Potpredsjednik Franjo Markić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na zapisnik. (*Vojislav Lazić:* Molim za reč). Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić da učini primedbu na pročitani zapisnik.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, čuli ste da je g. sekretar u zapisniku napisao da je posle govora g. Save Mikića radi ličnog objašnjenja govorio g. Dimitrije Mirković. Iz toga, gospodo, logično izlazi da je g. Mirković imao neka objašnjenja sa g. Savom Mikićem, jer ko poznaje naš Poslovnik i zdravu logiku njemu to tako izgleda, jer naš Poslovnik kaže ovako: »Ako poslanik traži reč radi toga da ispravi svoj navod, koji je pogrešno izložen, te je dao povoda kakvom nesporazumu, ili izazvao potrebu lične odbrane, onda će mu se dati reč čim svrši svoj govor onaj, koji je tu ispravku izazvao». Dakle, iz ovoga zapisnika, kako je sastavljen, izgleda da je govor g. Dimitrija Mirkovića i njegovu ispravku izazvao njegov predgovornik Sava Mikić; međutim, bilo je drukčije. G. Dimitrije Mirković javio se za reč da mi odgovori na moj govor, u koliko je on njega tangirao, sa sednice skupštinske još od 16 februara, kada sam ja davao obrazloženje predloga invalidskog zakona. G. sekretar u onom delu zapisnika, gde je uneo da je govorio i g. Mirković, nije rekao da je on govorio radi ličnog objašnjenja sa mnom nego samo radi ličnog objašnjenja tako, da ispada nelogično zašto se ja javljam, kad on mene nije ničim tangirao. Vidite, kako se šuplje vode zapisnici i kako se izvrću činjenice u zapisnicima.

A, gospodo, još više povredio je Poslovnik pretседavajući g. Markić što je dozvolio g. Mirkoviću da govori radi ličnog objašnjenja, kad on od pretходnog govornika nije ničim bio tangiran, jer ako je g. Mirković od moje strane bio tangiran onog dana kad sam ja obrazlagao svoj zakonski predlog invalidskog zakona, on je bio dužan onda da se javi za reč, odmah posle mog govora, jer je on tu bio prisutan, jer se je sa mnom dobacivanjem objašnjavao i, prema tome, on je morao odmah da traži reč, ako je imao šta da se odmah sa mnom objasni, a ne posle 6 dana, jer naš Poslovnik ne dozvoljava takvu praksu kao što ju je sad zaveo naš pretседavajući g. Markić. To je jedno gaženje Poslovnika sa njegove strane. Odmah zatim dolazi drugo gaženje zato što meni nije dao reč da odgovorim g. Mirkoviću, jer je g. Mirković nanovo vršio jedno sasvim nepotrebno izazivanje i sa providnim tendencioznim smerom. G. Markić je bio dužan da mi da reč da ja g. Mirkoviću odgovorim. On to nije učinio i tako je i po drugi put pogazio Poslovnik.

Gospodo, ja to samo konstatujem i protestujem i protiv ovakvog vođenja zapisnika u kome sve ostaje nejasno i mračno, protestujem i protiv dvogubog gaženja Poslovnika od strane pretседavajućeg g. Markića, a g. Mirkoviću ja ću odgovoriti na ono što je on sinoć govorio drugom prilikom i to onako kao što dostojanstvo nalaže da treba da mu odgovorim.

Potpredsjednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, sadašnje izveđe g. Vojislava Lazića mogu da podelim na dva dela. U prvom redu on protestuje protiv povrede Poslovnika, a u drugom delu stavlja primedbu na sastavljanje zapisnika. Na prvu optužbu

dužan sam da odgovorim: § 41 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini glasi: »Ako poslanik traži reč radi toga da ispravi svoj navod, koji je pogrešno izložen, te dao povoda kakvom nesporazumu ili izazvao potrebu lične odbrane, onda će mu se dati reč odmah čim svrši svoj govor onaj, koji je tu ispravku izazvao». Ovde se radi o tome da poslanik koji treba da ispravi svoj govor ima pravo pre već najavljenih govornika da ispravi svoj govor, ali nigde ne stoji da nema prava i docnije da se javi. Međutim, gospodo narodni poslanici i uvaženi poslanički družje g. Laziću, možda sam ja malo liberalnije primenio Poslovnik, odnosno reči Poslovnika. Ja sam, ako sam liberalnije primenio reči Poslovnika, to učinio radi toga da očuvam duh i smisao Poslovnika, prosto radi toga što Poslovnik u duhu svom hoće da omogući svakom narodnom poslaniku da kaže što ima, bilo po opštim ili javnim pitanjima, bilo u svoje ime lično.

G. Dimitrije Mirković spada među one poslanike koji se neobično retko javljaju na govornici. G. Mirković ne čuje se sa ove govornice tako često, ne radi toga što ne bi imao šta da kaže ili ne bi znao šta da kaže, nego radi velike skromnosti da bi druga gospoda kolege mogle doći na red. A kada je g. Mirković, koji se vrlo retko javlja na govornici, zatražio nakon pet dana reč da ispravi navode g. Lazića, ja sam sasvim shvatio da je g. Mirkoviću mnogo stalo do toga da ispravi navode g. Lazića.

Kad bi gospodin Mirković spadao u onaj red narodnih poslanika koji se često javljaju za reč, ja mu ne bih dao reč. Međutim, gospodo, ja sam smatrao da sam dužan da mu dam reč, prosto radi toga da očuvam smisao i duh Poslovnika. Gospodinu Laziću nisam mogao i nisam smeo da dozvolim da odgovara gospodinu Mirkoviću, jer bi se ti odgovori i protivodgovori protegli u beskonačnost; nisam mu dao reč iz prostog razloga što gospodin Mirković u svome govoru nije ničim uvredio gospodina Lazića, nego je naprotiv rekao, ja svačije mišljenje pa i mišljenje gospodina Lazića poštujem, i molim gospodina Lazića da isto tako poštuje i dobronamernost moga mišljenja. Osim toga, gospodo narodni poslanici, gospodinu Laziću nisam smeo dati reč ne samo zbog toga što ga g. Mirković nije izazvao, nego i radi duha Poslovnika nisam mu mogao dati reč, jer dajući njemu reč omogućio bih da se ova govornica upotrebi kad i kako ko hoće. Prema tome nalazim da nema povrede Poslovnika, kako to g. Lazić navodi.

Ima reč sekretar g. Nurija Pozderac, da odgovori gospodinu Laziću na njegovu primedbu na zapisnik.

Sekretar Nurija Pozderac: Primedbu narodnog poslanika gospodina Vojislava Lazića na zapisnik ne primam sa razloga što je zapisnikom konstatovano da je g. Mirković tražio reč radi ličnog objašnjenja, a šta je on govorio, to se može videti u Stenografskim beleškama.

Potpredsjednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština učinjenu primedbu g. Lazića na sastav zapisnika? (Ne prima!) Ko od gospode narodnih poslanika tu primedbu prima, neka izvoli sedeti, a ko je protiv, neka izvoli ustati (Većina ustaje). Utvrđujem da Narodna skupština ne prima primedbu g. Lazića i da je zapisnik primljen onako kako ga je

g. sekretar pročitao. (Aleksandar Lazarević: Molim reč o povredi Poslovnika).

Ima reč narodni poslanik g. Aleksandar Lazarević, o povredi Poslovnika.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, у нашем Дому постоји један закон који морамо ми сви да поштујемо, како са леве тако и са десне стране. О извршењу ових законских прописа стара се по Пословнику Претседник Народне скупштине. Господо, ја сам данас изашао на говорницу да констатујем повреду Пословника која је учињена баш од стране самога Претседништва Народне скупштине. Повређен је пропис § 49 Пословника Народне скупштине, који говори о правима народних посланика да упућују питање на Претседника Народне скупштине и о дужности Претседника да на та питања одговара. Прекјуче, господо, ја сам упутио једно питање г Претседнику Народне скупштине, које се односи на цензурисање Стенографских бележака. Господин Претседник Народне скупштине на то питање требао је да ми одговори по Пословнику на јучерашњој седници, али како није одговорио, то сам по његовом позиву отишао код њега у Кабинет и добио приватно обавештење, због чега није могао и није хтео да ми одговори.

Господин Претседник Народне скупштине казао ми је том приликом да не може одговорити на ово моје питање због тога, што то питање мора прочитати пред пленумом Народне скупштине; па како се у том питању налазе и ставови из стенографских бележака, који су избрисани, то би значило да би ти избрисани ставови и цитати из стенографских бележака морали сада опет ући у стенографске белешке, а он, казао је, то не може допустити. Разлог због чега је он избрисао поједине цитате из стенографских бележака, као што је он казао, тај је, што ти цитати садрже увреде и клевете на господина Претседника Краљевске владе д-ра Милана Стојадиновића. Ја сам на то упитао господина Претседника Народне скупштине: па како онда један народни посланик може пред пленумом Народне скупштине да изнесе истинита факта, истините чињенице које не иду у прилог господина Претседника владе или господина Министара. Како ће господин Претседник оквалификовати те чињенице? Да ли ће господин Претседник оквалификовати као клевете све оне чињенице које не иду у прилог Претседнику владе и ако су истините, и обрнуто да ли ће све оне чињенице, које иду у прилог Претседнику владе, прогласити за истините, иако можда исте нису тачне.

Онда ме је на ово Господин Претседник Народне скупштине упитао: Па добро, господине посланиче, Ви сте адвокат, Ви сте правник, па хајде покажите ми једним примером, које би чињенице могао оквалификовати као клевете, а које као истините, кад и Ви сами знате да сам по Пословнику дужан да пазим и да не допустим да се господа посланици и приватна лица уопште клеветају и вређају. Ја сам му на то казао: Господине Претседниче, по Кривичном законнику, § 301, тачно је и јасно обележено шта је клевета. Ту се каже да је клевета кад о неком лицу изнесе или проносе неистините чињенице у намери да се то лице оклевета. Треба, дакле, чак да постоји и намера да се то лице оклевета. Даље сам му казао: кад бих ја устврдио нешто што се тиче породичног живота Господина Претседника владе, онда би то

била клевета и онда би и Господин Претседник Народне скупштине имао права да то избрише, јер се то не може ни доказивати, док се ово што сам је тврдио по Закону може доказивати, те Господин Претседник Владе има пута и начина, ако мисли да су изнете чињенице неистините, да то пред надлежним судом и докаже. Али тај мој разлог господин Претседник Народне скупштине није уважио. Казао ми је просто и јасно да он не може дозволити да то, што је брисао, уђе поново у стенографске белешке.

Па ја вас сада питам, господо народни посланици: кад се зна да ми и поред ове оковане штампе и поред тога што се наша слободна реч, ван зидова ове Скупштине, не може да чује, кад и поред тога што су галерије празне — оне су пуне само кад говоре посланици са десне стране, а кад говоре посланици са леве оне су увек празне... (Граја. — Гласови из већине: То није истина!) И кад народни посланици говоре ноћу пред празним клупама, — онда вас ја питам: на који други начин може да се чује реч народног посланика у овом Дому, кад се и из стенографских бележака брише све оно што је један народни посланик у своме говору изнео као истинито, а што не би ишло у корист Краљевској влади

Господо народни посланици, мој говор од 15 фебруара искасапљен је од господина Претседника Народне скупштине; све оно што је важно из њега је избрисано. Узео је велике маказе и ошишао га више него што је ошишан сам „Ошишани јек”. (Чује се: Обријао га је!) Да, обријао га је. Што год је речено на штету Краљевске владе то је брисано; што год је речено о непоштењу и о неморалу Краљевске владе, то је брисано. (Гласови са деснице: Брисао је клевете!). Али једну ствар не могу дозволити да се брише, а та је ствар, господо, једна јавна оптужба, не само моја него оптужба целе јавности, која је изнета противу Претседника Краљевске владе д-ра Милана Стојадиновића. Господо народни посланици, дуж целе Југославије шапуће се, и илегална штампа говори, и то говори под пуним потписом свога писца о томе, да је др. Милан Стојадиновић имао један негативан став за време шестојануарског режима према томе режиму. (Протести на десници). Ја сам изнео у своме говору на једном месту, где сам говорио о Конкордату, за који је г. Стојадиновић казао да га је узео са Краљевог стола, изнео сам у једном пасусу који је цензура избрисала, — молим вас да чујете тај пасус ја ћу га прочитати и захтеваћу понова да уђе у стенографске белешке, па ако га г. Претседник Скупштине и сутра буде избрисао, то ће бити нова повреда Пословника и тако ће ићи у бесконачност; тај цитат из мога говора гласи овако: (говорник цитира из свога говора ставове који се косе са §§ 45 и 102 Закона о пословном реду, што је по § 130 Пословника изостављено из стенографских бележака. — Жучни протести код већине и узвици: То је скандал!). Скандал је, господо посланици, што су то истините чињенице, али ја ово говорим не у намери да клеветам Милана Стојадиновића, него у намери да га натерам да ме тужи за ово а ја ћу одговарати. (Гласови из већине: То је лаж!). (Нисам ја, господо, сво измислио. У „Отаџбини” изашла је једна белешка која о томе говори. Не тврдим ја истинитост ових чињеница, ово говоре и тврде људи,

koji su bili pretседници влада у овој земљи, и говоре и тврде људи којима се мора веровати. (Бучни протести на десници). Г. Димитрије Љотић, који је био министар у овој земљи, изнео је под својим потписом у „Отаџбини“ ове чињенице.

Potpretседnik Franjo Markić: Gospodine Lazareviću, ja sam tolerantno i strpljivo saslušao Vas ukoliko se tiče ispravke Vašega govora odnosno brisanja iz njega, ali ja ne mogu dopustiti da se diskutuje o tome šta neki drugi govore i pišu što se same stvari ovde ne tiče.

Александар Лазаревић (наставља): Ја хоћу да прочитам ово што пише у „Отаџбини“ што мора имати интереса за свакога. (Гласови са деснице: То су лажи и клевете!) Ја знам да вас истина боли, зато тако и вриштите...

Potpretседnik Franjo Markić: Gospodine Lazareviću, ja mislim da ste kazali šta ste imali da kažete i molim Vas da završite.

Александар Лазаревић (наставља): Господо народни посланици, ја ћу да завршим и да кажем још само ово. У § 130 Пословника стоји, кад наступи спор између Претседника Народне скупштине и посланика који је говорио, онда о томе има да реши Народна скупштина. Овде постоји спор између мене и Претседника Народне скупштине због цензурисања стенографских бележака. Претседник Народне скупштине тврди да он по своме праву, које му Пословник даје, неће дозволити да уђе овај цитат који је брисан из стенографских бележака. Ја сматрам да по Пословнику он то право нема јер то није клевета ни увреда, него тврдим да су чињенице које износим истините... (Повици са деснице: Јесте права клевета!)... и тражим да Народна скупштина према томе пропису Пословника реши да ли ово што је г. Претседник Народне скупштине брисао из стенографских бележака, треба да уђе у стенографске белешке. (Гласови са деснице: Не треба!) Ја вас, господо, са деснице упозоравам да водите рачуна о томе како ћете гласати, јер и после овога ако цензура остане, онда значи да сте се ви солидарисали са Претседником Народне скупштине, али ће ипак ове чињенице које сам изнео у моме говору остати.

Potpretседnik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, i ja i vi sa mnom zajedno, strpljivo smo saslušali g. poslanika Lazarevića. Iz njegovog izlaganja šta je govorio sa g. Pretsednikom Ćirićem i šta mu je ovaj odgovorio kao i iz njegovog citata šta je on neki dan na sednici govorio, vidi se jasno da su te stvari morale biti brisane. Jer druga je to stvar ako g. Aca Lazarević kaže: ja tvrdim da je to tako i tako, a druga je stvar ako g. Aca Lazarević kaže: govori se da je to tako i tako. Prema tome, po gospodinu Lazareviću, ovako teške, ovako krvave uvrede treba da ostanu u Stenografskim beleškama, da bi videla javnost i bila pod impresijom da su istiniti ti napadi. (Aleksandar Lazarević: Neka me tuži sudu!) Međutim g. Lazarević izbegava da kaže to, nego kaže: tvrdi se. Jasna je stvar da je radi toga i takvih njegovih stavova i navoda morao Pretsednik g. Ćirić da briše ove stvari iz Stenografskih beležaka. (Aleksandar Lazarević: Da reši Narodna skupština!). Gospodine Lazareviću, ja ne dozvoljavam da o toj stvari rešava Narodna skupština, to je diskreciono pravo Pretsednika Narodne skupštine, a nije to be-

žanje od rešavanja Narodne skupštine, jer je, kao što se i sami možete uveriti, većina Narodne skupštine za stav, koji ja zauzمام ovde. (Burno odobravanje u centru i na desnici. — *Aleksandar Lazarević:* To je gaženje Poslovnika!)

Izvolite čuti jedan Ukaz Kraljevskih Namesnika.
Sekretar Nurija Pozderac (čita):

»U IME
NJEHOVOG VELIČANSTVA

PETRA II

po milosti Božjoj i volji narodnoj

KRALJA JUGOSLAVIJE
KRALJEVSKI NAMESNICI

pošto će se Ministar saobraćaja Spaho Dr. Mehmed baviti izvesno vreme u inostranstvu, to na predlog Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova, a na osnovu čl. 12 Zakona o uredjenju Vrhovne državne uprave, postavljaju:

Za zastupnika Ministra saobraćaja Stankovića Svetozara, Ministra poljoprivrede.

Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova neka izvrši ovaj Ukaz.

8 februara 1938 godine
Beograd

PAVLE, s. r.

D-r R. STANKOVIĆ, s. r.

D-r I. PEROVIĆ, s. r.

Pretsednik Ministarskog saveta
i Ministar inostranih poslova

Dr. M. M. Stojadinović, s. r.

(Narodni poslanici saslušali su čitanje Ukaza stojeći.)

Potpretседnik Franjo Markić: Izvolite čuti ostavke g. g. narodnih poslanika na poslaničke mandate.

Sekretar Nurija Pozderac (saopštava): G. Stevan Janković podnosi ostavku na svoj poslanički mandat, pošto je Ukazom od 9 januara ove godine imenovan za senatora; g. dr. Mile Miškulin, g. Svetozar Stanković i g. Mihailo Lukarević podnose ostavke na poslanički mandat, pošto su na izborima od 6 februara ove godine izabrani za senatore.

Potpretседnik Franjo Markić: Ove će se ostavke uputiti Verifikacionom odboru.

Reč ima Ministar finansija g. Dušan Letica, da odgovori na kratko pitanje narodnog poslanika g. Radivoja Nikolića.

Министар финансија Душан Летица: Господо народни посланици, народни посланик г. Радивоје Николић упутио је на мене кратко питање ове садржине:

„Пре неки дан, приликом подношења Вашег експозеа о предлогу буџета државних прихода и расхода за 1938/39 годину, Ви сте Народной скупштини претставили државне финансије у одличном стању, показавши чак знатну суму суфицита државних прихода над расходима за прошлу односно ову буџетску годину, која је при крају.

Затим, изнели сте да је Народна привреда у току ове године показала велики просперитет, који допушта повећање државних расхода за 1.270.000.000

динара, као и да то повећање расхода народна привреда неће ни осетити.

Финансијски одбор, односно његова већина, подносећи свој извештај Народној скупштини, навео је: да пораст државних финансијских прихода није последица неке пореске стеге, него привредног оживљења. А говорник владине већине г. др. Ото Гавриловић, народни посланик, који је бранио владин предлог, тврдио је да нема егзекуције, и то нарочито подвукао.

Међутим, и сада читава војска пореских чиновника и егзекутора налази се у егзекуцији на терену.

Јуче, 13 овог месеца, био сам у свом селу и тамо затекао једног егзекутора од кога сам сазнао, да се само у моме срезу налазе у егзекуцији на терену 5 егзекутора и три пореска чиновника. Истога дана достављено ми је, да је на дан 10 ов. м. у мом срезу у селу Лесковцу порески егзекутор неки Светомир Милановић, у циљу егзекуције за порез из Јарма на орању испалио две краве Живка Тодоровића ондашњег. Како се овоме успротивила Живкова жена Љубица, јер су им те две краве једина запрега, егзекутор је на њу — Љубицу испалио пушку. Жена се од овога престравила и пала, док су деца и остала чељад вриштала и кукала, и после тога се разболела. Истог дана тај егзекутор је у егзекуцији потрзао пушку и на Миливоја Петровића, а пре неколико дана одузео стоку Живана Живковића у истоме селу.

Ово су чињенице, које насупрот тврђењу, да је у привреди и пољопривреди наступио просперитет, као и да финансијски приходи притичу у државну касу без егзекуције, јасно тврде, да је на селу још увек тешко привредно стање.

Поводом овога част ми је умолити Вас, да ми на првој наредној Скупштинској седници изволите дати усмен одговор о следећем:

1) Је ли Вам познато, Господине Министре, да на селу још увек влада тешко привредно финансијско стање и оскудица у новцу, те народ тешко долази до платежних сретстава, да би могао платити порез и остале дажбине, као и да га због овога финансијски органи у егзекуцији цеде и тероришу.

2) Ако Вам је то познато, зашто сте допустили да се у Народној скупштини претстављају неверне чињенице.

3) Је ли Вам познато да земљораднички стаљез у овогодишње време не располаже платежним сретствима, већ само када му стигне летина.

4) Јесте ли вољни наредити, да се егзекуција обустави до жетве, када сељачки свет долази до својих прихода и могућности уновчења."

На ово питање г. народног посланика Радивоја Николића, част ми је, господо народни посланици, одговорити, да порески егзекутори, у колико се сада налазе на терену по селима, у већини случајева врше наплату ненаплаћених разноврсних такса, као и доспелих анuitета по уредби о ликвидацији земљорадничких дугова. Државни порез по правилу наплаћују само у колико је остао на дугу код пореских обвезника, који нису земљорадници. И због тога нам је потребан порески егзекутивни апарат на селу, да би могао наплаћивати дужни порез од оних обвезника, који нису земљорадници. Државни порез на прву четвртину ове године према закону требало је пла-

тити до 15 фебруара. Они порески дужници, који нису до 15 фебруара платили своју прву четвртгодишњу рату, они се опомињу и после опомене, по законском пропису, врши се код њих егзекутивна наплата. Међутим ни та егзекутивна наплата код других пореских обвезника неземљорадника, није у ово доба године тако оштра, као што се то у овоме питању истиче.

Према томе, господо, данас се на селу не врше, као што се овде каже, неке оштре егзекутивне пореске мере због наплате државних пореза. У колико се оне ипак врше, чини се то једино због наплате неплаћенога анuitета земљорадничких дугова за протеклу годину или због наплате државних дажбина које нису непосредне порезе.

Због тога се, господо народни посланици, и не указује потреба да се данас предузимају неке мере опћенитог карактера у оном смислу како тражи г. народни посланик Радивоје Николић. Случај, кога у свом питању истиче г. Николић, фактично се збио, он је утврђен и званично, али је односног егзекутора, који се дрзнуо да употребити и оружје, које му није службено дано, према пореским обвезницима, сам шеф Пореске управе оног истог дана суспендовао из службе и затражио од виших власти да буде из службе и отпуштен.

Potpretsednik Franjo Markić: Реč има народни посланик г. Радивоје Николић да се изјасни да ли је задовољан одговором г. Министра.

Радивоје Николић: Господо народни посланици, свима вама који познајете живот земљорадничког света на селу, познат је факат, да земљораднички свет на селу до својих прихода долази само једном у години. То је онда када прибере приходе од своје жетве. Тада је у могућности, да своје производе уновчи и да плати државне дажбине. Код нас у Србији раније, и онда када су биле тешке финансијске прилике, пореске власти уздржавале су се да у невреме, у пролеће и пред крај године, када земљораднички народ нема тако рећи никаквих прихода, врше егзекутивну наплату пореза. Поготово је сада неразумљиво зашто је Краљевска Влада послала толике егзекуторе у егзекуцију, када већ тврди пред Народном скупштином, да су државне финансије у одличном стању. Било је и код нас времена када су примењиване егзекуције. То је било за време оних ненародних режима; народ је добро запамтио те режиме и онако како су заслужили он им се тако и одужио. Ја нисам, господо посланици, дужан да водим рачуна о опортунитету Краљевске Владе, која овако сада у невреме врши притисак на пореске обвезнике. Нека води рачуна о томе сама Влада и ви, господо посланици, који помажете нашу Владу. Али, господо посланици, овде су пала тврђења пред Народном скупштином да нема никакве пореске стеге; да државни приходи притичу сасвим онако лако, и пало је тврђење да нема ни егзекуције, док је г. Министар сада рекао да има егзекуције; али делимичне, тј. врши се егзекутивна наплата од оних пореских обвезника који нису земљорадници. Међутим, и ово тврђење није тачно. Конкретни случајеви, које сам ја навео у свом питању, односе се баш на земљораднике пореске обвезнике, јер и овај Живко Тодоровић коме је дошао порески егзекутор да испрегне краве и то на орању, земљорадник је. Земљорадник је

и Живан Тодоровић, коме је пре неколико дана била одузета стока за наплату пореза. Зато, господо посланици, ја не могу да се задовољим овим одговором г. Министра.

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Reč ima izvestilac većine, narodni poslanik g. Branko Todorović.

Izvestilac većine Branko Todorović: Gospodo narodni poslanici, do sada vođena diskusija, sa ovaoga mesta, na važnom питању претреса, у начелу, извештаја Финансијског одбора и предлогу буџета државних расхода и прихода, са предлогом Финансијског закона за 1938/39 годину, дала ми је повода, да као извештилац већине Финансијског одбора, узмем реч.

Обзиром на ток дискусије и њене важне карактерне особине дозволићете ми, господо народни посланици, да се задржим на критичким проматрањима појединих говорника и да ту дам суд и оцену свога мишљења у односу на оправданост њихове критике.

Уважени колега г. д-р Ото Гавриловић својим говором у главном се задржао на привредном и финансијском делу политике Краљевске владе. Своја документована излагања он је зналачки сврстао у ред факата, којима је доказао да је успех Краљевске владе на привредно-финансијском пољу очигледан, управо импозантан. Чињенице које у маси струје кроз све животне артерије овог организма потпуно су на страни ових тврђења и оне саме по себи говоре много више о васкрелом, једним добрим делом, васкрелом старом народном благостању.

Желећи да се више задржим на политичком делу критике наше опозиције, ја овоме аутентичном сведочењу немам ништа нарочито да додам, јер сматрам да говорници левице нису могли све то ничим обеснажити. Али да интерпретацију факата колеге г. Гавриловића допуним својим констатацијама, хоћу да истакнем да је наша трговинска политика напореда са нашим спољно-политичким пристижом, можда први пут, први пут у својој историји, под овом Владом изишла из појединих усамљености и склопивши низ, интересима њених потреба, одговарајућих трговинских уговора, она је пошла путем јединствених потреба живота на целом подручју свога задатка. То се, господо народни посланици, никаквим објективним разлозима и никаквим објективним чињеницама не може оповргнути.

Учешће у раду на привредном пољу учи нас да привредни и финансијски организам има и своје унутрашње законе. У складу са њима, према могућностима и насталим потребама, Влада је спровела у живот разне реформе економско-социјалног и националног значаја.

Уравнотежен државни буџет и све животне силе домаће радиности изразито и на један ауторитативан начин сведоче о свему томе. Полазећи од тачне оцене, да је ваљано финансијско стање немогуће све донде док се привреда земље налази у стагнацији, а њена производња у хроничној депресији, Влада је прибрала све своје

снаге и сва сретства да привреду, а преко ње и државне финансије консолидује и среди. Са удвострученом активношћу она је прионула своје програмском раду и оживотворила у њему један снажан привредни импулс. Учинила је нужне реформе у давању кредита разне врсте. Са Законом о раздужењу земљорадника, са новим Законом о задругарству, са Законом о пољопривредним коморама, она је унела нове, свеже и позитивне чињенице у развоју и економском подизању нашег села, задругара и нашег земљорадника уопште. Побољшањем куповне снаге најширих народних маса и другим мерама Краљевска влада је одстранила хронично стање депресије наших пијаца. Повећањем надница, а затим и плата, допунила је програм социјалног збрињавања економско слабих чиновника и радника. Тиме је, господо, и број радничких штрајкова сведен на једну незнатну цифру. Једновремено је тиме дат и доказ о томе колико одговарају истини тврђења опозиције, да је Влада банократска и капиталистичка. Проблем цена који је код нас био често поражавајући, решен је на један задовољавајући начин. Постојао је сувише велики распон у трошковима производње и куповне моћи потрошача. То је изазвало једну неприродну, економски неодређену, а притом тешку ситуацију нашег продуктног и новчаног тржишта. Тај распон је сужен, опорављење је наступило, оно делује и снажно се осећа у привредном побољшању државе и појединца.

План обнове г. др. Милана Стојадиновића добија све више карактер једне смишљене и значајке, сигурном руком вођене политике. Тако се може рећи да је оно, што је пре две године у привредно-финансијском животу наше земље изгледало немогуће — сада у томе плану дошло до пуних позитивних изражаја. Статистика о извозу и увозу, о улозима и повлачењу улога и целокупне привредне делатности говори о овоме. Када се томе дода национализација некојих важних грана производње и трговине онда се овај појам стиче још више на један изразито репрезентативан начин. И тако, док читаву Европу још увјек даве последице рата, ми се постепено али сигурно извлачимо из тога хаоса.

Једном речи, ми, господо народни посланици, већ скоро три године присуствујемо инстинктивном осећању све јачег привредног струјања у земљи и све већем снажењу елана, који је на почетку овога времена инспирисан духом и вођством шефа Владе и Југословенске радикалне заједнице др. Милана Стојадиновића. Из тога, господо, видимо, да је поред других дошао пред нас и факат, да је Влада у своје раду постигла много више од онога што је одговарало њеним стварним снагама. Њено дело социјалних реформи у оваквој ситуацији може се развијати кроз њену велику и плодну будућност, сасвим несметано.

Па ипак, господо народни посланици, наша иначе врло драга колегиница Југословенска национална странка, послала је свога говорника у лицу петомајског Министра унутрашњих дела, врло уваженог г. Вељу Поповића, да нам изрази негодовање, што својом већином одобравамо пројекте и тиме омогућавамо Краљевској влади да настави рад на рушењу политике националног и државног јединства. Овакав један прекор претставља свакако само добронамерност и бригу Ју-

гословенске националне странке, да и ми, учествујући у вршењу националног и државног јединства, заједно са Владом, не западнемо у исту грешку и не дођемо у несрећу да нам она суди за све злочине, будући да само она — Југословенска национална странка — има права на чување ових народних тековина, па према томе и на суђење по кривицама за нарушавање њихових вредности. За мене, господо народни посланици, овакав један прекор, озбиљно протумачен, сем немоћне срдите Југословенске националне странке, ништа друго не значи. Са том својом анемичном срдитошћу Југословенска национална странка се стално хвата у коштац. И ваљда само из те борбе поникао је и други крик србје, да Владина већина подржавајући већ три године политику Краљевске владе, даје доказа да је њена приврженост тој политици стална и сигурна. И ваљда због превелике жалости једног оваквог заиста тешког сазнања г. Министар се пита: „Да ли је скупштинска већина морално квалификована и по поверењу народном била могућа за један овакав рад обзиром на политику по којој је бирана!” Та политика, по г. Министру, била је у духу одбране националног и државног јединства од свих рушилачких тенденција, а по том истом смислу политика садашње Владе и њене већине своди се на рад у обрнутом правцу, Господин Министар иде и даље па каже:

„Скупштинска већина није умела да се снађе после избора, и заплашена изјавом да ће петомажски избори бити ликвидирани, она је пришла овој Влади... Њен став је према народном поверењу у знаку издаје... Њен однос према народном поверењу је нелојалан и немогућ. Ипак и ако Влада има подршке ове већине, она нема поверења народа. Њу треба уклонити. Она је вршила поткупљивања... Скупштина је дисквалификована за рад итд. итд.”

Сад да видимо шта ће истина да каже на овај овако веран приказ. Сви смо ми, са деснице и са левице, били по техничкој сили изборног закона кандидати Земаљске листе г. Јевтића. Нико од нас није постављао кандидацију као партијски човек, јер је и носилац г. Јевтић, иступајући из ЈНС заједно са члановима свога ондашњег Кабинета, истакао своју листу као непартијску. Сваки је међутим припадао пре тога некој од наших партијских формација. Али будући да Земаљска листа није била обојена партијски, нико од нас својом кандидацијом није давао, нити је могао дати обавезе, да ће после избора остати са г. Јевтићем. Остало је према томе да се сваки изабрани кандидат по доласку у Парламенат опредељује према ситуацији и своје нахођењу.

За време избора међутим одиграли су се и у расположењу посланичких кандидата и у расположењу бирача судбоносни тренутци по режим г. Јевтића.

Пре избора и за време ових дешавала су се чуда. Прво, страховита мрцварења у погледу везивања за листу. А после, пошто је у Влади г. Бошка Јевтића скоро сваки Министар претстављао господара за себе и радио на својој превласти, то је сваки од њих, па чак и сам ондашњи Министар војске имао и своје кандидате. (Милинко Милутиновић: То није истина!)

Кад се у погледу кандидата нису могли споразумети они су у поједине срезове — скоро у три четвртине срезова — пустили по неколико кандидата. Убрзо је настала борба између њих. Сваки је министар, међутим, гледао да његов кандидат прође у срезу. (Милинко Милутиновић упада). То је изазвало и употребу полиције, жандармерије и свих дозвољених и недозвољених сретстава. Већ и ради тога, што је за листу г. Јевтића, поред кандидата са опозиционих листа, било везано по неколико кандидата, народ се питао: — шта је ово, шта ово сад треба да значи? А кад су власти по наређењу из Београда, по наређењу појединих заинтересованих Министара у Влади г. Бошка Јевтића почеле да раде на терену често тако да су падале и главе бирача, онда је тек настало право огорчење. Да би ситуација била карактеристичнија, да би ситуација била по Владу поузданија у неким срезovima полиција је радила за једног, а жандармерија за другог кандидата. Настао је, господо, прави лом.

Полиција је била против кандидата за које је радила жандармерија, а органи јавне безбедности залагали су се за оне кандидате за које је била полиција. У ствари и једна и друга страна бирача страдала је. Због тога се може мислити како је и тим бирачима и њиховим кандидатима омилио режим г. Јевтића. (Један глас са левице: Па да није било Јевтићеве листе ти не би био посланик). Да није био Јевтић носилац листе био би неко други носилац листе па бих ја опет дошао у Скупштину. (Душан Иванчевић: Јевтић те је довео у Скупштину!) Овде ме је довело народно поверење! (Пљескање код већине). И полиција и жандармерија г. Јевтића били су против мене. Нови избори показале ко има народно поверење а ко га нема. (Милинко Милутиновић упада у реч).

Potpretsednik Radisav Vučetić: Gospodina Milutinovića molim da ne upada u reč, a g. govornika molim da produži svoj govor.

Бранко Тодоровић (наставља): Ви сте, г. Милутиновићу, показали Ваше квалификације када сте са ове говорнице показали свежањ хиљадарки за које сте тврдили да Вам их је дао Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић. (Милинко Милутиновић: Повуците реч, то је срамота што ми кажете да сам клеветник. Хоћу да ми се извините, иначе нећу да Вам допустим да говорите!) Ја нећу да се извиним ни да повучем реч.

Potpretsednik Radisav Vučetić: Gospodine Milutinoviću, izvolite ići na svoje mesto i nemojte ometati govornika (Milinko Milutinović, uzrujan prilazi govornici i kaže: Ne mogu da dozvolim da dalje govori dokle ne povuče reč!).

Бранко Тодоровић (наставља): Нисам ја рекао да сте Ви клеветник него сам рекао да сте учинили нешто што не одговара правом стању ствари.

Potpretsednik Radisav Vučetić: Gospodine poslaniče Milutinoviću, dodite posle na govornicu pa se objasnite.

Бранко Тодоровић (наставља): И тако, кад је Скупштина почела да ради, Влада је код већине посланика, који су, узгред било речено, осетили демократски режим г. Јевтића на својој души, била омрзнута. Сви су они чекали тренутак да се ње ослободе. И заиста, носећи последице овакво-

га рада и другога сличног, Влада је, после краткога меденога месеца, морала да иде са државне управе. Тиме је један, по државу и народ штетан процес међусобног трвења и нелојалне утакмице у њој, завршен.

Народ је одахнуо. И да би случај, колико је тај режим био нерадо гледан у народу био још јаснији, већ сутрадан све наше јавно мњење славило је дан овог нашег великог народног догађаја, када је Влада Бошка Јевтића морала да одступи по сили неминовности и по сили свега онога што је пре тога урадила.

Непосредно лоше стечено искуство у режиму г. Богољуба Јевтића, определило је одмах већину народних посланика за нову Владу г. др. Милана Стојадиновића. Бирачи свих тих народних посланика не само да су тај поступак одобрили, него су га још и радосно поздравили, спонтано су га прихватили. (Др. Јордан Аћимовић: То се тражи на изборима, а не по кулоарима!) Постепено бројност тих посланика се увећавала, тако, да данас Југословенска радикална заједница има у Парламенту једну солидну, у борби прекаљену и сасвим компактну већину, а та већина има за собом и огромну већину народа. (Др. Српко Вукановић приговара). Други докази за то, сем општинских и сенатских избора, да Влада има огромну већину у народу, мислим да нису потребни. У осталом то ће свакако ускоро потврдити и избори за народне посланике — по трећи пут. (Живо одобравање у центруму и на десници — Др. Јордан Аћимовић: Само да буде тајно гласање! — Михаел Бренчич — према др. Јордану Аћимовићу —: Онда ти, докторе, нећеш доћи!)

Ето, господо народни посланици, шта је одлучило формирање скупштинске већине. Не страх, него љубав за нове, конструктивне и свестране плодне акције. Не импровизирано од клеветника поткупљивање, него спремност за бесплатан родољубив рад. Али оставимо то за часак на страну да бисмо одговорили на питање шта је Влада г. Бошка Јевтића после пада радила? Са врло малим бројем народних посланика повезаних сродничким везама и пријатељским обзирима она је и сама напустила тако звани Југословенски клуб, кога је пре тога образовала и сад почела да ради на повратак у редове ЈНС, иако је чак и изборе водила противу ње. Да би иронија била већа, Господин Министар војске и морнарице у њеном кабинету постаје претседник те странке и његовом заслугом, можда, кривице појединих њених чланова најзад су амнестиране и они враћени у ЈНС. Сада се та иста господа, ти исти петوماјски министри под окриљем ове странке јављају и траже нов изборни Закон, Закон о штампи и Закон о зборовима, тражи један бивши реакционарни режим за вођење пуне демократије.

Али су та бивша господа петوماјски министри заборавили да нам претходно даду једно објашњење, да нам кажу зашто они ове законе нису донели онда кад су били на власти и онда кад су заиста имали могућности да их донесу. Па реците, господо народни посланици, ко је сад дисквалификован за парламентарни рад и на чијој је страни морал? Имају ли права чланови те бивше Владе да говоре о демократији, о издајству народног поверења, о доследности, политици и политичком моралу? Ја мислим, господо народни посланици, да

немају то право, да су то право својим сопственим радом и својом сопственом кривицом у целокупном свом ранијем политичком раду изгубили.

Но и поред тога заборав на оно што је било као да даје почасно место, почасно право баш оваквим члановима једне странке да говоре овде са овог места у њено име. То нам, господо народни посланици, нимало не даје воље да се поносимо баш оваквим партнером. Нарочито пак кад се сетимо оне нечувене опструкције у Скупштини 1935/36 год. и свих њихових коловођа. Ту смо тек, тек ту, видели да разни утицаји оскудног програмског рада наших партија могу да личе пре на некакве револуционарне конвенте, са повременим, несталним делањем, него ли на уредне парламентарне партијске организације. А данас видимо да неке од њих садрже у себи једну читаву историју — историју која је читавим током свога формирања у ствари историја раздора и штетног међусобног трвења, у којима се на личним питањима руше измишљени програми и све подлоге за позитивна стварања и та површност и несталност катектернише све што долази у обзир код овако схваћене ситуације. У прилог овога иде случај са оснивањем Југословенске националне странке, затим њен рад, њено програмско и фактичко становиште и најзад њен слом и све оне недоследности о којима смо мало час говорили.

Али и поред тога ти политички људи, који су стварно без икакве подлоге у народу, који претстављају остатке ове странке, не устручавају се да поричу поверење народа у Југословенску радикалну заједницу и да правце свога рада одређују по принципима својих старих навика: да траже оно што сами нису дали и да критикују све оно што су сами подржавали, хвалили и стварали кад су били на власти.

Случај Конкордата који је ова странка парafirала дао нам је масу доказа сличне врсте.

У поштовању права свих грађана и свих вероисповести у земљи желело се озакоњење законског пројекта о Конкордату, који је израђен и парafirан без икаквог нашег учешћа. И шта се десило? Баш они чији су претставници сарађивали и на иницијативи и на доношењу овога Конкордата, устали су против нас.

Извесне одредбе Конкордата протумачене су у форми издајства државе и православлa. Поједини политички људи, чак и римокатоличке вере, стављајући на себе одору југословенског национализма, устали су такође у одбрану „државе и православлa” У својој претенциозности ишли су толико далеко, да су у богомољама и пред њима држали говоре противу Владе која хоће „да сруши неприкосновена права државе, да потчини православну цркву и православлe”.

Летцима, брошурама, дошаптавањима и организовањем реакције створили су у земљи једну тешку психологију. Држава, њен престиж и њен опстанак није за њих тада доведен у питање. Они су и по цену највећих метежа били готови да искупе реализовање својих тенденција у обарању Владе једино и само ради тога да би је заменили на власти. Балкански политички хифтизам овде је, господо народни посланици, дошао до пуног изражаја. Народу свака хвала и част. Ослобођавајући расположење свих оних који су били противу

Конкордата, примеса разних несавесних агитација, а имајући у виду природу нашег народног карактера, специјално српског, и целокупну историју православља, страдања, падања и умирања — ја морам да овде са овог места учиним једно упозорење.

Већина личних мишљења у овоме онако пробуђеном интересу била су оскудна у самосталном формирању. Али се показао веома живахан темпо приликом ширења идеја и мисли. Показало се да народ није под притиском тешке апатије. Показало се да на њега делује жива реч много више него мртва мисао или апстрактна доктрина. И то импулзивније дејство личне пропаганде јесте један доказ више да наш мали човек лако прима сугестије. То у исто време значи и једну погодност за васпитање у правцу светлих страна његове историје и части његовог унутрашњег живота.

Много више то значи, господо, на пример потребу да се сугестије чине добронамерно, савесно и објективно. И данас, када је јуче изабрати нови Патријарх Његова Светост Гаврило Дожић, приликом свога јучерашњег свечаног устоличења, примио из руку Њ. В. Кнеза Намесника Павла жезло старих српских Патријарха и када су се све наше родољубиве захвалности окупиле у великом броју, крај светле успомене Благоупокојеног Патријарха Варнаве — сводећи све о Конкордату на голу истину, морам пожелети да се социјална политичка пропаганда у нашем народу пренесе из сфере чисто политичког — субјективног личног делања, у сферу позитивног социјалног култа и несебичног стварања. То нарочито од нас политичара — захтева наша дужност и дух народа, у коме се развијају, по својој природи, само благородне идеје, од којих државна мисао црпи своју најбољу храну за широке националне концепције.

Имајући у виду баш ту потребу, ја ћу се у даљем току свога говора осврнути и на све друге примедбе и приговоре учињене раду Краљевске владе, а у првом реду на оптужбе да су Влада и Владица већина напустили линију националног и државног јединства.

Наше народно јединство не почива само на првобитном сродству племена. Оно има и својих дубљих корена и у патријархалном режиму нашег народа. То ми знамо и стога сматрамо излишним све лекције које нам се чине у томе правцу. Али знамо да код нас још није спроведена амалгамација посебних културних одлика, и расположења екстремних елемената, којих има, како у Словенској, тако и у Србији и Хрватској. Стога је потребно постепено, али потпуно спровођење унификације свих елемената који гарантују одржање и чување народног и државног јединства. Потребно је да се поравњају урвине и пукотине појмова и назора који карактеришу три народна индивидуалитета. Потребна је на томе пољу велика пожртвовано-мисионарска и родољубиво несебична јединствена акција свих животних сила нације. Све наше моралне и духовне настројености треба да се окупе на томе фронту, фронту националне обавезе и части кога југословенска радикална заједница тако добро заступа и брани. Сва наша морална и духовна настојавања треба да почивају. Ту треба бој бити и победу извојевати, али не пушком и камом, топом и бомбом, прогањањем и хапшењем, неразумом и предрасудама, него као што већ рекох, једном снажном

пропагандом мисли, истоветног осећања и несебичног исповедања југословенске идеологије.

Али господо, како то можемо да постигнемо у атмосфери једног међусобно искључујућег врења наших партија? Ми имамо опозицију у парламенту и ван парламента са скроз неједнаким погледима на државно уређење, на ред и поредак у односу на државне финансије, привреду, народну економију, културу па чак и нацију. Узмите, господо народни посланици, у обзир само шаренило уверења и схватања која се пројектирају свакодневно са овога места по предмету расправе и решења тако званог хрватског питања. Не видите ли ви како ту распарчаност и неслога царују на разним тенденцијама неједнаких личних и политичких нарави и стремљења?

Како да се снађемо и какав став да заузмемо?

У прилог тези за решење хрватског питања Удружена опозиција, преко свога споразума од 8 октобра прошле године, тражи укидање садашњег и октроисање привременог Устава и новог Изборног закона, изборе за Конституанту, рад Конституанте на доношењу новог Устава и то без мајоризације Срба, Хрвата и Словенаца и пре свега образовање једне нове коалиционе Владе. (Глас са левице: А не једне вештачке Владе!) Није ово вештачка Влада, него једна конструктивна национална Влада која је у економском погледу показала много више резултата него ма која досадашња Влада. (Одобравање код већине).

У основи својој ово, господо, значи један апсурд. Оно много личи на тражење да се родољуби ове земље одрекну родољубивих обавеза у односу на чување исте у неповредљивим границама њеним. Кад то чине, господа из УО као да заборављају на који је начин поникла Југославија. У заносу страсти за реализовањем неједнаких тенденција потписници овога споразума као да нису имали у виду да ова држава не припада само њима — да је то држава свих оних који југословенски осећају и мисле у њој и да се ти ситни, знани и незнани радници на народном послу, не слажу са њима. (Гласови са левице: Ви сте заборавили како је ова држава постала па сте се сада тога сетили). Сетили смо се свега тога много пре него ли ви, али ми немамо тај патент да исповедамо југословенски национализам као ви, и због тога вама као да није пријатно кад ми о овоме говоримо.

Ви сте, господо, имали прилике да видите, непосредно после објављивања овога споразума, како се ускомешала еруптивна национална идеја у револту свих тих људи. Они су појединачно, и лично и усмено, и писмено, као и преко својих разних организација, сви од реда, осудили један овакав акт.

Народ је оквалификовао тај споразум као покушај да се изврши државни удар. (Стаменко Стошић: Оквалификовао га преко Министра унутрашњих дела!) И са том својом правилном квалификацијом дела он је изрекао и своју праведну пресуду, не, г. Стошићу, преко Министра унутрашњих дела, него преко својих националних осећања. (Одобравање на десници). У образовању те пресуде видно су истакнуте констатације да у предвиђеном новом Уставу, међу најбитнијим принципима уређења државе и њене правне сигурности одсуствују одређена, и са државне тачке гледишта и народне воље, врло важна начела у

погледу неповредимости државних граница, јединства војске, државе и народа. (*Стаменко Стошић*: Тај споразум су донели наши најбољи родољуби!) Ја ћу вам одговорити на све ово што кажете само са једним питањем, шта ћете ви на наредним посланичким изборима моћи да постигнете са таквим својим радом који сте показали у Парламенту. (*Стаменко Стошић*: Употребите ћете силу, али се ми силе не бојимо!) Нећемо употребити силу него народно поверење а уверен сам да Ви нећете имати храбрости ни да се кандидујете.

На напред истакнуто питање које се само по себи, из духа самог споразума, јавља, споразумашки нису дали одређен јасан и прецизан одговор. Они га не могу ни дати, јер је ово питање тежиште тога споразума и најважнија последица његове материје, о којој они, бар сада, не смеју да говоре. Народ је ипак све добро разумео. (*Стаменко Стошић*: Њега је Веља поставио за посланика!) Мене, господине Стошићу, није нико поставио, мене је народно поверење довело на овај положај.

Potpretsednik Radisav Vučetić: Molim Vas, gospodine Todoroviću, da nastavite svoj govor a da ne diskutujete sa pojedinom gospodom poslanicima, a g. Stošića molim da se umiri.

Бранко Тодоровић (наставља): Народ је као што рекох, господо, све то добро разумео и уочио. А то народно разумевање поклапа се са нашим уверењима да је у питању један акт испостављен противно историским и националним концепцијама једне, после надчовечанских напора и огромних жртава, организоване државе.

И као што видите, господо народни посланици, наше уверење иде у корак са оваквим народним разумевањем. Отуда мислим да није ни нарочито потребно да на овоме месту још једном нагласимо да је ЈРЗ стално заступала и бранила идеју народног јединства.

Кад то кажем, морам сасвим одлучно да подвучем и наше уверење, које произилази и из важности теорије националитета, да смо један народ и да смо зато што смо један народ, после светскога рата, у коме је геније српске расе показао сву величину српскога духа, размакнули границе државе малене Краљевине Србије и добили једну јединствену и недељиву Краљевину Југославију. (Одобравање на десници и узвици: Тако је!)

Чуваћемо Југославију, чуваћемо је свима сретствима, које стварне потребе њенога развоја, стабилизовања и снажења, повремено буду од нас тражиле. Чуваћемо је пре свега истином да припадамо њој, идејом права и правде и њене суверене недељивости. Ту идеју, господо, пре свих, морамо изразити у манифесту стварности њеног мира и општег просперитета. Али, господо, при свем том морамо поставити себи питање не само о томе шта се може остварити, а шта не, него и којим путем требамо поћи да све то заиста и остварамо. Требамо свакако поћи до убеђења да је заиста свака тежња без идеја тривијална и блутава, као и много што шта, што се најалост дешава у нашем политичком животу. (*Анте Ковач*: Тако се у име ЈРЗ не сме говорити!) Ми, господине Ковач, са пуним правом тако говоримо јер су то идеали нас националиста у Југословенској радикалној заједници. (*Анте Ковач*: Ви забрављате у коме сте дру-

штву!) Не, господине, ја врло добро знам у коме се друштву налазим и како то друштво ради. И зато и наглашавам и истичем да су те идеје слике наших идеала — идеала на којима је постала и на којима се мора развијати несметано наша држава. За те се идеале ваља одушевљавати; њих треба жаром срца распиривати и у ватри ентузиазма челичити. Оне су жарко сунце које треба у истој мери да све нас — цео наш народ — загреју; сунце које мора да све надмашује својим видцима и својим сјајем и које не сме заћи ни потамнети, па ни по цену наших живота. (Бурно одобравање на десници.) Аманет Блаженопочившег Краља и народног вође Мученика Александра Ујединитеља „Чувајте Југославију“ мора бити негован само у оваквој одори југословенских националиста. (Чује се са левице: Мисли ли и зна ли за то Корошец?).

Господин Корошец то врло добро зна, можда пре него Ви, господине! Далеко под тежим околностима у њему се формира свакако та мисао! (Пљескање на десници. — *Др. Мирко Дошен*: Прочитајте „Словенец“, његов главни лист!)

Potpretsednik Radisav Vučetić: Ja ponovo opominjem gospodina govornika da ne polemise sa gospodom poslanicima!

Бранко Тодоровић (наставља): Не смеју они, југословенски националисти, сметнути с ума да велика дела траже велике жртве и врло, врло пропрана одушевљења. (*Војислав Лазич*: Као што си и ти дао!) Тешко ономе народу, господине Лазичу, у коме је замро осећај заноса, јер нестане ли идеалног одушевљења, нестане ли заноса за велика народна прегнућа, расплинуће се све у ситне свакидање бриге, болесне амбиције личног карактера и у празна политизирања, која Ви, г. Војо Лазичу, волите често да спроводите са овога места! (*Др. Мирко Дошен*: Говорите као да критикујете Јерезу!) Тако нешто по Вама, господине! (*Војислав Лазич*: Никада нећете Ви дати земљи оно што је дао Воја Лазич!) Онда обично пропадају све позитивне одлике и вредност као што пропада тело без живота. Тај случај, господо, као да је на замраченом хоризонту поимања и схватања нашег рада и наших плодова оставио дубоке трагове. И то је најнесрећнија црта многих претставника данашњег политичког живота. Већи број од њих у дубокој старости своје подмлађене, да не кажем подетињарене, амбициозности и жудње за влашћу и непречишћеном ваздуху нереалног политичког схватања, изгубило је способност за одушевљење и заједно са својим нездравим критериумом спали на ниво најобичнијих политичких рачуница. (*Стаменко Стошић* упада у реч).

Potpretsednik Radisav Vučetić: Gospodina poslanika Stošića opominjem da ne upada u reč. (*Stamenko Stošić*: Moram da upadam kad napada moga šefa stranke!) Ako hoćete da govorite izvolite doći na govornicu.

Бранко Тодоровић (наставља): Ја жалим, господо, што на овако драстичан начин и можда на велику жалост извесне господе из опозиције морам да подвучем, али кад помислим баш на ону господу, са којима се мало пре забавио г. колега Стошић, на пример на г. Давидовића, Станојевића и Јоцу Јовановића, једва се, право да вам кажем, једва се уздржавам да их не идентификујем са народним вођама овога ранга. Они су из некаквих

демократских обзира 6 јануара 1929 године, када је покојни Краљ Александар по историској нужности државе и народа распустио Парламенат са свима последицама овога чина, били одлучно противу тога државног удара, како су га онда међу првима прозвали. Ишли су толико далеко да су Краља чинили одговорним, а све њихове жалбе и тужбе носиле су у себи и изражаје претње. У разним меморандумима доказивали су да овај акт није био потребан, да од тога трпе уставно-парламентарни и демократски принципи, да од тога земља може да дође до расула и чак до распада. А сада, господо, када они дају потписе за један државни удар, за један удар који по својој реално садржајној тону и смислу не гарантује чак ни неприкосновеност државних граница, та иста господа као у улози Јуде, покушавају да докажу оправдано револутираном народу да је такав један поступак за садашње време и прилике оправдан. Питамо се: које су то прилике, које га правдају? Које су то наде, што га заиста могу оправдати и које су то силе, које га могу и смеју одобрити? На то питање, исто тако као и на питање о неповредимости државних граница, јединства војске, државе и народа — од њих не можемо добити одговор. (Др. Јордан Аћимовић: Они нису надлежни да решавају о томе него Уставотворна скупштина!) Они покушавају и мимо тога иако нису надлежни, али зато у њихово име, овлашћени или не, говоре овде друга господа у улози народних посланика. Они тврде, да је то све у реду, а не питају се шта о томе мисли народ, кога они претстављају. (Др. Јордан Аћимовић: Зато они траже тајно гласање!) Ми, међутим, знамо, да је овде у питању она лоша и наопако схваћена језуитска девиза: циљ оправдава сретство и сретство оправдава циљ. (Др. Јанко Баричевић: То је девиза Корощчева! — Он је језуита!) У овом случају, г. Баричевићу, девиза г. Давидовића, Станојевића и Јовановића (Др. Јанко Баричевић: Није, брате, то!), дакле они, које Ви хоћете г. Барићевићу, национализмом Вашим да сатрете. (Др. Јанко Баричевић: То је друга ствар!)

Неко је овде хтео власт, а неко, поред евентуалне власти, и једну легитимацију. Споразум је у ствари био овај: ја ћу, или ми ћемо теби, Влатко, да потпишемо легитимацију, а ти нама омогући да дођемо до власти евентуално заједно с тобом. Прећутале су, међутим, те обе стране једна другој да кажу оно, што су неминовно једновремено имале у глави приликом углављивања овога и оваквога споразума — а после видећемо ко ће коме да подвали... (Др. Војислав Дошен: Да ли је Стојадиновић покушавао да прави споразум).

О томе, господо, какве је врсте та легитимација, ја нећу да говорим, јер се она јасно наслућује из текста самог споразума. Морам, међутим, да верујем, да у њену аутентичност не верују ни њени творци, јер факат је, да би она, чак и у покушају да буде употребљена, била оглашена као фалсификат. (Граја на левици).

Potpredsednik Radisav Vučetić: Molim Vas, gospodo, da ne upadate u reč g. govorniku. Ako tako nastavite, gospodin govornik neće moći da završi svoj govor.

Бранко Тодоровић (наставља): И кад овако мислим, господо, о овој молим вас, господо народни посланици, за веровање да истоветно не

мислим и о браниоцима у Парламенту, о парламентарним браниоцима једног оваквог споразума. Не мислим овако ни о прослављеном идеологу разних политичких партија, бившем претседнику Финансијског одбора ЈРЗ г. Мити Димитријевићу. Али, господо, г. др. Влатко Мачек, као што видимо, ипак је добио ту и такву легитимацију а ова друга господа, иако беоучузи једног те истог ланца, нису у положају г. Мачека. Народ је сазнао истину. Он је видео њихов морал у огледалу њихове реакционарне девизе да је шестојануарски државни удар био лош само зато, што су морали онда да изгубе власт и да је покушај осмооктобарског државног удара добар само зато што су хтели да на њему добију власт. Власт, господо, и само власт хоћете, господо, ништа без власти! (Др. Сулејман Хафизадић: То је случај код вас: Само власт и власт, ништа више!) Ми ћемо се познавати и после власти... (Др. Сулејман Хафизадић: Камо вам програм, камо вам принципи?)... Имамо програм и принципе, више него што их ви на тој страни имате. (Др. Јордан Аћимовић: Добар вам је био Аца Станојевић када је стварао ЈРЗ!...) Није је стварао Аца Станојевић, него је ЈРЗ стварао дух Милана Стојадиновића! Све што је испирисано духом националног јединства, оно је напустило ову господу. Народ се, господо, овде показао спор али достижан судија, као уосталом и правда. (Упадица са левице: Ко је Вас изабрао? Полиција!) Ни полиција, ни жандармерија, него само народ против воље и полиције и жандармерије. Уосталом, присталицама бившег г. Министра унутрашњих дела то је врло добро познато. То ће потврдити и присутан г. Министар Веља Поповић. (Стаменко Стошић: Он је крив што си ти посланик, али ако он поново дође, тешко теби!) Не бојим се никога. Али, господо, ево и разлога зашто је овај споразум публикован чак и у званичном органу ЈРЗ — „Самоуправи“. Објављен је ради тога да се преко њега растуре аутентичне фотографије ове господе. Случајно су они дали доказа о својим правим вредностима, а ми смо желели да их поред нас и народ добро уочи. И, хвала Богу, он је то добро загледао и трезвено просудио. Један други петемајски Министар као да се због тога нешто љути. У својој говору он се дотиче овога питања и тај случај као да жели да прикаже као демонстративни акт ЈРЗ против велике и светле политичке линије Краља Александра. Он се бунује што је баш на дан трогодишњице смрти Краља Мученика Влада публиковала овај споразум. Ми се, господо, не само бунимо него у својој тоталној привржености идеологији југословенства и њеног неумрлог заточника Краља Александра, свим силама једног здравог разума и крпке националне пулсације протествујемо, не зато што је овај и овакав споразум публикован, него зато што је он у својој цинизму према именима светлих жртвама са браника националног ослобођења и уједињења беспримеран у историји хиперболисања факата.

Ми у њему, поред другога, видимо и национално, да не кажем морално банкротство свих оних, који су га сачинили и свих оних који су га одобрили. Али уваженом г. Министру Којићу требао је један ефекат за ораторску аспирацију па је, доводећи то у везу са временским слагањем публикације споразума и трогодишњице смрти Блаженопочившег Краља, протествовао. А ви са

левице бурно, врло бурно сте му одобравали. Место да заједно са њим, као што смо то ми учинили пре вас, протестујете што се онаквом једном негацијом државног суверенитета на дан 3-годишњице смрти Краљеве ругају Његовом аманету, свима ратним жртвама и свима онима који овако не мисле. Место тога они су по мишљењу г. Министра, које сте ви такође аплаузом одобрили, желели да то влада од народа сакрије, а када она то није учинила онда је публикација овога и оваквог документа демонстрација на дан 3-годишњице смрти Краља Александра (Повици на левици: То није истина!) То је истина, то стенографске белешке говоре. Сада ми реците, господо, да ли је то лепо и да ли је то лојално? (Др. Јордан Аћимовић упада)

Potpretsednik Radisav Vučetić: Ako hoćete da branite sporazum, gospodine Aćimoviću, možete doći na govornicu. Ovo nije politički zbor. Ja Vas opominjem da se umirite inače ću biti primoran da Vas kaznim zapisanom opomenom. Gospodina govornika molim da produži.

Бранко Тодоровић (наставља): Ми смо већ толико пута пре овога споразума и у време када је он постао и после тога истицали да смо за народно и државно јединство, да смо одлучно против сваког споразума са претставницима бивше Хрватске сељачке странке овакве врсте и оваког начина. Истицали смо да је у нама нашла највећег заштитника политика народног јединства и сва наша разумна национална политичка активност. Ипак и поред свега тога, и поред многобројних чињеница са којима се овакав рад Краљевске владе и деснице утврђује, нама се каже све па чак и то да угњетавамо југословенску савест и верност народној династији. Критикујете, господо, режим цензуре, тражите слободу штампе, а када г. Министар протестује што је Влада омогућила публикавање споразума ви се са њим, сасвим природно, солидаристете. Тражите да народ буде обавештен преко штампе о томе шта се ради, али једновремено не желите да он путем те исте штампе сазна за један сарафски споразум кога су сачинили његови претставници.

Желите да сачувате суверенитет државе — народно и државно јединство — а у свакој прилици улажете напоре да све потезе ЈРЗ у томе правцу компромитујете.

Реците — кажите куда то води и какво признање да вам одамо? Није ли то негација истине, није ли то један обичан политички рачун без дубљих социјалних акција. Ви непрестано уз то наглашујете да политички фактори морају имати моралне и техничке особине за увођење нових чињеница у народне и државне организме, с једне, а с друге стране дајете доказа да у вама ови заиста важни предуслови отсуствују. Шта значи то у основи својој? Свакако само то да ваше оцене и ваши закључци у односу на рад Краљевске владе не почивају на нужном принципу објективности самоконтроле и дисциплине духа. А ми мислимо, господо, да једно друштво, звало се оно Парламенат, опозиција или другојаче, да би било корисно и способно за спровођење онога што је народу и држави потребно, мора да у првом реду буде регрутовано од чланова који имају поред организаторских и стваралачких способности и способност за личну моралну самоконтролу, да би

својим радом и ставом могло да заслужи уважење чак и онога чију делатност кроз призму савесне и објективне моралне самоконтроле подвргава критици у јединој намери да се из те делатности излуче све чињенице које је не чине довољно добром. Да ли је такав случај у друштву овога Дома остављам то вашој оцени, господо народни посланици, у напред приправан да избегнем могућности сваког изненађења ако та оцена буде субјективна, као и оцена целокупног рада Краљевске владе. То ме, дакле, неће зачудити, јер левица још није саслушна ни у многим главним стварима, ни у многобројним појединостима, а скоро увек се не слаже ни у најважнијим државним питањима. У својој противуречности она се групно дивергира. Поједини њени говорници замењују врло често еволуционизам са фатализмом, јер недовољно разликују историју развоја државе од повремених и тренутних догађаја у њој. (Бурно одобравање на десници.)

Они мисле да је историјска еволуција исто што и природни процес, који се одиграва независно од свих нас, као последица унутарње народне амалгамације. Спорадичне изгреде у Хрватској они идентификују са револуцијом и анархијом. Такво фаталистичко схватање нема ништа заједничко са унутрашњим идејама еволуције земље, оно принципијелно негира да се све што се догађа у социјалном животу државе, догађа међу новим људима и да људи стварају те догађаје постављајући себи циљеве и настојећи да их остваре. У томе је, господо, само један од разлога неслагања између нас са деснице и вас са левице. Ви у господину Мачеку видите ново „Величанство“, а ми у њему гледамо само једног партијског вођу (*Стаменко Стошић*: Зашто му ви врците параду у Загребу!) У његовим партијским организацијама ви гледате опремљену војску, на подручју њеног политичког рада ви уочавате незаконско законско стање и заповедништво мимо банске власти и мимо закона — засебно хрватског уставног фактора. (*Др. Сулејман Хафизидић*: Ви уопште ништа не видите, у томе и јесте фаталност што ништа не видите!) Ми баш све то у овим визијама никако не видимо. Ми видимо да се тамо дешавају с времена на време разни иступи. У либералној примени закона Краљевска влада жели да створи помирљиву атмосферу споразума и разумевања. Она много рачуна на здраву свест Хрватског народа. Не идентификује народ са чиновима појединих екстрема, њиховим заводништвом и њиховим иницијативама.

Она очекује свакако да ће тих инцидената бити све мање. У потребном времену за крајње резултате процеса једног превирања она има у виду историју стварања и консолидовања других држава и са оправданим надама очекује и ради на томе да се тај процес ускоро заврши. Средства која јој се предлажу од фактора бивших режима ауторитарне политике, стоје јој увек на расположењу. Али, ипак наше очи... (*Војислав Лазич*: Господине Председниче, зашто дозвољавате да он говори већ два сата).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodin govornik govori u ime većine Finansiskog odbora.

Бранко Тодоровић (наставља):... али, ипак, наше очи и наши појмови не дају у посматрању једног те истог развоја истоветне фотографије.

Наше су фотографије ретуширане и осенчене изразима оптимизма, док су ваше без ретуша, хладног и одмереног просуђивања ствари и догађаја, колорисане још и тенденцијама вашег опозиционог става, некако магловите. „Јунаци“ које ви гледате у њима изгледају вам и сувише храори, а при том и страшни. (Др. Српко Вукановић: О Ђури Јанковићу би нам могли мало да испричате!) „Као националисте из првог степена сродства са свим нашим заслужним херојима и див јунацима“ ви се бојите да ми у нагонима разарања државе и других народних тековина не успемо сасвим. (Мирко Урошевић: Дај Боже да успете, то свако жели!) Поред једне већ страшне, ви видите у нама и другу можда још страшнију слику, и онда није чудо што заиста тако много страхујете. (Бурно одобравање на десници.)

По неким манирима и сватањима као да се дужност југословенских националиста састоји у томе, да равне себи грађане у свим националним надањућима, прогласе за деструктивне и поред истоименог њиховог стања, да дигну ларму против њих и да монополисањем проповеда о чувању државе и њених идеја — постану једини абоненти заједничке трпезе националног жаришта. — као да и сви ми нисмо крвљу својих дедова и прадедова, својим осећањима, својом савешћу и залогом својих живота постали претплатници те исте трпезе. (Бурно одобравање на десници и поклици: Живео!)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine govornice, ma da ste izvestilac većine Finansijskog odbora i imate pravo još da govorite, ja Vas ipak molim, da s obzirom na hitnost stvari, što pre završite.

Бранко Тодоровић (наставља): Нама се, господо, овде читају лекције као ђацима о државном и народном јединству. Нама се подмеће да ми нисмо ни за једно ни за друго. Г. Стојадиновић је, кажете, тај исти споразум нудио Мачеку. Г. Стојадиновић је сад противу тога: Он је хтео да жртвује државну целину за љубав одржања на власти. Он је тај који се преко ноћи претворио у унитаристу и који тако прерушен грми на Давидовића, Станојевића, Јовановића што су учинили оно, што је он пре њих безуспешно нудио. Он гази Устав и он је тај, који је хтео да уништи Устав. Он је тај који је издао осећања благодарности нашега народа према нашој савезници Француској итд. итд. И тако свакодневно. И, господо, заиста слушајући скоро свакога дана ову стару песму у најразноврснијим варијацијама, ми добијамо утисак да др. Милана Стојадиновића, Претседника Владе Краљевине Југославије, треба прогласити државним непријатељем број један... (Одобравање на левици)... али насупрот тој песми скоро хронолошки наслагана стоје дела. (Бурно одобравање код већине.) Кад погледате ризициу те богате наслаге ви ћете видети да све у њој одише заветом за чување државног и народног јединства и сталном бригом Краљевске владе да те основне народне религије учврсти и унапреди, дела која нико не може побити и која нико не може обеснажити.

Може ли се претпоставити да је г. др. Стојадиновић нудио г. Мачеку овакав споразум и да је тиме хтео да жртвује државну целину за љубав једне овакве погодбе? Ја држим да не може и да би свака оваква чак и претпоставка, а не још и

тврдња, морала да се уврсти у ред најординарних клеветања. Јер г. др. Стојадиновић је реалан човек. Он гледа на ствари и догађаје онако, како оне јесу, а не онако како му се подмећу и приказују. Математички испитује стварности и уноси се у њих свом проицљивошћу једног ретко свежег духа. Не за љубав власти, него ни за љубав свога живота г. др. Милан Стојадиновић ни једном једином мишљу није могао овако што да нуди, а још мање да одобри. (Др. Војислав Дошен: Не за љубав власти него и за љубав сласти!) Ви радите и за љубав сласти и за љубав власти коју узалудно очекујете. (Др. Војислав Дошен: Ми тражимо аутономију Војводине!) Да се војвођанска крава не окрене на ову страну!

Најзад сви смо ми сведоци да он има власт у својим рукама и без овога споразума, и да је усред сређивање и одржање те власти у садашњем режиму ЈРЗ, тим пре и тим више, постало државна нужност. (Бурно одобравање на десници.) Милан Стојадиновић се никада није удаљавао од својих унитаристичких схватања. Цео његов рад и рад Краљевске владе и ЈРЗ прожет је само том идеологијом, независно од ма каквога унутрашњег и спољнога биланса. Његово и наше скретање са те линије постоји само у очима оних који су у непрекидној трци за изналагањем парола помоћу којих би успели да један реформаторски режим компромитују и доведу до слома.

Милан Стојадиновић није тај који гази Устав, он је тај који га брани и поштује на један заиста примеран начин. (Милан Петковић: Гази на један заиста безпримеран начин!) Они који га не поштују нису у нашим редовима. Где су то смо већ видели. Критика Уставне повреде под режимом ЈРЗ не може потећи из објективне оцене. Наш Устав, при том, није произвољан производ, разума или самовоље ма кога фактора и реформатора, него израз сразмере сила, на којима је изграђена ова држава и израз потреба које владају у њој. Само по смислу тезе споразумаша он је номиналан и имагинаран. За нас је он и органски производ тока развића нашега народа. И све донде док је он ту, у складу са овим принципима, Краљевска влада ће га и поштовати и бранити од непоштовања других. (Одобравање на десници.) Милан Стојадиновић, није тај који је издао осећања благодарности нације према Француској. То традиционално пријатељство није ничим поремећено системом наше спољне политике Оно је с нама боље него што је раније било, јер је освечени пријатељ Француске—Југославија, у значају међународног саобраћаја и живота, проширила своје хоризонте и обогатила своје стваралачке моћи. Француска је тиме у њој добила једнога још јачега и моћнијег пријатеља. Али, господо, мисли се на овој страни овога Дома да и пријатељство Француске треба да се од те стране издвоји из нашега осећања, и приграби за себе, исто онако као и бусање у прса, за одбрану јединства државе и народа „националиста“ ове леве од „ненационалиста“ ове десне стране. (Бурно одобравање и повици: Тако је!) И не само да се тако мисли него се тако и ради само што је тај рад већ провидан и илузоран, господо народни посланици.

Француска је наша, у нашим осећањима, исто толико колико и ваша, а пре наша, јер смо ми у тумачењу осећања нашега народа сасвим доследни

и лојални. (Жагор на левици. — Пљескање на десници).

Вођење наше спољне политике руковођено је ауторитативним фактом, да смер једног државника не сме бити само очување онога што постоји, него и проширивање акције на све сфере унутарњега међународног живота у границама потреба народа и државе. Овде, у једном оваквом раду — одакле једино може да проникне реформаторски елан — могу се наћи и одговори на примедбе опозиције у погледу вођења спољне политике. Та спољна политика, — упамтите — то је нова југословенска национална рефлексија на пољу међународне утакмице. Али она, ни у колико не обара стара да би дошла до нових пријатељстава, него она изналази и учвршћује, чувајући стара и дајући им у границама интереса саме ствари довољно благовремених обавештења за све оно што се предузимало и оно што се предузело. Ако пак неко од г. г. народних посланика са ове стране на пример, мисли, да међународни живот стоји непомично на једној тачци светског хоризонта, да он не живи и да нема свој ход, те да се према том ходу и времену које га инспирише, не треба управљати и укључивати, онда је сасвим оправдана теза да је због овога запостављено наше пријатељство са Француском.

Није, господо, то пријатељство пренебрегнуто, ни то пријатељство ни наше обавезе и припадност Малој Антанти, Четворном Балканском Споразуму ни уговорима о миру и савезима. (Бурно одобравање у центруму и на десници.) Версајски Мировни уговор поделио је заиста свет у два тора на два линијама међународне утакмице са опречним тежњама рушења и заштите свега онога што је овим уговором стечено. Наша је држава нашла заиста подршку у овоме уговору, после извојеваних победа на бојном пољу. Али, господо, питајмо се да ли и данас постоји иста међународна подела? За све нас јасно је и свима нама познато је да ове поделе више нема у пређашњој сразмерињених чланица. Неке су се државе ископчале из утицаја Версајског Уговора, а неке су промениле своје улоге. Настало је ново прегруписавање и оно се данас налази у сасвим другим размерама. Јесмо ли и ми морали да се према свему томе равномо или смо требали да останемо тамо где нас је Версајски Уговор затекао? Јасно је, господо, да не. Јасно је да смо се морали прилагођавати новим струјањима не напуштајући зато своје старе везе и стара пријатељства, као и расне интересе Словенства и Југословенства. Па ипак, господо, и овај се случај уписује у грех нашој спољној политици. Иде се још и даље па се говори о чињеницама које су и сваком нашем обичном грађанину познате у погледу експанзије појединих држава и нашег и њиховог географског положаја. Тако се обавештавамо: „Није фамозни германски Драг нах Остен измишљена и вештачка кабинетска творевина...”

Ни критику овако аргументовану не могу довољно да разумем као тежњу, да се преко ње даду корисне сугестије. Све што смо чули у виду критичке оцене праваца наше спољне политике мени личи на мишљење да се ни наш спољно-политички живот ни они који га воде, нису смели макнути са својих места. Стојадиновић није смео да иде у Рим, није смео да иде у Берлин, јер се тиме руше темељи на којима се политички и војнички насла-

ња наша држава. Противно овоме ја мислим, да се ти темељи не само не руше него да су они постали још јачи и чвршћи. (Бурно одобравање у центруму и на десници.)

Наглашује се поред овога да наша спољна политика није верна политици Друштва народа и политици колективне безбедности. И ова нота, господо, не одговара правом стању ствари. И у том погледу наша спољна политика има јасно одређене правце.

Ми знамо да је поремећена равнотежа сила на Средоземном Мору и готово у целом свету и да Друштво народа има једну племениту културну мисију регулатора међународних спорова. У пракси се међутим показало да оно није могло да прибави поштовање свога ауторитета и да све своје чланове приволи на извршење његових одлука. Жалећи овај случај наша држава ипак је потпуно одана идеји Друштва народа. А ако наш Министар спољних послова и поред тог разговара и чини посете државницима земаља које су се одрекле чланства у Друштву народа, то никако не значи да и наша земља није верна Друштву народа. Та верност је до сада, господо народни посланици, толико пута доказана присуством сталних наших делегата у Друштву народа, узимањем учешћа у раду истог на принципима међународне сарадње и политике колективне безбедности. У тежњи да поред овог инструмента мира загарантује земљи што сигурнију безбедност, на начелима унутрашње самопомоћи Краљевска влада је отишла још даље. Имајући у виду чињеницу да спољна политика земље треба да се добрим делом заснива на снази и спреми наше оружане силе, она је, сагласно са г. Министром војске и морнарице, извела један добар део програма наоружања наше војске. Кад је то чинила она је имала у виду психозу и грозничаво наоружање које се данас спроводи без мало у целом свету. Али то наоружање, господо народни посланици, још увек не значи да је свршено и да оно треба да одвоји нашу земљу од Друштва народа. Краљевска влада ће и у будуће као и до сада остати уз њега, а наоружање које спроводи претставља гаранцију за што већу сигурност у случају да евентуални спорови не буду решени у кворуму Друштва народа или да се овај механизам демонтира. На све евентуалности морамо да рачунамо. Морамо да наоружавамо војску и домене наше спољне политике. Та добро схваћена поставка Краљевске владе налази пуне подршке и много иницијативе баш у своме Претседнику, који будући да је једновремено Министар спољних послова има највеће могућности да оцени шта нашој војсци треба. (Бурно одобравање код већине.)

Говорећи о буџету Министарства војске у Финансиском одбору, ја сам, господо народни посланици, овим поводом рекао да опрема наше војске и морнарице још није довољна и подвукао потребу што јачег наоружања. Тиме, господо народни посланици, нисам хтео рећи да наоружање треба да нам буде циљ, али свакако сам хтео да прецизирам, да је оно у оквиру наоружања света, сретство да се постигне и учврсти мир. Ту парољу истичем и сада, јер сви народи проповедајући принципе и потребу недељивог међународног мира, врше и наоружање. У ту сврху Енглеска је закључила чак и посебан зајам. И то што је у погледу наоружања до сада учинила Енглеска, Немачка, Француска, Америка, Италија — чине и све

друге европске државе као и земље Балкана и блиског истока.

Ми смо у буџету Министарства војске и морнарице, предвидели један плус. Но, на питање хоће ли то све бити довољно да се наоружање спроведе до потребне мере одговориће нам сам господин Министар, кад буџет Министарства војске и морнарице дође пред нас. Независно од тога постоји уверење да се морамо оспособити за догађаје, који изгледа да лако могу доћи, у сразмери наших стопроцентних потреба. Тако ћемо најлакше успети да сузбијемо сваки штетан утицај споља. Унутрашњом снагом нашега народа и добрим наоружањем наше војске и морнарице обојићемо већом енергијом мудро вођење спољне политике нашег премијера. (Бурно одобравање код већине.) Углед наше државе у међународном животу, у том случају, мора још више да ојача. Јер, господо, н.пр. само једна добро организована држава, са јаком и добро опремљеном војском, може да се осећа сигурно, и да једновремено спокојно сарађује на великом делу међународног мира, своје културе и демократије. Краљевска влада је од првога дана своје управе то знала. Она је у својој декларацији то нарочито подвукла речима: „Искрено и дубоко одана идеалу мира међу народима, Краљевска влада ипак не може да затвори очи пред чињеницом једне нове утакмице за наоружањем. У немогућности да сами нешто у томе питању учинимо, ми ћемо помагати све напоре у циљу редукције и ограничења наоружања, али докле год се у томе правцу не постигну какви позитивни и трајни резултати, ми не смемо пренебрегнути најозбиљније старање за нашу оружану силу. Ради одбране земље нису скупе никакве материјалне жртве. Војска и морнарица одувек су биле наша снага и наш понос. Тако има да буде и данас и у будуће” — тако је, господо народни посланици, било — тако ће и бити.

Као што видите, господо народни посланици, наша је спољна политика и њена унутрашња организација на своме месту. Животна динамика нам сама одређује своје путеве — она нас гони да њима идемо, кад спорије, кад брже — да понекад застанемо, предахнемо и да срце питамо шта вели разум. По тој осетљивој полузи народног и државног живота не сме се несмотрено нићи. За велика дела потребне су не само жртве него и време. А у том времену ми не смемо да запоставимо оно што је битно: Циљ будућности. Ако се данас не споразумемо не значи да се нећемо споразумети сутра. А разумевање практичних политичких мера треба да иде руку под руку са загрејаношћу за крајње циљеве. Тамо жар, овде јасност; загрејаност за идеал, а јасност за програм који треба да значи средства и циљеве којима ће се доћи до крајњег циља.

Онда — кад научимо разликовати две сасвим различите ствари успећемо да здружимо одушевљење са здравим смислом за политику. Јер као што је свакидањи јалови њифтизам последица замене програма са идеалом, тако је и закрљжалост политичких способности, последица замене политике са веровањем. Онај који се научио да разликује средство од циља моћи ће увидети да треба тешког напора док се кроз трије политике дође до циља. То, господо народни посланици, важи за све нас па и за Краљевску владу. И она је била свесна тога. То се види из целокупног њеног рада.

Она је на пр. знала да се програм преко кога треба да се изведе читава народна и државна реформа не може спровести без тешкоћа и потребне дужине времена. Зато је према свима сметњама на које је и наилазила у своме раду да постигне крајњи циљ, често толерантна и у односу на потребно време за извршење свог програма, стално активна.

Прелазећи од изолованости ка пуном учешћу у светском историјском животу, Влада је нашу државу обогатила сјајним развојима и успесима, проширењем не само спољно политичким него и трговинског видокруга. Прва њена брига била је да подигне привредно-економски ниво земље и да хроничну празноћу државне касе, сређивањем државних финансија и уравнотежењем државног буџета, отклони. На томе послу она је за непуне 3 године показала одличне резултате. Важни економски фактори наше привреде дошли су до позитивног изражаја. То се мора од свих нас у овоме Дому признати, јер је то био један крупан, смишљен и врло важан посао Владе. Велике реперкусије међународних догађаја које су као што смо видели имале дубљег одјека и у нашој земљи и у развоју наше спољне политике, такође су одузеле Краљевској влади доста времена. То време, господо народни посланици, искоришћено је до максимума на један, за земљу и наш народ, врло промишљен и користан начин. (Одобравање код већине.) Резултати тога рада претворили су нашу земљу у националну државу вишег ранга. Принципи једнакости свију становника, појединачно и оних културно, економски и политички организованих у разне јединице све више налазе уточишта у начелима демократије. (Бурно одобравање.) Влада, међутим, не може да буде крива и одговорна због тога, што поједине групе и појединци с времена на време, схватајући погрешно ова њена настојања, чине испаде исто тако она не може да буде одговорна ради тога што своју политику опрезно и постепено упућује у правцу успостављања пуне демократије. Влада, господо народни посланици, није могла одмах да донесе све законе које је у својој декларацији обећала, не зато што то није хтела и што и сама није за демократију, него једино и само зато што је морала најпре да се позабави важнијим проблемима народа и државе, као што су питања сређивања државних финансија, равнотеже у државном буџету, оживљавање народне привреде, старање о земљораднику, чување вредности народног новца, спремност за ефикасну одбрану земље у случају каквог напада споља, учвршћивање нашег спољнег политичког положаја итд. итд. (Тако је! — чују се цовици на десници.)

Ради тога, господо народни посланици, и тврђења да Влада није одговорила очекивањима да донесе обећане законе у својој декларацији, морају по сили саме логике да отпаду. — Декларација Краљевске владе претставља програм њенога рада. За извођење свакога програма потребно је имати, поред довољно времена, и погодност прилика у којима се народни и државни живот налази. Програм се увек спроводи по етапама почев од најважнијих програмских питања. Та најважнија питања су, као што смо видели, хвала Богу, повољно решена. И кад то узмемо у оцену видећемо да је Краљевска влада већи део свога програма савесно и сјајно извршила. Она је при том

господо народни посланици, и мимо тога што обехане политичке законе није донела, целокупним досадашњим радом дала доказа да је за демократију. То што је она наследила од ранијих режима, описује на дирљив начин беду у коју је био уваљен наш народ. Из те беде режима г. Јевтића, који је носио у себи све одлуке апсолутизма — да је Краљевска влада изоставила решење питања без којих ни народни трбух не би имао шта да ради и одмах донела речене законе, није тешко оценити да ли би ти закони били у слагању са стварним потребама земље и народа и шта би они донели својом применом. Ја тврдим, г. народни посланици, да би настала ситуација, која би сваку Краљевску владу натерала да се бори противу ње. Историја других народа нас упућује на опрезност. Ми имамо историју Француске, где је проблем демократије био претресан под свежим утисцима и догађајима револуције. У то доба та се демократија истакла као режим деспотичнији од старог апсолутизма. Слобода је остала као празна реч, наглашена у Уставима и никад не остварена. Дошао је затим Наполеон са својим демократским цезаризмом. После његовог пада васпостављена династија Бурбона прогласила је Уставну Грамату (1814 године), која је осигуравала пуне грађанске слободе. Али је сада претила опасност од разних екстремних елемената и емиграната, који су се повратили и заједно са екстремистима радили на васпостављању старог режима. Онда је, под овим околностима и само ради њих Уставна Грамата морала бити укинута.

Ради тога ја имам смелу мисао да је можда чак и врло добро што ови закони још нису донети, јер свака ситуација тражи своје.

Нећу тиме да кажем да их не треба доносити. Напротив, њих треба донети али само онда кад се покаже да између материје и општег друштвеног стања земље постоји непосредна, пуна и јасна веза. Та веза је на пр. сада, куд и камо боља него пре 3 године. Она већ даје могућности и разложних повода за доношење ових закона. А за све то има се захвалити опет само раду Краљевске владе, која је и у отсуству ових закона оживотворила много, раније отсутних, принципа демократије. (Бурно одобравање у центруму и на десници.)

Зато је, господо народни посланици, садашњи државни и друштвени поредак наше земље ипак резултанта свих фактора, који су пресудни за државни и друштвени живот садашњице и будућности. Тај поредак највише одговара објективним условима земље и њеним потребама. Ми можемо само пожелети да га Влада напоредо са побољшаним условима земље и начину и степену развића нашега народа, помера у правцу пуне демократије. Само у границама овог органског процеса сразмере сила имамо право контролисати и форсирати ово питање и Краљевску владу критиковати. (Бурно плескање код већине.)

Као што видите све ово не значи ни фашизам ни хитлеризам. И стога нека колега „Збора“, заједно с идеологијом његовог „Збора“ буде спокојан. ЈРЗ неће то што хоће г. Љотић. Она је приложила за демократију већ доста. Слободе које она исповеда и којима све више даје маха никако је не упућују на овакву стварност. Према томе не може бити ни речи о ма каквом разговору њеног шефа са неким, сада избаченим из „Збора“, претставником Љотићеве политике. — Г. Милан Стоја-

диновић води озбиљне разговоре само са озбиљним људима. Овакви разговори не долазе у обзир за овакву квалификацију.

Поред осталог чули смо са ове трибине да г. Др. Корошец спроводи клерикалну политику, а једновремено да га осуђују његови Словенци што је отворено иступио противу аутономије. Ове две чињенице ја не могу да сложим и поред жеље једнога колеге.

Г. Корошец је такође дао довољно доказа о томе да је за државно и народно јединство. Те доказе не може нико оборити. При том ми знамо да г. Корошец исповеда само политику Ј.Р.З., да има са собом са незнатним изузетком сву браћу Словенце и да све те масе његових пријатеља одобравају политику коју он са шефовима наше странке др. Стојадиновићем и др. Спахом у пуној хармонији успешно води. Не може при томе бити речи о томе да се прогањају у Словеначкој људи који сарађују на стварању југословенске идеологије и на дизању националних споменика. Ако је у Љубљани распуштен Одбор за подизање споменика Краљу Александру, то не може и не сме ништа друго да значи сем један акт власти преко кога су ваљда требали да се заштите убрани прилози од милион и по динара за овај споменик и да се једновремено осигура што брже његово подизање. (Тако је! — повици са деснице.)

Исто тако, господо народни посланици, мора бити лишена сваког озбиљног основа оптужба да се наши Соколи ма у којем делу државе прогањају. Кад је у питању Соколство ми морамо сви бити за његову пуну заштиту. Ми му морамо указивати све потребне помоћи и части, јер оно то својом идејом, својим задацима и својим одгојем потпуно заслужује. Соколство као организација наше народне одбране мора уживати наше наклоности и сви се ми морамо оспособити да припадамо, ако не физички а оно бар духовно, њима. Али то још никако не значи да бисмо ми из политике требали да постанемо соколи или чланови Народне одбране, да би тамо у редовима чланства ових организација, ангажујући често и целу организацију, спроводили наше личне шефове и наша политичка уверења. На жалост било је и таквих људи. И у најбољој намери да овим организацијама сачувају чистоћу њиховог националног васпитног задатка, власти су интервенисале у неким случајевима противу појединих личности, сматрајући да су баш ти људи пре ње — пре власти — били дужни да уносе најбоља осећања за ствар својих организација. Никада међутим те интервенције нису биле уперене противу организације као целине, јер све те организације јесу и морају бити и остати саставни део наше југословенске идеологије. (Бурно одобравање на десници.) И баш зато су сви они који поверењем долазе до вођства у њима, свима нама одговорни. Као такви, они морају служити само ваљаним примерима и у своме раду уносити сву чистоту срца и душе, а будући да их сматрамо заточницима националне идеологије они немају права очекивати да их мимоиђу последице нежељеног рада.

Кад овако сведемо биланс критике на рад Краљевске владе, ми сасвим јасно запажамо, господо народни посланици, да је цифарски део тога биланса поднесен највећим својим делом на ефекат да би се предузеће приказало као активно. А кад извршимо реалну анализу тога биланса, непотреб-

не ставке изbacимо ван њега, а неке поставимо на своје припадајуће место, онда тек долазимо на оно право: да је тај и такав биланс пасиван на супрот билансу оне друге стране — у овом случају Краљевска влада и ЈРЗ, који је активан и чија је главна особина реалност — требала је да се побије оним првим фиктивним билансом. (Бурно одобравање у центруму и на десници.) Случај да ли то у основи својој значи демагогију или што друго, остављам на решење као ребус. Да бих пак олакшао решење овога ребуса да „обавестим заинтересоване“ да се ту негде налази и граница опозиционих тежњи, које се исцрпљују у „хероизму“ негације свега позитивног у раду Владе. А та негација, као непрекидно одрицање свих заслуга не може бити извор духа објективног уверења и објективне оцене. — Можда се у свему томе види особина опозиционих трибуна, који жртвују истину да би евентуално изазвали жртве; али се баш ту, свима тим својим негативним цртама, врло јасно показује несавршеност, да не кажем — субјективност данашње идеологије опозиционих група. Стога морам да извучем закључак да су циљеви опозиционог става господе са левице усредсређени једино у тежњи да општом негацијом свих вредности које Краљевска влада уводи у државни и народни организам — по могућству ослабе њен престиж и њену могућност да остане у позицијама у којима се данас чврсто налази.

Ту, господо, по мом мишљењу почива граница ових тежњи и објекат који се гађа — истина узалудно — али се гађа. (Одобравање на десници.) Када се пак има у виду задатак опозиције да лојалном парламентарном сарадњом остане правилан коректив рада Краљевске владе и објективан чинилац оцене тога рада, онда овакав њен став сасвим супротан духу њеног задатка, не може да одговара идејама парламентарних принципа и узуса. За то мишљење, да ту лежи њена највећа слабост, треба стога досадашње манере заменити новим, јер позитивни животни, културни и политички идеали не смеју потицати из осећаја мржње и нереализоване жудње за влашћу, него само из свете љубави према свему добром — независно од тога ко то добро ствара — и из признања која треба да произлазе из објективних сулова пасивних и несобичних народних родољуба.

А сада, господо народни посланици, да закључим:

Квалитети унутрашње, спољне, социјално-културне и привредне политике једне државе представљају важне елементе њене организације снаге и величине. Већна овим принципима етике и рационалне економије Краљевска влада је, у перипетију свога рада успела да нашу земљу преко тих солидно изражених правично постављених фактора, уврсти у реч држава вишега ранга. Осовина овога механизма израђена је иницијативом њенога шефа — Претседника Краљевске владе и вође ЈРЗ господина др. М. Стојадиновића. И стога наша изјава да ћемо гласати за овај буџет значи у исто време и признање које ЈРЗ олаже своје шефу и обиму његове стваралачке и организаторске делатности. (Бурно одобравање и плескање код величине и повици: Живео!)

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Milinko Milutinović radi ličnog objašnjenja.

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, ја сам узео реч ради личног објашњења, јер је господин предговорник у своме говору споменуо и моје име. Бићу у својој речи врло кратак. Господин предговорник отпочео је свој говор нападом на оне који нису овде и који не могу да се бране, тврдећи да је ондашњи господин Министар војске и морнарице, г. Петар Живковић, имао своје кандидате, — док то у ствари није тачно. Ја сам му из клупа добацио да то није тачно, да он то не може доказати, а он ми је на то одговорио да сам ја клеветник што сам онда изнео новац, кад је био Претседник Владе овде. (Одобравање на левици.) Ако сам ја, господо, клеветник, онда би за клевету имао да ме тужи Претседник Владе господин Стојадиновић, а никако господин предговорник нема права да ме назива клеветником. Ја стога тражим од Господина Претседника да г. предговорник због овога повуче конзеквенце. То сам имао да кажем.

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Mita Dimitrijević radi ličnog objašnjenja.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, предговорник господин Тодоровић споменуо је у моме осуству и моје име и додао неке речи, због чега хоћу да дам своје објашњење. Кад је год требао да оживи у својој акцији, господин Тодоровић је, кад сам ја долазио у Финансијски одбор на говорницу, увек својим милозвучним гласом по нешто додавао. Ја сам га и сада слушао и разговарао са људима из већине и сви смо дошли до закључка да он не може свој глас да прела на микрофон, да тај његов глас не може да дође ни до наших ушију а још мање до наших сазнања. Упропастио је два сата једне корисне дебате! Кад је говорио г. Часлав Никитовић, ми смо то могли слушати, али њему можда слава г. Никитовића не да спавати.

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine Dimitrijeviću, molim da se ne udaljujete od traženog objašnjenja i da ne vredate gospodina poslanika. (Dr. Srpko Vukanović: Kad naše drugove nazivaju kleveticima, vi njih ne uzimate u odbranu!). Ja državam red u ovome Domu i ne mogu dopustiti nikakve ni uvrede ni klevete, niti udaljavanie od predmeta, za koji sam dao reč g. govorniku.

Мита Димитријевић (наставља): Господин Тодоровић, нападајући споразум, напао је и мене. Господо, то ме јако потсећа на једну лепу шалу која је недавно објављена у француској штампи. На име, један француски резервни наредник написао је књигу о томе: да ли је Наполеон војнички геније уопште. И, господо, као што је по томе питању да ли је Наполеон војнички геније или није важно мишљење овога наредника, тако је исто важно и мишљење господина Тодоровића о споразуму: не питају се жабе, када се бару уништавају!

Господин Тодоровић је казао да сам ја идеолог многих доктрина. Јесте, господине Тодоровићу, ја сам био идеолог многих доктрина, и свака доктрина коју сам ја проповедао, чак и онда када сам био усамљен, благодарећи високом схватању наших људи, постала је доцније општа. (Одобравање.) Моје гледиште које сам изнео о раду пок. Радића, великог вође хрватског, примљено је као опште и сада са овога места и звани и незвани по-

живају се на то моје гледиште. Стога господин Тодоровић са својим гласом који је тако милозвучан и мелодиски, најмање може да допре до свести ове стране.

Изволите, господине Тодоровићу, затражити нешто друго, затражите анкету да се изврши у сној делатности Вашег рада у којој се Ви богатите. (Одобравање на левици).

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Branko Todorović radi ličnog objašnjenja.

Бранко Тодоровић: Господо народни посланици, мој говор побудио је двојицу наших колега, народних посланика, да ради личног објашњења изнесу извесне ствари које не спадају у домен озбиљнога схватања и које су лишене сваке озбиљне подлоге.

Говорећи о ситуацији коју смо имали у Парламенту 1935 године ја сам између осталог тако се и случаја када је један народни посланик са левице, са ове говорнице, подигао свежањ хиљадарки и узвикнуо: Ево како влада поткупљује народне посланике. (Граја на левици.) Хтео сам на тај начин да укажем на једну нелојалност и недоследност каква се ни у једном парламенту не би могла појавити. И ја остајем и данас при томе да је то био један необичан начин и једна нелојална импровизација, лишена сваке истине и сваке подлоге за ма какав оправдан поступак. (Протести на левици. — *Др. Српко Вукановић:* Што није Претседник владе тужио Милутиновића. — Граја).

Potpredsednik Franjo Markić: Molim vas, gospodo, da se umirite, a Vas, gospodine Todoroviću, pozivam, ako imate još nešto radi ličnog objašnjenja da govorite, izvolite to kazati (Граја на левици. — Вућни протести на десници).

Бранко Тодоровић (наставља): Што се тиче изјаве г. Мите Димитријевића морам да изјавим да је целокупан мој рад и као народног посланика и као јавног раденика био увек савестан и одговарао свима принципима највећег морала, принципима поштења и пуне коректности. Толико сам само хтео да кажем. (Бурно одобравање и плескање на десници).

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Milan Banić.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, uistini je mukotrpan naš poslanički život u ovoj parlamentarnoj eri: Godišnje jedanput, dvaput ili triput, imamo da sastavimo pismeni kućni zadatak pa da ga ovde, sa više ili manje glumačkog talenta, pročitamo. (Smeh) Gospodo, to nije zamerka, nije zamerka od moje strane, jer ja znam da je i Mirabo, najbriljantiji govornik francuske revolucije, čitao svoje govore. To nije zamerka nego je, gospodo, izvinjenje od moje strane što i ja nisam tako postupio, što nisam napisao kućni zadatak i što ne mogu da ga pročitam pred vama. No baš u vezi s time, upućujem na vas jednu molbu, jedan apel: Ja sam, nažalost, još od svoje rane mladosti zazirao od pisanja kućnih zadataka nego sam ih pisao ili između časova ili za vreme časova u školi, koristeći benevolenciju mojih drugova ili čak i nastavnika. Dabome ako su mi pri tome smetali moje kolege i bockali me, pismeni zadatak ispadao je vrlo bedno, a isto tako bedno je ispadao, ako nije bilo nastavičke benevolencije.

(Smeh) Ja ovo napominjem zato da vas umolim da mi ne smetate upadanjem (Čuje se sa desnice: Kao ni vi drugima!) Ja nisam ni jedne upadice učinio za vreme ove debate, samo sam jednom umolio kolegu Zdravkovića da mi objasni pojam proširene Srbije.

Dakle, gospodo, ja vršim apel na vašu lojalnost i »fair play«. Nemojte se toliko zadržavati na mojim premisama nego sačekajte moje zaključke. Znaete dobro da je moje vreme ograničeno, jer ne govorim u ime grupe. A da stanem na gledište: „le groupe c'est moi" — „grupa sam ja" — to mi neće dozvoliti Zevs našeg parlamentarnog Olimpa, naš predsedavajući.

Slušao sam govornike u ovoj načelnoj budžetskoj debati; slušao sam govornike i sa levice i sa desnice. Ima ljudi koji su izneli neobično jake argumente za potvrdu svoje teze, ali prosečno šta je mogao čovek da konstatuje, da zapazi, u ovoj debati? Gospoda sa desnice kažu: sve što ova Vlada radi, sve je to lepo, belo; a gospoda sa levice kažu da je sve crno. Postavlja se dakle antiteza: belo ili crno. A, gospodo, postoji u prirodi spektar boja; nije u prirodi sve belo ili crno, ima u prirodi i drugih boja, i akceptiranje ove podela na belo i crno pretstavlja degradaciju inteligencije. Imam, gospodo, dosta iskustva, i u našem političkom životu zapazio sam ovo: Ako je čovek uz neku vladavinsku kombinaciju, uz Vladu, onda ne sme biti pesimista, onda je pesimizam ne samo greh nego i zločin; a ako se nalazi u opoziciji, te je optimista obzirom na rad Vlade, onda je to pogotovo kvalifikovano kao zločin...

Tvrdilo se, gospodo, i u ovoj debati da je hrvatsko pitanje primarno, kardinalno pitanje ove zemlje. Ali ja se s time ne bih složio. Po mome mišljenju, kapitalno pitanje, kapitalni problem ove zemlje, to je beogradsko pitanje. Beograd, ovaj naš moderni Vavilon, je jedna kujna otrova; Beograd je nalik na Floberovu Kartagu u kojoj se bore klike i koterije za vlast samo radi vlasti, ne radi izvesnih principa, ne radi ideologije, radi dobra ove zemlje, nego samo radi vlasti i za vlast.

U Beogradu se sprovodi izvesan l'art pour l'art-izam u borbi za vlast. Gospodo, mi imamo, već dvadesetinu godina, tu pojavu: Dode jedna Vlada na upravu zemlje i ona je od naroda, prostodušnog dobrog naroda u provinciji, dočekana bar sa radoznalošću, jer narod hoće da vidi šta će nova Vlada da uradi. Ali, već osam do četrnaest dana, najkasnije mesec dana po njenom dolasku na vlast, iz Beograda se sipa otrov u narod, iz Beograda se ubacuje poklik: „Drž'te tata! U toj Vladi su tati!" Medutim gospodo, kroz dvadeset godina na upravi ove zemlje izredale su se upravo sve naše partije, sve koterije, sve klike, sem jedino komunista. Sve koterije, sve partije bile su ili na vlasti ili pri vlasti! I prema tome, kada se konstantno i na sve više: „Drž'te tata", onda, gospodo, treba da se pitamo: nema li možda u ovoj zemlji, u buržoaziji ove zemlje, zvala se ona srpska, hrvatska ili slovenačka, nema li i odviše onih koje narod draštično naziva tatovima! Na taj način, takovim metodama, oborili se i blatom uprljali apsolutno svi autoriteti u ovoj zemlji. A, gospodo, jedna zemlja jedna država, jedna nacija, ne može dugo da živi bez jedne ideje—vodilje, ne može dugo da živi bez autoriteta.

Zato ću ja da ostanem veran principu koji sam istakao u prošloj budžetskoj debati, kad sam rekao: „Daću Bogu Božije, a Stojadinoviću Stojadinovićevo!" (Istina, dodao sam: „Neka mi Gospod Bog oprostí što ga dovodim u vezu sa g. Stojadinovićem)."

Ostaću veran i principu koji sam u Konkordatskoj debati istakao, t.j. da neću da služim klikama i koterijama nego interesima celog naroda i dinastiji Karadordevića. (Pljeskanje). Dok hoću da budem objektivn prema svima i svakome, moglo bi se reći da želim da zauzmem neki superioran stav. Nije to! Ja sam, gospodo — dozvolite mi da učinim jednu ispovest pred vama — ja sam možda spužva koja upija većinu poroka i vrlina ove naše sredine. Sveštan sam toga, ali imam jedno svojstvo, a to je: gledam istini u lice i hoću da je kažem po svaku cenu. Naći će ih se, koji će reći: „Aha! Ovaj je valjda nešto udesio sa g. dr. Stojadinovićem”. Gospodo, ja sam; tamo od diskusije o Konkordatu, priznajem otvoreno, dosta razgovarao sa g. dr. Stojadinovićem; ali nisam, gospodo, verujte mi, apsolutno ništa udesio. Nasuprot, gotovo sam stekao uverenje da ovaj režim nije daleko od toga da mi zakrene vratom, u političkom smislu reći. Nisam, dakle, ništa udesio! I prema tome, ovaj govor i moji govori koje ću da izgovorim u ovoj budžetskoj debati mogu da budu u izvesnu ruku, i moja labudova pesma. Ispada na to da ja, po svojim intelektualnim i moralnim kvalitetima ne spadam u ovaj naš „elitni” politički život. Zato kažem: verovatno ću u ovoj budžetskoj debati da otpevam svoju labudovu pesmu, pa ako ona i ne bude lepa, biće barem prožeta istinoljubivošću i, dozvolite da kažem, patriotizmom.

Red je, u budžetskoj debati, da se baci pogled i oko nas. Gospodo, kako izgleda savremena Evropa, jer ona je okvir našeg, jugoslovenskog zbivanja? Zigfrid, veliki francuski ekonomista i sociolog, u naponu, u jeku svetske ekonomske krize, rekao je: „To je, pre svega, kriza Evrope”. Uistini je savremena Evropa u teškoj krizi. Nedavno sam čitao klasika staro-grčke istoriografije Tukidida — trebalo bi da ga čitaju svi državnici, političari i javni radnici naše epohe! — i čitajući Tukidida, ja sam bio iznenađen frapantnom analogijom, dabome, ne sasvim potpunom, jer potpunih analogija nema, između savremene Evrope i Grčke posle Peloponeskog rata, posle dugotrajnog rata između Sparte i Atine. I Grčka je tada bila ratom ne samo izmorena, nego iscrpljena. I Grčka je u toj izmorenosti težila za mirom i opštim izmirenjem. I Grčka je tada stvorila instituciju, koja je neobično slična savremenoj instituciji Lige Naroda, Društvu Naroda — stvorila je instituciju Amfiktionija. I tadašnja Grčka nije imala volje za ratove, ali je pokazala neobičan smisao za natjecanje u svima viteškim igrama, u sportovima, te je do savršenstva doterala sistem olimpijskih igara. I Grčka je tada pokazala veliki polet tehničke kulture, ali na štetu, na uštrb, moralne kulture. I Grčka je razvila neviden luksuz, konfor, ali i pauperizaciju širokih masa. Ta Grčka bila je učiteljica sviju veština, pa i ratne veštine. Međutim, ona je sve dublje i dublje padala u hedonizam, u feminizaciju, u dekadencu, u amoralnost, u degeneraciju, u duhovni debakl. Došlo je dotle, da je, na kraju krajeva, rasno svežiji, sirovi varvarin, Rimljanin, Grka nazvao podsprednim imenom „Graeculus” — „Grčić”, i anektirao Grčku gotovo bez rata. Postavlja se, gospodo, pitanje: ko će da bude zavojevač — savremeni varvarin — ove naše Evrope? Da li Evrazijac ili Azijac?

Koje mesto zauzimamo mi u današnjoj našoj Evropi?

Mi smo, kroz vekove, robovali tudinu, i to ropstvo ostavilo je dubokoe traga na nama: Mi smo zaostali ne samo kulturno, ne samo socijalno, ne

samo ekonomski, ne samo politički, nego, gospodo, i moralno. Ropstvo udara pečat na moral porobljenog i zarobljenog naroda. I kad smo se konačno, nakon Svetskog rata, oslobodili i ujedinili — a nikad toga ranije nije bilo u našem istorijskom životu — mi smo stali pred jedan veliki zadatak: da naknadimo ono, što smo kroz ropstvo izgubili, da uklonimo zaoštalost, da podemo svi zajedno u utakmicu sa drugim, naprednijim evopskim narodima. Dabome, taj zadatak tražio je ogromne napore i veliki rad. Ali mi zaziremo od napora i rada. Mi radije idemo po liniji najmanjeg suprotivljenja, po liniji najmanjeg otpora, i pošli smo posle ujedinjenja tom linijom u našem nacionalnom životu. I šta smo učinili, stvarno, za ovih 20 godina? Mi smo našu zemlju pretvorili u Abderu tesnogradnosti, zadrčnosti, intelektualne tuposti i moralne neosetljivosti. Stvarno nismo stvorili jednu Abderu nego tri, ako ne i više Abdera.

Dozvolite mi, gospodo, da, u kratkim crtama, prikažem, kako izgledaju te naše Abdere. Razume se, dok ih budem prikazivao, neće me rukovoditi želja za sadističkim užitkom, nego jad i bol, što je tome tako.

Red je, razume se, da metem najpre pred svojim vratima, pa ću pre svega da prikažem hrvatsku Abderu. Hrvatsvo nije uvek bilo Abdera! To dokazuje pojava jednog Jurja Križanića, oca panslavizma, a dokazuje i vojva Gundulića, Jelačića, Štrosmajera, Ivana Mažuranića i t. d. Dokazuje to, gospodo, pojava i jednog Ante Radića koji je stvarni otac i ideolog Hrvatske seljačke stranke. Ante Radić je godinu dana pre tragedije koja je zadesila Obrenoviće u Srbiji, tačno 29. maja 1902 u „Domu” napisao sledeće: „Ova četiri imena — srpsko, bugarsko, hrvatsko i slovenačko ime — to su izabrala gospoda, a za ona druga imena, za šokce, race, vlahe it.d., za ta gospoda ne mare. Ali čujte sada novost. Kako su se neuki ljudi grdili i rugali jedan drugom radi onih imena kao što je šokac, vlah it.d., tako se sada gospoda pravdaju, jer se ne zna pravo ko je Hrvat, ko je Srbin, ko je Bugarin ili Blgarin, a ko je Slovenac”. To je napisao Ante Radić, otac Hrvatske seljačke stranke; to nije bio Stjepan njegov brat, nego baš Ante Radić. Gospodo, nije li to dokaz da je on imao unitarističko shvatanje? U ostalom, gospodo, jesmo li mi Hrvati, pogotovo u svojoj novoj istoriji, ikada što značajnije učinili bez Srba? Imali smo pojavu Uskoka. Teško je reći nisu li Uskoci bili više Srbi nego Hrvati! Imali smo baluard za odbranu protiv Turaka, našu Vojnu Krajinu, Granicu. Vojna Krajina držala se je više na junačkim mišicama Srba negoli Hrvata. Imali smo Gubčevu bunu, bunu Matije Gubca. On je nije mogao podići bez pomoći srpske, bez pomoći Žumberačkih Srba; i kada su mu oni odrekli pomoć, on je kapitulirao. Imali smo urotu Zrinjskog i Frankopana. I kod toga su Srbi i te kako pomogli. Jelačić bez Srba ne bi mogao ni da pomisli da povede pohod protiv Madara. Jedna neobično tragična hrvatska figura, Kvaternik, otac pravaške ideologije, dizao je bunu protiv Austrije. S kim? Isključivo sa Srbima! Supilo, ako je na prvi plan u austro-ugarskoj politici uzdigao hrvatsko pitanje, on je to učinio, i mogao da učini, samo i samo, pomoću Srba. (Mita Dimitrijević: Samo Frank ne!) G. Mita zna vrlo inteligentno da dobacuje ponekad; ova upadica nije baš bila na visini.

Gospodo, našao se konačno jedan čovek koji je iz prve linije, ne Hrvat, nego Slovenac g. dr. Maček, Otac mu je bio čistokrvni Slovenac. G. dr. Vlatko

Maček nosi, dakle, u sebi mentalitet Slovenca, a mentalitet Slovenca je alpinski mentalitet. Alpinci, gospodo, po konfiguraciji svog tla, su od prirode upućeni na partikularizam. Alpe su kolevka modernog partikularizma, onog partikularizma o koga se je razbio, u vreme Viljema Tela, univerzalizam habsburški, onog partikularizma o koji je polomio po koji zub, u vreme Andrije Hofera, univerzalizam Napoleona. Jedan Slovenac, koji je bio ne samo veći pesnik, bolji pesnik, nego i bolji političar od Stanka Vraza, France Prešerna, računajući sa stihijском naklonošću alpinaca prema partikularizmu, stvorio je od Slovenaca jedan nacionalni mikro-kosmos. A drugi Slovenac dr. Maček, upravo zato jer je po poreklu i mentalitetu alpinac, hoće na silu, na pravdi Boga, falsifikatom istorije, da stvori posebni hrvatski mikro-kosmos, posebni hrvatski nacionalizam.

A njemu u prilog ide izvestan osećaj inferiornosti, koji nesumnjivo postoji i vlada kod Hrvata: 800 godina mi Hrvati nismo tačno znali jesmo li država ili smo jedna zarobljena, jedna osvojena pokrajina. Mađari su nas tešili sa svojom devizom: »Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita«, ali mi smo osećali da smo skućeni, da to nije ono što mi tražimo. Postojalo je kod nas Hrvata, ono što se u nauci zove „kompleks interiornosti“: kroz generacije i generacije. I, razume se, posle ujedinjenja tražilo se da se nade neka kompenzacija za taj osećaj inferiornosti.

I našla se kompenzacija — dozvolite da to kažem iskreno — u megalomaniji. Posle ujedinjenja, mi smo digli barjak hiljadugodišnje kulture, a ja sam se vazdan u sebi zgranijavao kada sam sam sebi postavljao pitanje: Pa dobro! Ako je hrvatska kultura stara hiljadu godina, gde nam je napredak? Zar smo mi tako malo kulturno napredovali, u hiljadu godina, da još danas — kako kaže jedan od ideologa, i to najinteligentnijih ideologa hrvatskog naroda ili hrvatskog seljačkog pokreta, dr. Rudolf Bičanić — 70% Hrvata ne spava u krevetu!

U ovoj hrvatskoj Abderi, koju danas stvara Slovenac Vlatko Maček, u toj Abderi dešavaju se čudne stvari, u najmanju ruku čudne stvari. Krajem prošle godine n.p.r. održavana je sednica Udruženja hrvatskih književnika. Čitao sam izveštaj u novinama o toj skupštini Udruženja hrvatskih književnika: čitao sam izveštaj da je na toj skupštini učestvovalo 80, oko 80 književnika, od svega 150 koliko ih ima za članjenih u Udruženju. Gospodo, kada velike nacije kao što su engleska, nemačka, francuska, italijanska i ruska mogu tek na prste obeju ruka da nabroje svoje književnike, mi Hrvati hoćemo da imamo 150 književnika! A ko zaslužuje naziv književnika kod nas Hrvata? Ko ga zaslužuje? Nesumnjivo Krleža, jedan Bogom dani talenat, koji se, međutim, boji da se ne razlije, na je sam svoj talenat turio u oklop marksizma i na sve probleme života gleda kroz prizmu marksizma. Književnikom, literatom, može da se nazove Polić, Begović, Cezarec, Vilović. A drugi? Ja sam Hrvat, i ne znam gde su ti drugi hrvatski književnici. Dabome, Matica hrvatska je nedavno štampala knjigu jednog mog zemljaka, nekog Frana Pavešića, koji ne zna naprosto kada glagolski infinitiv u našem jeziku dobiva na kraju »i«, a kada to »i« ispada: ne zna čovek ni to, ali mu je Matica štampala knjigu zato, jer je u toj knjizi udario u velikohrvatske talambase, u talambase ekskluzivističkog hrvatstva!

Dešava se u našoj Abderi, na primer, i to: Profesor Krišković dokazuje u jednoj knjizi — koju je opet Matica izdala — da je pojam seljačke države jedan apsurd. Ustaje vođa hrvatskog naroda, vođa hrvatskog seljačkog pokreta, nosilac barjaka ove hrvatske seljačke države, ustaje sam Vlatko Maček i pokušava da vis-à-vis Kriškovića brani ideologiju seljačke države. Gospodo, branio ju je upravo bedno, tako da je mene bilo stid (jer sam i ja pripadao Radićevoj stranci) da vođa hrvatskog seljačkog pokreta tako brani ideologiju svoga pokreta.

U ostalom, šta je danas Hrvatska seljačka stranka? Ona je, za živog Radića, uistinu bila seljačka stranka, ali danas je to skroz na skroz buržoaska, stranka, partija hrvatske buržoazije koja vešto barata demagogijom i iskorišćava neupućenost, bezazlenost dobrog hrvatskog seljaka. A tu buržoaziju karakteriše ne tek od danas ili juče, prazno frazerstvo i snobizam. Snobizmu su skloni poodavno ne samo Hrvati, nego takođe i Srbi i Slovenci! Pre nekoliko godina hrvatski književnik Nehajev napisao je roman koji se zove »Vuci«, (takode izdanje Matice hrvatske) i u kome su prikazani podvizi jednog srednjovekovnog hrvatskog pustolova, feudalnog avanturiste Krste Frankopana. Nehajev je toj knjizi priložio rukovet originalnih dokumenata, originalnih povelja i pisama, i iz jednog od tih pisama proizlazi ovo: Žena pomenutog feudalnog avanturiste, Katarina Frankopanka saznala je da Papa u Rimu priređuje jedan elitni bal. To je bilo oko 1520 godine. Saznala je da Papa priređuje elitni bal, randevu čitave tadašnje aristokratske Evrope. I gospoda Katarina Frankopanka hoće da ide na taj elitni bal, ali nema para. Pa šta da radi? Dokument, nezino pismo, kazuje šta je uradila: Napisala je pismo jednom venecijanskom trgovcu, u kome kaže: »Pozajmi mi 10.000 dukata, da uzmognem poći na bal sa sjajnom pratnjom, a za uzdarje dajem ti koncesiju za seču šume na primorskoj strani Velebita od Jablanca prema Karlobagu.« Dala je, dakle, Frankopanka onom mletačkom trgovcu funtu živog našeg mesa, a mi danas tvrdimo da su nam Venecijanci divljački posekli šumu! A takvog snobizma, gospodo, ima i danas.

Dešava se, gospodo, u našoj hrvatskoj Abderi mnogo štošta. Kako znate, uzeo sam nedavno učešća na senatskim izborima u Savskoj banovini. Na svima izborima u Savskoj banovini glasa se, od 1935 napovamo, ili za nezavisnu Hrvatsku, ili za Jugoslaviju. Ja sam glasao za Jugoslaviju. (Burno odobravanje). Gospodo, na tim izborima desilo se ovo: okupili se ljudi, okupili se glasači, predsednici opština, banski većnici i narodni poslanici, već rano ujutro i hteli ljudi da već ujutru glasaju. (Mila Dimitrijević nešto dobacuje). Gospodo, ja sam slušao sve vas i, ako mi se činilo da neko kaže, nešto što mi se ne sviđa, ja sam to pribeležio i uneo u svoj govor. Tu mogućnost imate svi vi, da učinite u specijalnoj debati. Ja nisam, gospodo, oduševljen za naš parlamentarizam, ali ne želim da ga degradiram, ne želim ni ovaj parlament da pretvorim u bircuz—birtiju. (Odobravanje na desnici).

Dakle, gospodo, kao što sam rekao, okupili se glasači da što pre izvrše svoju dužnost, da budu posle podne slobodni. Oko 9 časova pre podne bilo nas je oko 200, čitav red ljudi čekao je da bude pripušten na glasanje. Formirao se „red“, kao za vreme rata pred bakalnicama, jer glasanje odmiče dosta sporo. Šta sam mogao da radim? Stajem i ja u red i čekam pa čekam, kad oko 10 sati čujem poklike: »Živio

voda hrvatskog naroda!« Okrenem glavu i vidim neglednu figuru vode hrvatskog naroda, koji se je isprilio, digao glavu i gura pravo kroz stisnute redove od 200 ljudi koji u »repu« čekaju da na njih dođe red za glasanje. Gledao sam, kako se dr. Maček bezobzirno i suvereno probija kroz redove glasača, pa sam se pitao, na osnovu kojih demokratskih principa on sme i može da glasa pre nas, koji smo toliko čekali. Pretsednik francuske republike, koja je po teritoriji 20 puta veća od naše države i na kojoj živi preko 100 milijona ljudi, taj Pretsednik Republike, kada dođe na glasanje, neće da glasa pre nekoga koji već čeka pred njim, nego čeka dok dođe red na njega; a dr. Maček, barjaktar demokratskih principa, gura pravo kroz red od 200 glasača, i ne vodeći računa o tome da tu nisu bili samo njegovi glasači, jer je odnos snaga na biračlistu bio gotovo 4:2, t.j. 450 prema 210 glasova. A, gurao je ne samo on, nego i ceo njegov štab, vodstvo je išlo neženantno za njim. (Glas sa leveice: Ja ga ne bih propustio!)

Gospodo, ali nije on to sam učinio. Posle njega je došao uvaženi aktivni Ministar za fizičko vaspitanje naroda, g. dr. Vjekoslav Miletić, koji nije gurao kroz nas, nego mimo nas, uz taj red od 200 ljudi koji su čekali. Mogao je i on i dr. Maček, kao što radi Pretsednik Francuske Republike, da telefonira i da se raspita, pa da dođe na glasanje onda kada nema glasača. Gospodin dr. Miletić nije to uradio, nego je proparadirao pokraj nas i glasao za pet minuta, a ja sam na pr. čekao puna četiri sata da glasam. Posle njega došao je i bivši Ministar za fizičko vaspitanje naroda, pa je i on isto tako uradio: Nije prošao kroz naš »rep«, nego mimo »repa«. Kada sam sve to video, opetovao sam u sebi sa bolom tekst jedne arije, — da sam dobar pevač, kao što je mnogi od vas, mogao bih čak i da je otpevam — (Smeh) iz Albinijeve opere »Baron Trenk«: »I takvi mi smo Hrvati junaci«...

Dozvolite, gospodo, da predem, posle prikaza hrvatske Abdere, na srpsku Abderu. I srpstvo, Srbija, nije bila uvek Abdere! Bila to Srbija Karadordevičevska, bila Obrenovičevska, pa opet Karadordevičevska, Srbija je kroz čitavih stotinu i trideset godina dostojno i muški, zalažući čak i svoju egzistenciju, vršila ulogu našeg Pijemonta. (Pljeskanje na desnici i u centru i povici: Bravo — živeo!)

Ali danas kao da se je Srbija umorila od te uloge i kao da hoće da je skine sebi s leđa. Vidimo, n. pr. pretstavnik stare Srbije, predratne političke Srbije, ljude koji su ceo svoj vek bili na terenu unitarizma i pre rata i posle rata, ljude koji su vodili Srbiju u rat u ime unitarizma, koji su mirovne ugovore sklapali i potpisivali, opet u ime unitarizma. Ti isti ljudi najedanput dolaze do toga da kažu da smo mi Srbi, Hrvati i Slovenci tri naroda, šta više i tri suverena naroda!

Ja vas pitam, gospodo, — ne želim nikoga da vredam; naročito neću da upotrebljavam krupne izraze, kao »izdajstvo«, jer je prošlo vreme kad sam operisao s krupnim izrazima (Smeh i veselost), i jer Tirloci takode dolaze pameti s četrdeset drugom godinom, — pitam vas, gospodo: Ne pretstavlja li ovakvo menjanje svog osnovnog stava, stava ne samo svog ličnog, nego stava celog srpstva od Vožda Karadorda naovamo, — ne pretstavlja li to ipak izvestan srbijanski defetizam? Zar se, gospodo, nije nedavno čuo i poklič: »Povucimo granice države po granicama pravoslavija?« Šta to znači: »granice države po granicama pravoslavija?« Zar nemamo i pojavu srpskog kulturnog kluba koji kaže da valja najpre izgraditi

i ojačati posebnu srpsku kulturu, i kasnije kad bude jaka i snažna, onda ćemo od snažne ali zasebne srpske, zasebne hrvatske i slovenačke kulture da pravimo sintezu. Zar nema pravo universitetski profesor g. Erdeljanović koji kaže da je od tri zasebne, nacionalne kulture teško stvoriti sintezu, već da je verovatnije da će doći do borbe između potpuno — da tako rečem — autonomne, srpske, hrvatske i slovenačke kulture? Jest, doći će do borbe! I mi smo tu borbu već imali — borbu koja se vodila između naših erudita, naših naučenjaka, pa se je dokazivalo, da Mažuranić nije hrvatski pesnik nego srpski pesnik, i obratno, a isto takva borba vodila se je i oko Preradovića, Gundulića, čitave dubrovačke i starije dalmatinske literature, čak i oko naše narodne poezije, koju su također ekskluzivno svojatali Srbi i Hrvati!

Gospodo, ima li smisla da se izgradi posebna srpska kultura u vremenu, kad ona gospoda u Zagrebu hoće čak i jezično da nas razdvoje? Skidali su u našim krajevima natpise sa opštinskih zgrada, metnuli nove. Mislite li, da su metnuli natpis: »Općinsko poglavarstvo?« Ne, nego »Obćinsko poglavarstvo!«

Oni ne pišu danas i ne kažu: »rasprava«, kako je to prirodno, da se jezik ne polomi, nego kažu: »razprava«. I dok postoje te tendencije, ima li smisla da se izgradi jedna posebna srpska kultura? (*Jovan Zdravković*: Šta kaže na to dr. Krek?) Pala je parola da Srbi treba da idu na okup. Ta parola u ovome Domu je osuđena; ali ja držim da ima smisla da se Srbi okupljaju, ali samo za sprovođenje svoje pijemontske uloge (*Jovan Zdravković*: Diktatura to ne voli da sprovodi!)

Da predemo na slovenačku Abderu. Kako sam rekao, zasebnoj slovenačkoj kulturi i slovenačkom nacionalizmu udario je temelje Prešern. Time je on stvorio slovenačku Abderu, a u njoj tragediju i tragikomediiju abderiske skučenosti, abderiskog Inferna, koji nam je vrlo lepo prikazao najveći, možda ne samo slovenački nego i najveći književnik Slovenskoga Juga, Cankar. On je plakao nad tom tragedijom, ali se je nad njezinom tragikomedijom i smejao krvavim smehom, bičevao nju, a bičevao i sebe!

U toj slovenačkoj Abderi postoji još i danas borba između Gibelina i Gvelfa. Šta su to Gibelini, a što Gvelfi, mislim da ne treba da objašnjavam. Stvarne razlike između njih u Sloveniji nema. Kulturnu autonomiju Slovenije jednako brane i Gibelini i Gvelfi. I liberali, aktuelne pristalice Jugoslovenske nacionalne stranke, i pristalice g. Korošca!

Kad bih imao vremena, ja bih citirao jedan članak iz ljubljanskog »Jutra«, iz koga se vidi da se i »Jutro« bori protivu beogradskog centralizma. I jedni i drugi brane svoju »deželu«, i nas Srbo-Hrvate ne puštaju drukčije u tu svoju deželu, nego kao turiste (*Milan Mravlje*: To n je istina!) Malo koji Srbin i Hrvat može da bude zaposlen u Slovenačkoj ali Slovenaca imade u srpskim i slovenačkim krajevima, na desetke i desetke hiljada, u državnoj i privatnoj službi! (*Milan Mravlje*: Pa dali smo vam Mačka; dosta vam je on) Hvala vam na njemu! Uzmite ga sebi!

Između slovenačkih Gibelina i Gvelfa ne postoji, dakle, razlika u suštini. Jedni i drugi — kako reko — brane kulturnu autonomiju svoje Slovenije. Možda imaju pravo, čak i sa unitarističkog gledišta. Mi unitaristi naimo kažemo da je jezik obeležje naroda. Ako je tako, onda smo mi Srbohrvati jedan narod, i ne možemo dozvoliti da ljude nacionalne podvojenosti između naše Kastilije i Aragonije, između

srpstva i hrvatstva. Ali Slovencima, koji imaju svoj zaseban književan jezik morao dozvoliti da budu naša Katalonija. Slovenački Gibelini i Gvelfi mrze se ipak neverovatno. A mržnja je loš savetnik. I zbog toga dešavaju se u Sloveniji neobične stvari. Na primer 5 septembra prošle godine imalo je u Rakeku da bude otkriće spomenika pok. Velikome Kralju Ujedinitelju. Formirao se odbor koji je na proslavu otkrića pozvao sve korporacije i sva društva bez razlike, pripadala ona Gibelinima ili Gvelfima. Međutim, predstavnici ljubljanske Sokolske župe otkazali su učešće na proslavi otkrivanja spomenika Kralju Aleksandru! (*Milan Mravlje: Zašto?*) Reći ću to, razume se. Budite uvereni da sam bio pripravan na to pitanje. To se samo po sebi razume!

Gospodo, ne trebam dokazivati da je meni institucija sokolstva sveta. Meni je krivo da ta institucija nije još daleko savršenija. Reći ću otvoreno: meni je krivo da tu instituciju vode sklerozni starci, instituciju koja treća da oličava polet naše nacionalne, fizičke i moralne snage. Meni je krivo da je i od te institucije stvoren Pritanej za starce. Meni je krivo i to da Sokolskoj instituciji nije podvrgnuta, i to obavezno podvrgnuta, čitava naša omladina, i školska i vanškolska, ozirom na njezino fizičko, nacionalno i moralno vaspitanje.

Ali, gospodo, kada se poziva pripadnike te institucije da učestvuju, zajedno sa narodom u Sloveniji, na otkriću spomenika Kralju Aleksandru, ta institucija i njeno vođstvo, lokalno vođstvo u Sloveniji, župa u Ljubljani, otkazuje učešće. Sa kojom motivacijom? Evo, ja ću doslovno da pročitam tu motivaciju: (Citira motivaciju Sokolske župe u Ljubljani na slovenačkom).

Gospodo, da prevedem ovo. Nažalost, treba prevesti, ma da smo inače jedan narod. (*Žagor na levici*). To znači, gospodo, ovo: »Sokolska župa u Ljubljani ne može da učestvuje na proslavi od 5 septembra u Rakeku, jer toj istoj proslavi učestvuju slovenački Fantje«. (*Milan Mravlje: Tako je:*) To je organizacija g. Korošca. (*Sekula Zečević: Fantje su zabranjeni!*)

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodine Zečeviću, molim vas da ne ometate govornika! (Prigovori na levici).

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, molim vas ja prevodim — ako Boga znate! Ja ću kasnije dati svoje objašnjenje. Oni dalje kažu: »Nemamo nikakvo jemstvo da nećemo od suprotne strane, tj. od slovenačkih Fantov, da budemo izazvani. Razume se da Sokoli ne bi mogli da prouzrokuju bilo kakav nemir ili nered, ili čak i nešto gore. Ovu izjavu dajemo posle sastanka što ga je održao Župski Izvršni odbor od danas«.

Gospodo, šta vidite vi ovde u suštini? Toj proslavi otkrivanja spomenika Kralju Aleksandru Ujedinitelju hoće da učestvuju Fantje, organizacija dr. Korošca. (*Sekula Zečević: Ona je zakonom zabranjena!*) Toj proslavi učestvuje i preko 5.000 naroda, pristalica g. Korošca. Dolaze, dakle, da se poklone liku Kralja-Ujedinitelja ti takozvani separatiste, slovenački Gvelfi.

I zbog toga što oni dolaze da se poklone Ujedinitelju, — umesto da se tome raduju! — neće da se s njima, u tom aktu jugoslovenskog i unitarističkog patriotizma solidarišu nosioci unitarizma. (*Protesti na levici*).

Gospodo sa levice, ja sam naučio da se borim argumentima ali ne da se borim i nadvikivanjem.

Ja ću da navedem još jedan slučaj. Gospodo, ja sam objektivn, ja sam iskren. (*Protesti na levici*).

Molim vas, na dan 1 decembra, na dan proslave oslobođenja i ujedinjenja, kod mene u Sušaku, desilo se ovo: Inicijativu za proslavu dao je starosta Sokolske župe g. Ivo Polić i pozvao na učešće u njoj apsolutno sva sušačka udruženja, pozvao je i separatističko »Hrvatsko srce«, »Hrvatsku ženu«, te je njihovim predstavnicima rekao: »Slavimo, braćo, svi zajedno ujedinjenje!« Oni nisu mogli da otkazu učešće i zato je 1 decembar proslavljen u Sušaku kao nikad ranije!

Međutim, šta se desilo u Ljubljani? Predsednik opštine Adlešić uputio je svima korporacijama i svima udruženjima isti poziv: Hajdemo, gospodo i braćo, da svi zajedno slavimo dan ujedinjenja. I svi su se odazvali sem, nažalost, opet moram da kažem — ljubljanskih Sokola: Soko se nije odazvao. I desilo se to da su u zajedničkoj povorci koja je 1 decembra ljubljanskim ulicama krenula u 6 časova navečer, bili i dobrovoljci, i rezervni oficiri, i svi drugi. A tek onda kad se je razišla zajednička povorka građana i svih patriotskih korporacija, tek onda su Sokoli formirali svoju posebnu povorku. Isto tako, gospodo, kao što izvesna gospoda, kad su ih pozvali da idemo zajedno 9 oktobra na grob Kralja Aleksandra, nisu hteli zajedno da podu nego zasebno! Gospodo, stavite ruku na srce i kažite, da li je to kompatibilno sa unitarizmom? Zašto ne bi Soko zajedno manifestovao za ujedinjenje sa ljudima koji hoće da manifestuju za to ujedinjenje, koji hoće da pridu državi. Ali, u tome je stvar: ne puštaju se ljudi da pridu državi. (*Žagor i protesti na levici*).

U toj slovenačkoj Abderi, u tome slovenačkom Infernu, u toj neverovatnoj mržnji i borbi između Gvelfa i Gibelina desila se je i famozna afera Mrak. U čemu je ta afera? Zavadio se naš kolega Koce sa jednim učiteljem. Učitelj je navodno govorio da treba pobiti celu Vladu. (*Upadice i protesti na levici*). Zavadio se dakle Koce s tim učiteljem Mrakom, i učitelj je rekao Koceu: »Ja sam pripravan da idem i u Piškopeju!« A Koce mi je rekao: »Može da ti se desi još i gore!« Saznala učiteljeva žena za tu Koceovu izjavu — Koce i Mrak su se porečkali oko 6 sati po podne, a posle su pili do 2 sata u noći — pa se žena ubila iz muževljeva revolvera, u dubokoj noći.

Gospodo, ubila se žena, jer je tobož mužu njenom priprećeno da će da ide ko zna kuda. Međutim, žena koja ljubi muža identifikuje se s njime pogotovo u nevolji. Ako ga ljubi, poći će s njime i na kraj sveta, deliće s njime i dobro i zlo. Psihološki je, dakle, nemoguće da se je ubila zbog Koceove pretnje! . . . . Ali tu su Gvelfi i Gibelini slovenački; tu je paklena mržnja! I zbog toga je trebalo našeg dobroćudnog Kocea proglasiti krvožednim ubicom, koji tera i tude žene u grob; trebalo je to razglasiti ne samo u slovenačkoj nego i po celoj zemlji. (*Odobranje kod večine*).

Gospodo i braćo Slovenci! Ja sam rekao, da sam pripravan, i slovenačkim Gvelfima i Gibelinima da priznam pravo da budu naša Katalonija! Ali vas jedino to molim: Nemojte svoj slovenački inferno da prebacujete i proširujete i na nas Srbe i Hrvate, jer i bez vašeg, imamo dosta svog sopstvenog srpsko-hrvatskog pakla!

Gospodo, kako se režim g. Milana Stojadinovića odnosi prema tim našim Abderima? To vas valjda interesuje! (*Žagor i dobacivanja, međusobna objašnjavanja poslanika sa levice i desnice*). Gospodo, je li ovo Skupština, ako Boga znate? Je li ovo Skupština,

ili barem skup inteligentnih ljudi?! Gospodo, na kraju krajeva ovde ipak svako sebe fotografira. (Opšte pljeskanje).

U odnosu prema ovoj Vladi, prema ovom režimu, u ovoj budžetskoj diskusiji bilo je izneseno neobično jakih argumenata. Ja to priznajem, ali, na žalost, većina govornika je kod ovog režima tražilo dlaku u jajetu. (Pljeskanje kod većine). Gospodo, ja to neću da činim, ja neću da tražim, niti da prebiram... — (Mirko Urošević nešto dobacuje). G. Uroševiću, ja sam Vama lane priznao da ste profesor pameti; ja i sada kažem da se prema Vama osećam inferiornim; ja naprosto nisam u stanju da svoj intelektualni i moralni mač ukrstim sa Vašim. Jeste li zadovoljni? (Mirko Urošević protestuje). G. Uroševiću, Vi ste već sedeli u J.R.Z. a ja još nisam! — Tražili su gospoda govornici, kako rekoh, dlaku u jajetu ovog režima, a ja neću da tražim i prebiram dlake ni u jajima... (Buran smeh — Mirko Urošević ponovo upada u reč).

Gospodo, ovo je čisto ometanje moćna govora: hoće, svesno i namerno, da mi onemoguće da iznesem svoje gledište i argumente za nj!

Potpredsednik Jevrem Tomić: Ja ću primeniti Poslovnik prema svakom koji Vas bude ometao.

Milan Banić (nastavlja): Nemam nameru da govorim o spoljnoj politici ove Vlade. O tome ću govoriti u specijalnoj debati i izneti svoje gledište, ali sad hoću da kažem samo ovo: Prebacuje se Vladi da vodi avanturističku, nepatriotsku, sasvim lošu spolju politiku. Za sad ću se ograničiti, gospodo, da kažem samo ovo: Kad bi Vlada dr. Milana Stojadinovića vodila drugu spoljnu politiku, a ne onu koju vodi, onda bi se stvarno moglo reći da joj je politika nepatriotska i avanturistička! (Burno pljeskanje u centru i na desnici i uzvici: Tako je! — Graja na levici).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Dozvolite, gospodo, da govornik nastavi svoj govor.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, pokušali su neki govornici da iznesu karakteristiku ne samo ovoga režima nego i ličnosti njegovog nosioca. Dozvolite mi da i ja pokušam... (Miloš Rašović upada u reč).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodine Rašoviću, opominjem Vas na red.

Milan Banić (nastavlja): Upotrebio sam, 1935 godine, jedan težak izraz na adresu g. dr. Milana Stojadinovića, jer sam, u tom momentu i u jednom pitanju, bio naprosto obmanut od svojih drugova! Neću da kažem, koji je to bio momenat — hoću da ostanem lojalan. Ali, kad mi gospodin Rašović čini upadice, on kao kulturni čovek treba da zna da se ne kaže Stavinski nego Staviski (Miloš Rašović upada ponovo u reč — Graja).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodine Rašoviću, opominjem Vas po drugi put na red, a drugu gospodu molim za mir.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, dozvolite mi, kad su ovde toliki govornici dali karakteristiku nosioca ovoga režima — dozvolite da je i ja, u kratko, iznesem.

Ima u našoj zemlji jedan političar, koji se zove dr. Maček. Ali ja držim da više mačjih svojstava ima aktuelni Predsednik Vlade — nosilac ovoga režima. Vidite, naime, šta on radi: Dr. Maček beži i izmiče a Predsednik Vlade trči za njim i nudi mu svoju ljubav.

Trči za njim čak po krovovima, i više puta mu se već desilo da mu se omakne noga, i da padne sa krova, ali još nikad nije pao na glavu, nego uvek na noge, onako isto kao što i mačke padaju. (Burno odobravanje u centru i na desnici — Burno odobravanje. Jedan glas sa levice: To je poručen govor!) Gospodo, ja mogu da primim sve upadice i gotov sam na sve umesne upadice i da odgovorim; ali nikako ne mogu dopustiti da me ovde neko vredi, da mi kaže da ja govorim po poruci. Ja protiv toga protestujem: nema nikoga u ovoj zemlji koji može mene da naruči za ma što! (Burno pljeskanje i odobravanje u centru i na desnici).

Gospodo, ovaj režim, kao i njegov nosilac, Vlada ima osećaj stvarnosti, osećaj realnosti. On greši, nesumnjivo greši, ali svoje greške ispravlja. Tu je njegova veština. Na žalost, čini mi se, da je njegova osnovna greška u tome što je čitave dve i po godine utrošio na to što je grešio, pa zatim, naknadno svoje greške ispravlja! Taj je režim, kao što znate, u pitanju ekonomske politike, još u svom početku, objavio načelo: politiku treba postaviti ispred ekonomije; najpre treba rešiti političke pa tek posle ekonomske probleme. Međutim, ovaj je režim osetio da se politički problemi u ovoj zemlji ne mogu tako lako rešiti, pogotovo da se hrvatsko pitanje ne može lako i brzo rešiti, pa se je dao na rešavanje ekonomskih i socijalnih problema. On je usvojio gledište, s kojim smo mi pošli na izbore 5 maja 1935; usvojio je, ili, ako hoćete, kopirao gledište g. Jevtića. I kad se je nedavno, na jednom banketu u Topčiderskom restoranu, g. Mažuranić, busao u prsa i uzvikivao, kako je on Hrvat, i kako g. dr. M. Stojadinović treba, u najmanju ruku, da pripremi rešenje hrvatskog pitanja — definitivno rešenje tog pitanja rezerviše valjda g. dr. Mažuranić za sebe! — odgovorio je g. dr. M. Stojadinović da najpre treba narodu namaknuti hleba, pa će onda sve ići lakše. G. dr. Stojadinović usvojio je, dakle, načelo da treba dati prioritet ekonomskim i socijalnim pitanjima! Ako je reč o ekonomskoj i finansijskoj politici ove Vlade, mogao bih i ja da kažem mnogo što šta, ma da su o ovim stvarima odlično govorili gospoda dr. Kosta Popović i dr. Mirko Kosić, čiji su prigovori u glavnom, na svome mestu. Ali, gospodo, hteo bih da ukažem kratko, samo na neke stvari: Ovaj je budžet visok. Znak da je ovaj režim veliki optimista u pitanju državnih prihoda, prema tome i rashoda! Međutim nijedan budžet u ovoj zemlji, od njenog osnutka pa sve do danas, nije bio realan. Svi su naši budžeti bili fiktivni. U svima našim budžetima od 1919 naovamo bilo je kamufliranih stavaka; dešavalo se je i to, baš za vreme 6 januarskog režima, da smo imali na papiru budžet od deset milijardi prihoda i rashoda, a da je stvarno bilo ubrano i potrošeno 8—9 milijarda. I ja bih to isto preporučio sadanjem našem Ministru finansija: neka se i on toga drži, neka se prostre onoliko koliko može da se pokrije, neka iz meseca u mesec rashode podešava prema državnim приходima. Treba imati i malo pesimizma, jer aktuelna svetska privredna konjunktura nije baš sasvim zdrava: temperatura joj je, da tako rečem povišena, ali je povišena zbog groznice naožujanja.

Kaže se: nije zasluga ovoga režima što imamo kakav-takav privremeni i delomični prosperitet u našoj privredi. Stvarno, nije zasluga, to je njegova sreća. Ali, gospodo, ja sam na sebi samome osetio kako je sreća u politici jedan važan elemenat. Pa gospodo, sreću je, na primer, imao Napoleon kod

Austerlica i kod Lodija, a nije imao sreće kod Vaterloa. Sreće nije imao ni Pašić u doba aneksione krize, kad ga je čak i Rusija ostavila, a imao je sreće 1914 godine, kada su Srbiji priskočili u pomoć ne samo Rusi nego i Francuzi i Englezi; i sreće smo imali svi mi zajedno, cela Antanta, za vreme rata, što nam je Amerika pritekla u pomoć. Ništa ne ide bez sreće!

Razume se, sasvim je opravdan prigovor da su tekovine aktuelnog delimičnog prosperiteta u našoj privredi nepravedno podeljene, t.j. da su oni odozgo pobrali kajmak, a sirotinji da je ostala surutka, ili ono što kaže ruska pesma koja se slušala za vreme rata: »Oficiri polučili denjgi, a soldati kipjatok« (»oficiri dobili su pare a vojnici toplu vodu«). Tako se je stvarno desilo, ali to nije nikakav novum. Već punih 20 godina kod nas vladaju ekonomski liberalizam i buržoaska demokratija, pa je po svemu prirodno da se »gornjih deset hiljada« davi u obilju i raskoši, dok se široki slojevi pate u oskudici i neimaštini. Mi smo, međutim, išli na petomajske izbore s parolom »da se odlije gde je previše, a dolije gde je premalo«! A da se to postigne, treba ceo sistem menjati. Ja nisam pristalica ni ekonomskog liberalizma, ni buržoaske demokratije, pa sam i kazao u lanjskoj budžetskoj debati da sam za socijalnu narodnu — ne narodno-socialističku, — državu. Mi stvarno još nismo imali pravu narodnu vladavinu u ovoj zemlji, u punom smislu narodnu vladavinu. (Glas sa leve: Nemamo je ni danas!) Nemamo je ni danas ali je nismo imali ni ranije.

Što je, u stvari, dosada radio režim JRZ? Nažalost, taj režim je išao po liniji najmanjeg suprotivljenja; taj režim je, dugo vremena, bio demagog. Kada je došao na vlast, režim je kazao: hoću da uvedem demokratiju, punu demokratiju, što puniju demokratiju. To se je, gospodo, lepo primilo, to je jako popularno. Ali uvesti punu demokratiju, to znači, pre svega, likvidirati ovaj režim. I taj režim je sa tom demokratskom parolom operisao protivu nas nacionalista, sve dok nije osetio da se, u tom pogledu, nalazi pred zidom, pred stenom, koju nije lako prekoračiti. Zavesti punu demokratiju, to znači ne samo likvidirati režim Jugoslovenske radikalne zajednice, nego i Ustav od 1931 godine, jer se vrlo dobro zna koliku demokratiju dopušta Ustav, po kome Vlada nije odgovorna Parlamentu nego kruni.

Dopustite mi, gospodo, da u što kraćim potezima odgovorim na pitanje, da li uopšte u ovoj zemlji može biti pune demokratije. Neću da sam dajem definiciju demokratije. Umesto mene, neka o demokratiji govori pokojni Masarik, čiji autoritet verovatno svi cenimo. Masarik o demokratiji kaže ovo: »Politika koja je uistini demokratska ima pred sobom problem kako da savlada zlokobni uticaj partizanstva i strančarstva... Demokratija treba da je konstruktivna, humana, etička, radna i naučna. Onaj koji hoće da bude istinski demokrata, mora da postane nov čovek. Za mene je mozgovna filozofska revolucija neophodni uslov moderne demokratije.« To kaže Masarik. A molim vas, koliko istinskih preduslova za pravu demokratiju imate kod nas? Da se održi demokratija u jednoj zemlji, onda ta demokratija treba da ima jednu zajedničku Arhimedovu tačku, treba bar nešto da joj bude sveto, treba bar nešto da bude van diskusije, a to je država. Međutim, gospodo, ako danas zavedete u ovoj zemlji punu demokratiju, šta ćete imati sutra? U najmanju ruku pun puncat trijalizam. To je fakat, gospodo.

Kada se kod nas govori o demokratiji, rado i često se upire prstom u češku demokratiju. A kako se drži demokratija u Čehoslovačkoj? Zar ne vidite da u vladi Čehoslovačke, već gotovo dvadeset godina, sede zajedno klerikalci, liberalni buržujci, agrarci, pa čak i socijaliste, levičari-socijaliste. Zašto oni mogu da sede zajedno ma da ih dele 3—4 nazora na život i svet? Jer tamo ima kulture, jer ima patriotizma, jer tamo imade i poštenja! A kako da zavedete punu demokratiju u zemlji u kojoj se propagiraju i rasturaju onaki letci o Blaženopočivšem Patrijarhu Varnavi ili protivu Mitropolita Dositeja? I kako može da bude demokratije u zemlji gde se, kao ripost, donose u Beograd plakati i letci u kojima se na onaj i onakav način napada Ministar pošta Cvrkić ili Ministar Dragiša Cvetković?! Zar u zemlji gde se ovakve stvari dešavaju može da bude demokratije? To, gospodo, nisu pojave demokratije nego mangupokratije! (Odobranje na desnici). Zar, može da bude demokratije u zemlji, gde je buržoasko društvo u punoj dekompoziciji? Zar vi ne vidite da se danas ne mogu istinski i solidno da povežu ni pet do šest ljudi na jednoj ideji, na jednoj akciji? Zar ne vidite da nemamo političkih partija nego samo klika i koterija; zar ne vidite da svugde imamo rogove u vreći. Zašto? Jer je društvo u dekompoziciji, u rasulu, jer svako vuče sebi. (Graja).

Potpredsednik Franjo Markić: Molim vas da ne prekidate govornika, a govornika molim da završi, jer mu je vreme već isteklo.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, zar može da bude demokratije u zemlji ovako strašnog, upravo bestijalnog egocentrizma (*Mita Dimitrijević:* Kako je moglo pod Kraljem Petrom!?) To je zasluga Crne ruke, a ne tvoja, Mito! Ti si onda bio Mita Olivera! Gospodo, kako može da bude demokratije u zemlji ovako strašnog egocentrizma kakav postoji kod nas. Rekao je Dostojevski i napisao: »Daj kartu zvezdanog neba Rusu, učeniku 4 razreda gimnazije, nakon pet minuta on će ti je vratiti ispravljen!« To vredi za Ruse, a kod nas je još gore. Svaka šuška i buška, koja čita kroz godine samo »Politiku« i »Vreme« ili čak ni to, hoće da korigira sve i svakoga, hoće da rešava čak i svetske probleme! Gospodo, zar uz ovaki egocentrizam može da bude demokratije! (*Dr. Jordan Aćimović:* Zato što čita ono što treba da čita! — *Mita Dimitrijević:* Gospodin Stojadinović govori da ima buržoaske demokratije, a ti govoriš da ne!) Zar može da bude pune demokratije u zemlji, u kojoj je buržoazija ovako strašno gladna, gde ona pokazuje ovako ogromne apetite! Zato zbog te strašne gladi, te nezasitljivosti, koja se manifestuje u našoj buržoaziji, svako ko dođe na vlast sprovodi geslo: »vuci sebi, bez obzira šta će da bude s narodom i državom!« To je princip koji dominira u našoj buržoaziji od ujedinjenja. (Glasovi sa leve: A danas?) I danas, sve više i više nažalost! Jer »sve što kasnije, sve to jače tučel« Kao kamen, kad počne da se ruši niz kosinu, sve brže i brže se kotrlja po zakonu akceleracije.

: Gospodo, dozvolite da postavim jedno pitanje pred vas: Protiv pokojnog Velikog Kralja Ujedinjenog govori se, još i danas, ovo i ono; svaki davo hoće da iznese neku zamerku protiv Njega. A ja vas pitam: šta bi bilo u ovoj zemlji i od ove zemlje, da je, umesto šestog januarskog režima, posle 1928 godine, u njoj vladala puna demokratija? Kako bi ta zemlja izgledala?! Ta demokratija je već polovinom 1928

godine iz svoje sredine dala čoveka koji je došao na parlamentarnu govornicu, naslonio parabelum na pult i pucao u goloruke ljude kao u zečeve. I do danas, iz ove demokratije nije se čula puna, muška, osuda ovoga akta, ovoga zločinačkog akta! Još do danas, iz redova i desnice i levice, nisam čuo osudu činjenice da se taj Puniša Račić može slobodno da šeta po Požarevcu i da može žene da dovlači u tamnicu. Kako može tu da bude demokratije, kad ona nije kadra jedan ordinaran gangsterski zločin da osudi! Kakva je to demokratija?! (*Mita Dimitrijević: To je dekadencija!*) Jeste, dekadansa.

Aktuelni režim pošao je po liniji najmanjeg suprotivljenja i time što je, u prvo vreme, možda i odviše paradirao parolom da treba korigovati sve što je 6-januarski režim propagovao. Nije bio potreban čak ni unitarizam. »Udri po unitarizmu, unitaristima, jugofašizmu, pofistima!« — to je bila parola, kad je režim g. Stojadinovića došao na vlast. Bilo je to i popularno, a radilo se tako, dok se nije doteralo do duvara: Jer ako hoćete likvidirati unitarizam, onda morate likvidirati i Ustav od 1931 godine; a likvidacijom toga Ustava, ima da se likvidira iks ustanova, i ova Vlada, i Skupština, i što još sve ne! (*Glasovi sa levice: I Vi!*) Pametna upadica!

I ovaj režim morao je da ustukne, da uzmakne, da se vraća na poziciju, dozvolite da kažem: našu, na poziciju ne samo petomaievaca nego i šestojanuaraca. Morao je da se vraća! I Ministar u penziji g. Kojić, sasvim pravilno je ukazao na transformacije toga režima. Jest, gospodo, tu su transformacije neosporne. Ali, ja ne postavljam težište na pitanje: ima li, ili nema, transformacija kod toga režima, nego ga postavljam na pitanje: kakve su transformacije. I kažem: sve transformacije ovoga režima, u pitanju demokratije i u pitanju unitarizma, jesu pozitivne! (*Pljeskanje kod većine*). One mene kao unitaristu zadovoljavaju; one meni dozvoljavaju da otvoreno i pošteno kažem — kao šestojanuarac, kao čovek, koji je osnovnu zamisao šestog januara odobravao i još danas hoće da je brani — da te transformacije smatram srećom za ovu zemlju. Ko hoće da dezertira sa fronta šestog januara ili 5 maja, slobodno mu je; ja neću i ne želim!

Moj uvaženi eks-pretsednik g. dr. Janko Baričević, rekao je: »Si duo faciunt idem, non est idem!« Sasvim tačno: »ako dvojica rade jedno te isto...« (*Jedan glas sa levice: On je eks-pretsednik, a Vi ste eks-član!*) Takođe pametna, dubokoumna upadica.

Rekao je g. Baričević: »Ako dvojica rade jedno te isto, to nije isto«. Drugim rečima, nije isto, ako unitarizam sprovodi ova Vlada nakon što su ga sprovodile ranije vlade. To je — opetujem — tačno, sasvim tačno. Ova Vlada hoće unitarizam: ona ga mora hteti, mora ga hteti. U politici igra i želja izvesnu ulogu. Želja je maika misli; ali, gospodo, nužda je i maika i otac misli! Režim J.R.Z. mora da brani unitarizam, jer inače bi morao da ide. I kad mora da ga brani, onda to nije ni teško. Ova Vlada i hoće da brani unitarizam! Ali gospodo, šta neće da brani ova Vlada, i ne samo ova Vlada, nego aktuelna državna politika? — Neće da brani jugoslovenski integralizam. A velika je razlika između unitarizma i integralizma!

Što je u stvari integralizam? Dozvolite mi da se malo pozabavim time. Znam da se g. g. integralisti i sami stide upotrebe naziva »integralno državno i narodno jedinstvo«, jer kad ih se pita: šta je to integralno državno jedinstvo, oni ne mogu a da ne

priznaju, da je integralno državno jedinstvo isto-
vetno s centralizmom, krutim centralizmom, kao što je i integralno i narodno jedinstvo identično s niveliranjem i Srba i Hrvata i Slovenaca, t.j. sa trpanjem i srpstva i hrvatstva i slovenstva u Prokrustovu postelju. Stide se da kažu da su za integralno državno i narodno jedinstvo, pa govore da su za »puno državno i narodno jedinstvo«. Ima li tu razlike? — Nema!

Pa izmiču dalje. Kažu: Mi smo za »beskompromisno državno i narodno jedinstvo«. Ima li tu, gospodo, razlike? Nema. »Nije šija nego vrat!« Pa kažu dalje: Mi smo za »pravo narodno i državno jedinstvo«, za »čist« unitarizam«. Šta je stvarno integralizam? Integralizam — to je jedna dečija bolest, to je emanacija mladenačke brzopletosti i netolerantnosti. Integralizam je ekstremizam koji hoće što pre sve da nivelise, kako bi što pre imao sasvim čistu situaciju u nacionalnom pitanju. Jugoslovenski integralizam, to je — dozvolite da kažem — jugoslovensko pravaštvo. Mi smo imali hrvatsko pravaštvo, — integralizam to je jugoslovensko pravaštvo. Integralisti kažu: »Nema hrvatskog pitanja«, kao što su pravaši govorili: »Nema Srba«. 20 i 30 godina govorili su oni da nema Srba, a međutim srpstvo se razvijalo, jačalo i stvorilo je ovu državu, — ali oni su tvrdili: nema Srba. Tako danas integralisti, jugoslovenski pravaši, tvrde da nema hrvatskog pitanja.

Na žalost, ima ga! Ima ga, ne mojom krivnjom. 80% Hrvata stoje na gledištu da su Hrvati poseban narod, i hoće da budu ne samo poseban narod, nego poseban suvereni narod. I dok je tako, ne može se odricati da ovo pitanje postoji. Ja neću da to pitanje naduvam. Kao što sam rekao, neću da tvrdim da je ono najvažnije, najsudbonosnije naše pitanje, ali je ono tu, i treba sa njim računati. Integralisti kažu: »Nema sporazuma.« Ne samo da nema sporazuma između tri naroda, nego — kažu — uopšte nema sporazuma: dot. kažu da može da bude samo sporazuma između partija. Nije tako, gospodo. Kad su pokojni Pašić i dr. Trumbić pravili sporazum o Krfskoj deklaraciji, možda je pokojni Pašić, koji sučelice zabrinuto gleda na nas, a ne samo na nas nego na celu zemlju, imao partisku legitimaciju, ali nije nastupao sa njom, nego kao predstavnik Srbije. Ali, ako je on i imao partisku legitimaciju, nije je imao dr. Trumbić. Oni su razgovarali, pregovarali, pravili sporazum, jedan kao predstavnik Srbije, a drugi kao predstavnik Hrvata. (*Šukrija Kurtović: Trumbić je bio kao predstavnik Jugoslovenskog odbora! Tamo su bili Srbi, Hrvati i Slovenci!*) Makar i tako! To još uvek ne znači da je Trumbić na Krfu nastupio kao predstavnik ove ili one partije.

Ako i nismo tri naroda, onda smo, u najmanju ruku, tri plemena. To i mi unitaristi priznajemo. Pa ako je tako, onda, možemo da se sporazumevamo kao tri plemena: srpsko, hrvatsko i slovenačko. Ja se neću duže zadržavati na integralizmu, ali fakat je da je integralizam bio primenjivan u praksi, u životu ove države. Integralizam je stvorio Vidovdanski Ustav, a Vidovdanski Ustav iskopao je prvi veliki jaz između Srba i Hrvata u ovoj državi. Providencijalnom mudroču pokojni Kralj je osetio da integralizam ne valja, pa je dao drugi Ustav, dao je novu podelu zemlje na banovine, čime je učinio koncesiju Hrvatima, čime je i On sam, — hoćeš nećeš, valja to priznati — usvojio tezu da treba tražiti sporazum sa Hrvatima. Ali, na žalost, integralizam se opet probio, i integralizmu valja zahvaliti da su, za vreme šestojanuarskog režima, bile zabranjene plemenske zastave, barjaci srpski,

a pogotovu hrvatski i slovenački. Ali je integrirani- zam svršio svoje. On je na delu, u praksi, krahirao i aktuelna državna politika hoće da bude unitaristička, ali ne i integralistička. A to je potpuno u redu.

Aktuelna državna politika hoće sporazum, ali kakav sporazum? I kakav treba da je sporazum? Ovaj režim, režim Radikalne zajednice, pogrešio je što nije tačno definisao, i formulisao, kakav hoće sporazum, i kakav sporazum treba da bude u ovoj zemlji. Dozvolite da se donekle pozabavim tim pitanjem.

Kod nas Jugoslovena već poodavno postoji tendencija da regionalizme izgradimo u nacionalizme. Ne može se reći za srpstvo, koje je već početkom XIII veka dobilo svoju narodnu crkvu, i koje je, u vezi s turskom invazijom, izvelo čitav niz migracija, da je ono u XIX veku bilo čisto regionalan pojam. Ali je neosporna istorijska činjenica da je hrvatstvo, sve do XIX veka, stvarno bilo čisto regionalna oznaka. Ja sam i lani ukazivao na to, a dozvolite mi da i sada nkažem da su „Iliri”, vode „Ilirskog pokreta”, koji je bio ipak pre svega hrvatski pokret, na svoju „Ilirsku” zvezdu, šestokraku zvezdu, ispisali sledeća imena: Hrvati, Slavonci, Dalmatinci, Dubrovčani, Istrijanci, Korušci, Kranjci, Štajerci, Međumurci, Podunavci, Bačvani, Banačani, a ispod zvezde nacrtali polumesec s imenima onih južnih Slovena koji su tada još bili u sferi turskog uticaja, tj. s imenima Srba, Bošnjaka, Crnogoraca, Hercegovaca i Bugara. Kako vidite, „Iliri” su pojam hrvatstva shvatili kao sasvim regionalni pojam, te su ga stavljali u isti red čak i nazivom Međumurac, Istranin, Dubrovčanin itd.

Ali na žalost, pod kraj XIX veka, blagodareći školi i crkvama, naši vodeći regionalizmi počeli su se razvijati u nacionalizme, u mikronacionalizme, u ekskluzivističke nacionalizme: srpski, hrvatski i slovenački. I naš problem, problem ove države, sastoji se u tome da se spreči da se od srpstva, da se od hrvatstva i slovenaštva izgrade perfektni nacionalizmi, jer ako se to desi, tada treba ići, u najmanju ruku, u trijalizam, jer svaki nacionalizam je egoizam. Da se to spreči, potrebno je čak da se mikronacionalizmi suzbijaju regionalizmom.

Kakav treba da bude sporazum? Koja je srpska teza bila sve do juče, obzirom na uređenje države? Bila je, gospodo, centralistička! Srpstvo je bilo za centralizam, i nije to nikakvo čudo: Od Vožda Karadorda, pa nadalje, Srbija se je na temeljima centralizma izgrađivala, sve više širila i jačala. Srbija je bila centralistička, može se reći, strogo centralistička. Centralizam je gotovo druga priroda Srbije obnovljene početkom XIX veka. Zato kažemo: Srpska teza u pitanju državnog uređenja, centralistička je teza. A hrvatska teza je, gospodo, decentralistička, čemu se također ne valja čuditi. Kroz 800 godina zajednice sa Madarima i kasnije s Nemcima, Hrvati su branili onu svoju bednu i jadnu autonomiju, branili su je i protiv države i protiv „posestrina zemalja”. Decentralizam je zato druga priroda Hrvata. Pa kako da se napravi sporazum? Zar da srpska teza kapitulira pred hrvatskom, zar da centralizam sasvim izmakne pred decentralizmom, koji je kod Hrvata danas skoro sasvim centrifugalni? Ili obratno, zar da hrvatska teza, na osnovu sporazuma, kapitulira pred srpskom centralističkom tezom? Ne, nego sporazum je polovina puta. Treba da popusti srpstvo, treba da popusti hrvatstvo i slovenstvo, a ne samo jedno ili drugo!

I zato, gospodo, sporazuma ne može biti nekoliko. Sporazum nije harmonika, koja se može i ste-

zati i rastezati; sporazum može biti samo jedan, a to je sporazum na takozvanoj srednjoj liniji. Ili, — što je rekao veliki srbijanski državnik Voja Marinković — sporazum može biti samo na pravoj liniji, a to je popuštanje na jednoj, drugoj ili trećoj strani.

Sporazum, gospodo, po mome mišljenju, može da bude samo na bazi — znate čega? — Pokrajinskih samouprava! Širokih pokrajinskih samouprava! (Glas sa leveice: Kasno! — Odobravanje na desnici).

Mi Hrvati i Slovenci u mesto „samouprava” upotrebljavamo izraz „autonomija”. Vi Srbijanci plašite se autonomije, jer mislite na one autonomije koje ste imali pod suverenitetom Porte, na one autonomije koje ste tražili za Makedoniju i Južnu Srbiju, — na autonomije, koje daju mogućnost za odvajanja jedne pokrajine od države.

Ali, autonomija je u stvari ono isto što vi zovete samoupravom. (*Milan Petković*: Kakve pokrajine sa istorijskim granicama?!) Što se mene tiče, ja sam za široke pokrajinske samouprave. Pita me kolega Petković, kakve treba da budu granice pokrajina. (*Milan Petković*: Da li sa plemenskim ili istorijskim granicama?) Plemenska pokrajina može da bude samo Srbija i Slovenija. Inače ih nema. Razume se, korektura granica može da bude. To nije nikakav problem. Ali, u glavnom, po mome mišljenju, te granice trebalo bi da se poklapaju s granicama istorijskih pokrajina, sem Južne Srbije i Dalmacije.

Znam da je u ovom Domu pao prigovor da je pokrajine stvorio tudin. Gospodo, to nije istina. Pokrajinu Srbiju ili Hrvatsku nije stvorio tudin. Te pokrajine mi smo sami stvorili. Pokrajinu Crnu Goru nije stvorio tudin, a isto tako ni pokrajinu Vojvodinu nije stvorio tudin, nego smo je stvorili mi, u borbi protiv Madara. A da li je tudin stvorio Bosnu? Ne, to nije istina, i Bosnu smo stvorili mi sami.

Možda se vama neće svideti moje gledište na bosansko pitanje. Od kako sam počeo politički da mislim, gledam kako se ekskluzivni nacionalizam srpski i hrvatski bore u Bosni. Srbi, ako su čak i unitaristi, Jugosloveni, kažu: »Bosna je srpska!« Ako se ne varam, i kolega Grdić je rekao da je Bosna srpska, i da treba da bude srpska. A, hrvatski separatisti traže da Bosna bude hrvatska. Gospodo, pre svega je istorijski fakat to da Bosna nikada nije čitava ulazila u sastav Dušanovog carstva, ni u sastav Tomislavovog ili Krešimirovog kraljevstva. Bosna je uvek bila nešto za sebe, i u političkom pogledu, i u kulturnom pogledu. Bosna, u svojoj jezgri, nije se opredelila u Srednjem veku ni za pravoslavlje ni za katolicizam, nego, u otporu prema jednom i drugom, formirala je nešto treće, svoje bogumilstvo, od kojeg je proizišlo Muslimanstvo, Islam.

Bosna je bila posebna država u Srednjem veku, posebna autonomna pokrajina u sastavu turske carevine, pa i u sastavu Austrougarske monarhije.

Razume se, gospodo, dok to kažem, mogu samo jako zlobni ljudi ustvrditi da plediram za Kalajevu tezu, tezu o posebnoj bosanskoj naciji. Nisam dabome za to. Ali, baš zato što sam unitarista, baš zato što sam konsekventan u unitarizmu i hoću to da budem, ja kažem da Bosna ne treba da bude ni isključivo srpska, ni isključivo hrvatska, a ne treba, pre svega, naša braća Muslimani da se opredeljuju isključivo prema srpstvu, ili prema hrvatstvu. Bosna nije samo geografski centar Jugoslavije; ona treba da je to i po duhu i srcu. A naša braća Muslimani ne treba da

budu ni Srbi, ni Hrvati, nego Jugosloveni. (Odobranje u centru i na desnici).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine govornice, ja sam siguran da Vas sa velikim interesovanjem sluša Narodna skupština, pa ipak Vas molim da završite. (Povici: Da čujemo!)

Milan Banić (nastavlja): Neumesna je tvrdnja da se naši Muslimani nazivaju Turcima, zato što se nacionalno Turcima osećaju. »Turčin« nije oznaka nacionalne nego je to kod nas oznaka verske pripadnosti. Jer i mi sami, pravoslavci i katolici, radije i običnije nazivamo našu braću Muslimane Turcima, nego Muslimanima; ušlo je to tako u jezik, ali nije, kako rekoh, oznaka nacionalnosti nego vere.

Mogao bih mnogo i mnogo da govorim o gresima i propustima ovoga režima. Ne mogu, naprimjer da se načudim ovome režimu, — režimu, koji hoće sporazum, pravi, istiniti sporazum između Srba, Hrvata i Slovenaca, — što on, režim srednje linije, režim sporazuma, u svojoj Vladi ima svega dva Hrvata, dok su režimi, koji nisu bili sporazumaški, imali četiri do pet Hrvata u Vladi. (Glasovi sa leve: Pa i Ti hoćeš da budeš ministar!) Ja Vas molim, dopustite mi da govorim, moram što pre da svršim.

Zameram gospodi kolegama sa desnice — ta zamerka nije učinjena mala fide — što su dopustili da se J.R.Z. prikazuje kao neki valov, u koji se guraju ne samo glave nego čak i noge i papci. Trebalo je, u njihovom i državnom interesu, da onemoguće takav prigovor. Zameram i principu selekcije, koji postoji kod J.R.Z. Ja nisam bio u stanju da to proverim, ali mene bi krajnje začudilo, ako bi bilo istinito da je jedan čovek, zato što je izbio jednog popa, mogao da postane ministar!

U čemu je jedna od najtežih, jedna od osnovnih greški ovoga režima? Greška je u tome što se prelaz iz Jevtićevog režima ka ovome režimu nije izvršio na normalan način. Slobodan Jovanović — ako se ne varam, na jednome mestu u raspravi o dvodnomnom sistemu — kaže da se naš narodni život nije razvijao, i ne razvija organski, da se ne razvija u neprekinutoj, kontinuiranoj, nego u cik-cak liniji, da se promene režima kod nas vrše gotovo i državnim udarima. Nažalost, i prelaz režima g. Jevtića u režim dr. Stojadinovića nije bio normalan.

Režim dr. Stojadinovića trebalo je da pretstavlja proširenje baze g. Jevtićevog režima, trebalo je, pored većine srpstva, da okupi gro bosanskih Muslimana i gro Slovenaca. Ali, što se je desilo? G. Jevtiću možemo da prebacimo ovo ili ono, ali mu moramo priznati to da je na petomajskim izborima prikupio ne mnogo nas Hrvata unitarista, ne mnogo braće Slovenaca, ali je, nesumnjivo i neosporno, na svojoj listi okupio gro, većinu, srpstva.

Prema tome, ako se je htela proširiti baza Jevtićevog režima, onda je, pre svega, trebalo očuvati snagu koju je g. Jevtić sakupio. Međutim, pustilo se je da se ona razbije i rasparča, ne samo u Parlamentu nego i u narodu. Narod nije naime mogao da shvati potrebu neočekivane i iznenadne promene režima, te je narod u Srbiji ostao u rezervi, i pre Konkordata a pogotovo posle njega. (Jedan glas sa leve: Neće u JRZ! — Glasovi na desnici: Hoće, hoće!) I sad imamo tu situaciju.

Po zamisli, gro vojske režima JRZ-e trebalo je da sačinjava srpstvo, a bosanski Muslimani kao i Slovenci koji su sa g. Korošcem, imali su da budu

samo pomoćne, iregularne trupe. Međutim, kada je glavina bila rasparčana i oslabljena, onda su ulogu glavine preuzele iregularne trupe, i na taj način stvorena je situacija da gro vojske JRZ pretstavljaju pristalice g. g. Korošeca i Spahe. Ovi vrše ulogu glavine, a razume se, u politici se to plaća. Tim je, kako vidite, stvorena abnormalna situacija, teška situacija. I sada levica kaže: treba oterati Korošeca i Spahu. Jedna razumna državna politika to ne može da učini. Kada je već ispalo na to da su iregularne trupe režima postale njegova glavina, njihovo uklanjanje bi značilo isto što odstraniti režim, pa ne samo režim nego i državnu politiku, kojoj je JRZ samo instrumenat. Odstraniti g. Korošca i Spahu, to znači oterati ih u tabor udružene opozicije; a kakva bi to bila državna politika koja bi ih tamo oterala! (Jedan glas sa leve: Tamo su bili, pa tamo treba i da idu). Meni se čini, ako se hoće da se ukloni ova abnormalna situacija, onda je jedini izlaz na bazi konstruktivne politike: treba glavinu ojačati, srpstvo treba u JRZ ojačati! I govoreći kao patriota, ja bih rekao da baš braća Srbi treba — ne u interesu JRZ, ne u interesu jedne stranke, već u interesu jedne ispravne i dobre državne politike, u interesu zemlje i u interesu samoga srpstva — da ojačaju ovaj instrumenat državne politike, koji pretstavlja JRZ. (Pljeskanje u centru i na desnici). I gospodi sa leve, u koliko su unitariste, ja ću da kažem: Mi smo svi osuđivali g. Stevana Čirića u svoje vreme, i govorili smo o njegovoj izdaji. Danas se jasno vidi da g. Čirić nije pogrešio. I kad bi u Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici bio ne jedan Čirić, nego kad bi bilo deset i stotine Čirića, unitarizam od toga ne bi izgubio, nego bi samo dobio.

Ova vlastodržačka kombinacija Radikalne zajednice vrlo je interesantna kombinacija. Išlo se je zatim da se sa istoka okupe braća Srbi, sa jugoistoka bosanski Muslimani, sa zapada Slovenci, pa da zajedno obuhvate, da cerniraju, hrvatski ekskluzivistički i centrifugalni nacionalizam. Trebalo je obuhvatiti Hrvate i pustiti ih da se kuvaju u svome sopstvenom sosu. U ime toga, pušta se u hrvatskim krajevima da se radi što se hoće, čak i više od onoga što se sme pustiti. U našim krajevima, u Savskoj i Primorskoj banovini, država je na uzmaku. Tamo postoji »dvovlašće«. Stvarno vrši vlast Maček, a državna vlast je svedena gotovo sasvim na dekorativnu funkciju. U hrvatskim krajevima caruje danas haos i anarhija! To se svesno dopušta, jer se ovako rezonuje: »Neka se Hrvati kuvaju u svome sopstvenom sosu, pa će na kraju krajeva da im to dodija, i oni će da se smire!« Sve je to u teoriji lepo. Ali, kad se je već pošlo na taj eksperimenat, onda je trebalo taj hrvatski sos metnuti u lonac, jer inače pretila opasnost da se ne razlije. A baš to se je, nažalost, desilo, i to je jedna neobično teška stvar: uzmak državne vlasti i anarhija, koji su danas u hrvatskim krajevima vidljivi i osetljivi, ne mogu se lokalizovati, jer su epidemične prirode. I anarhija se, polako ali sigurno, prebacuje, razliva i u druge krajeve.

Da se paraliza vlasti proširuje i na druge krajeve, mogli smo jasno zapaziti prilikom Konkordatske kampanje. (Jedan glas na levi: Ko je za to kriv?) Gospodo, govorio sam o Konkordatu. Sada neću mnogo o njemu da govorim. Hoću da kažem samo to: Ja sam tada učinio svoju dužnost prema svima, na vreme. Rekao sam šta će biti, ako se Konkordat, ovakav kakav jeste, iznese pred Narodnu skupštinu. Zašto da budem skroman, — ja sam, već

na prvoj sednici konkordatskog odbora, izneo predlog da se odloži... (Glasovi na levisi: Svi su bili za to!) Svi, ali ja sam prvi, u ime kluba, izneo predlog, koji je bio moj ne samo po inicijativi nego i po stilizaciji, a i motivaciji, da se, zbog atmosfere, Konkordat ne iznosi pred Narodnu skupštinu. (*Dr. Vojislav Došen*: Ipak su Vas poslušali, ali tek sad!)

U tome pitanju Vlada je pogrešila. Ali je pošteno i priznala da je pogrešila. Gospodo, Vlada je u tome pitanju i ispravila svoju grešku — to je fakat. (Živo odobravanje u centru i na desnici. — Prigovori na levisi). Koga sam od vas — obraća se levisi — uvredio time što sam rekao da je Vlada ispravila svoju grešku?

Gospodo, zar mi sa levice imamo pravo, neću reći moralno, nego političko pravo, da u isto vreme prebacujemo Vladi i da je pogrešila, i da je ispravila svoju grešku? (Jedan glas na levisi: A krv?) Konkordat, ovaj i ovakav, nije dete Jereze. Zna se, ko mu je bio otac. Ali mati tome Konkordatu nesumnjivo su bili razni režimi Jugoslovenske nacionalne stranke. (Živo odobravanje u centru i na desnici). Možda sve tamo počev od Srškića pa preko Uzunovića i dalje! (Prigovori na levisi). Učiniću vam jednu koncesiju: Ti režimi ako već nisu bili mati Konkordatu, oni su bili babica pri njegovom porodu.

Režim Jugoslovenske radikalne zajednice hteo je to dete, koje su drugi rodili, samo da krsti, da ga unese u matične knjige krštenih. Pa? Došlo je do toga, da oni koji su ga rodili, ili u najmanju ruku asistrali rođenju toga deteta kao babice ili akušeri, već pola godine viču na JRZ režim: „Što da ga krstiš? Zašto ga ne zadaviš?” (Graja i protesti na levisi).

Gospodo, u konkordatskoj kampanji desile su se, i dešavale su se, stvari koje bi patriote, unitariste jugoslovenske, trebalo da zabrinu. Nažalost, ovo pitanje — pitanje koje je „par excellence” kabinetsko, koje je trebalo da se rešava u kabinetima, — prenelo se je u narod, i na tome pitanju razvila se jedna besomučna hajka, formirao se naš „Front Populaire”, koji je obuhvatio od komunista pa sve do nacionalista Jugoslovena. (*Vojislav Lazić*: Bunio se narod srpski!) Vojo, meni je žao, ne što nemam tvoju pamet nego što nemam tvoj glas! — Gospodo, stvorio se narodni „pučki front” koji je, nažalost, obuhvatio od komunista pa sve do nacionalista. Svi su oni išli sa jednim poklikom: „Oborimo ovu Vladu, oborimo je!” Gospodo, desila bi se velika nesreća da je Vlada na tome pitanju, na toj kampanji, oborena. Jer u toj kampanji se je jasno videlo i osetilo — ko je imao oči i nos! — da u ovoj zemlji ima eksplozivnog materijala; osetio se izvestan zemljotres, pa se moglo osetiti i miris dima, čak je i po koji plamičak već liznuo iz zemlje. Ja sam tada učinio svoju dužnost; u tom momentu nisam sipao ulje, zejtin, u vatru!

Gospoda sa levice se zaustavljaju na prvoj fazi konkordatske afere, a mene bi više interesovalo da se pozabavimo onom drugom fazom, likvidacijom te afere. Došlo je naime do kompromisa između pravoslavne crkve i ove Vlade. I ja kažem: Hvala Bogu da je došlo! (Živo odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici). I kad to kažem, gospodo, ja ne vodim računa o sebi i svojim interesima ili interesima hrvatskosti, nego vodim računa prvenstveno o interesima države i same pravoslavne crkve. Hvala Bogu, da je do kompromisa došlo, jer da nije došlo, ne bi možda stradala samo ova Vlada — nije reč o ovoj Vladi; to je, više-manje instrument — nego bi postradala država, ali i sama pravoslavna crkva! I danas,

posle kompromisa, imamo situaciju da i Vlada i režim Jugoslovenske radikalne zajednice i pravoslavna crkva treba da ližu rane koje su dobili u toj borbi, da zaleče rane koje su dobili!

Ko ne treba da liže rane, to je jedino Vatikan i katolička crkva, koji rana u toj borbi nisu ni dobili. I zato nadbiskup g. dr. Stepinac nema prava da više i vapije, jer katolička crkva, i mimo Konkordata, uživa već gotovo sva prava, koja joj Konkordat zajemčuje.

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo, ja konstatujem da cela Skupština, i leвица i desnica, rado sluša g. govornika, i zato mu ja nisam ni oduzimao reč. Ja sam ga ipak dvaput opomenuo da završi svoj govor, i sad ga molim da to učini.

Milan Banić (nastavlja): Da kažem, gospodo koju reč o sporazumu između S. D. K. i Udružene opozicije. Gospodo, već sam rekao: neću upotrebljavati krupne reči. Ja verujem, i danas kao što sam verovao i juče, da su Aca Stanojević, Davidović i Joca Jovanović patriote. Taj sporazum, gospodo, nije izdaja ni veleizdaja, nego je to jedan kalamitet, jedna nesreća, i to nesreća koja je proizašla iz, rekao bih, gotovo totalnog nepoznavanja političkog mentaliteta Hrvata od strane naše braće Srbijanaca. Mi jesmo jedan narod, ali ima izvesnih razlika između nas. Mi imamo dva razna politička mentaliteta. Vi Srbijanci ste politički praktičari, empiričari, na formalnosti mnogo ne dajete i formalne usluge lako i rado činite. Međutim, Hrvat je u politici formalista, ma da je on sklon iracionalizmu i mistici. Kad se Hrvat učini jedan formalan ustupak, onda on iz toga ustupka povlači i izvlači sve logične konsekvencije. I zato kad su gospoda iz Udružene opozicije priznali i rekli Hrvatima: „Pa budite zaseban narod, budite makar i suveren narod! Glavno je da dodemo u kontakt, pa ćemo onda lako!” — kad su gospoda iz opozicije učinili taj formalni ustupak, mislili su da to nije važno. Ali Hrvat, po svome mentalitetu i političkoj tradiciji, iz tog formalnog ustupka povlači sve konsekvence, sve logične konsekvence: „Kad ste nam priznali da smo suveren narod, onda tražimo i suverenu državu!”

Za ovaj i ovakav sporazum, za koga sam naš kolega g. Zdravković kaže da, u ovom vremenu, nije mogao bolji da se učini, što znači da priznaje da se je mogao, i da je trebalo, bolji da se učini, — za takav sporazum ja ne kažem da je izdaja, nego nesreća! Jer taj sporazum je, u stvari, udaljavanje od sporazuma; on potencira udaljavanje Srba od Hrvata. Taj sporazum nas vodi u trializam Srba, Hrvata i Slovenaca. Ako je već reč o trializmu, mi Hrvati mogli smo imati trializam i u drugoj državi, možda trializam koji bi Hrvatima više konvenirao u jednoj velikoj državi no u ovoj! Taj sporazum, u najmanju ruku vodi u neizvesnost. To je skok u neizvesnost! Ja neću mnogo da se zadržavam na tome, da je Udružena opozicija tim sporazumom zabila čavau u glavu mrtvih: Gundulića, Kačića, Gaja, Jelačića, Račkoga, Bogosava Mažuranića i Supila. Ona je, na žalost, tim sporazumom, pucala u leđa i nama živim hrvatskim unitaristima ali i aktuelnom režimu i aktuelnoj državnoj politici koja hoće pravi i poštenu sporazum na osnovu ustupaka i Srba, i Hrvata i Slovenaca, a ne samo srpskih ustupaka!

Da se približim kraju i da završim: Šta danas radi režim Jugoslovenske radikalne zajednice? On — hoćeš — nećeš — danas stoji na braniku Ustava iz 1931 godine!

To je politička stvarnost: Ovaj režim mora da brani Ustav, jer bi inače morao da ide. Pa dok je tako, dozvolite mi, da postavim i sebi i vama unitaristima sa levece jedno pitanje: Da li je dužnost nas unitarista da branimo taj Ustav od 1931 godine? Treba li režimu JRZ u toj odbrani da pomognemo ili da odmognemo? Ovaj režim stoji danas na braniku sporazuma, ali ne trialističkog nego unitarističkog. Zato vas pitam, gospodo: Ako državna politika danas traži takav sporazum, sporazum na bazi unitarističkoj, proste države, ja vas pitam, gospodo, da li je dužnost nas unitarista da tu Vladu oborimo ili da je branimo? To se pitanje neminovno postavlja pred nas unitariste sa levece. Aktuelna državna politika nije stoprocentno jugoslovenska, nije integralistička, ali možemo li je mi, unitaristi, samo zbog toga da rušimo i obaramo?!!

Kolega Cvetić kazao je u Finansijskom odboru: »Učinite jedanput kraj ovoj neizvesnosti! Ili nam dajte integralno jugoslovenstvo, ili trializam!« — (Josip Cvetić: Nisam kazao »integralizam«) Dobro, kolega! Korigovaću: »Ili dajte jugoslovenski nacionalizam ili trializam!«

Ja se, gospodo, ne mogu da složim s g. Cvetićem. Kao jugoslovenski unitarista, ja ne bih nikad mogao da postavim ovakvu alternativu. Za mene ne postoji alternativa: ili unitarizam ili trializam. Ako ne mogu odmah da ostvarim stoprocentni unitarizam, ja ću pokušati da ga sad ostvarim sa osamdeset, sa sedamdeset, sa šeset, čak i pedesetjedan procenat, pa ću se posle starati da ostvarim i ono što u ovaj mah nisam mogao ostvariti. (Josip Cvetić: To već znači kompromitovanje unitarizma!) Niko nikad nije više kompromitovao unitarizam nego što su ga kompromitovali integraliste!

Dopustite mi, gospodo, da završim. Ja sam imao gospodo, kuraži, neposredno, pred pad Jevtićeve vlade da kažem da će njegov pad, da će pad njegove vlade, da bude nesreća za ovu zemlju.

Gospodo, ta se moja izjava interpretirala u pravcu kao da sam hteo da diram u prerogative, zna se čije. Nisam imao tu nakanu. Za svakoga lojalnoga čoveka bilo je jasno, da je tada iz mene govorio samo strah i bojazan da ne udemo u neku nesreću. Po mome dubokom uverenju, promena u 1935 godini, onako kako se je desila — da li krivnjom g. Jevtića ili g. Stojadinovića?! — bila je jedna nesreća. Ja sam to već i ranije kazao. (Jedan glas sa levece: Ostajete li i sad pri tome?) Provokacija je jasna, pa ipak kažem: Ostajem! Ali, ako sam tada imao kuraži da kažem da bi to bila jedna nesreća isto tako imam kuraži da i sada kažem: da bi obaranje ovoga režima, u ovim prilikama, ne samo ovoga režima nego i ove politike, bila daleko veća nesreća nego obaranje Jevtićevog režima! (Burno pljeskanje u centru i na desnici).

Završavam, gospodo. Naišao sam nedavno na društvo prijatelja i rekao: »Vidite li, kako je u Francuskoj Šotanovoj vladi dala poverenje ne samo levica, ne samo francuski »narodni front«, nego i centar, čak i jedan deo desnice?« Na to mi je odgovoreno: »Jeste, dao je poverenje i centar, dao je poverenje i jedan deo desnice, ali tek posle rekonstrukcije koju je izvršio Šotan, tek nakon toga što je izbacio socijaliste iz svoje vlade!« Kazao sam: »Ne samo posle rekonstrukcije, nego i ranije, dok je Šotanova vlada bila čisto narodno-frontovska vlada, glasali su centar i deo desnice za nju. Evo cifara: U francuskoj komori,

narodni front ima 370 poslanika a opozicija 246 poslanika. Pred rekonstrukciju Šotanovog kabineta, znači dok je bila čista vlada narodnog fronta, Šotanova vlada je dobila 499 glasova u prvom glasanju, a u drugom glasanju čak 511 glasova!

Kazao mi je jedan kolega na to: »Pa, to je zato što se Francuska sada nalazi u teškoj situaciji!« Odgovorio sam mu: »Ako se Francuska nalazi u jednoj teškoj situaciji, to je indirektno priznanje da se ova zemlja pod režimom dr. Stojadinovića ne nalazi u tako teškoj situaciji kao Francuska. Znači da je Stojadinović ipak nešto uradio za ovu zemlju!« I stvarno, ako hoćemo da budemo objektivni i da pogledamo oko sebe, nesumnjivo da su daleko teže prilike u savezničkoj Rumuniji, u Bugarskoj i Grčkoj nego kod nas. (Živo odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici). A međutim, s druge strane, ako je kod nas stanje desperatno i tako crno kao što ga opozicija hoće da prikaže, onda bi pogotovu trebalo učiniti ono što su učinili Francuzi centrumaši i desničari: dati poverenje ovoj Vladi, pomoći joj u teškoj situaciji! Kazao mi je, konačno, jedan prijatelj: »Mani, more! Nema komparacije između Francuske i nas! Gde je francuska demokratija, a gde smo mi, koji smo Balkan!« A ja mu na to rekoh: »Jeste! U tome je sva nevolja da smo mi Balkan, i da kod nas postoji jedan poseban tip patriotizma koji ne odgovara ni francuskom, ni nemačkom ni čehoslovačkom! U Francuskoj, gospodo, nedavno se je dogodilo za vlade Bluma, da je Blum, socijalista, ateista, marksista, apelovao na kardinala Verdijea da mu pomogne kod akcije oko upisa unutrašnjeg zajma. I kardinal Verdije odazvao se apelu marksiste i ateiste Bluma. Vidite, gospodo, to je patriotizam! Ovakvog patriotizma nažalost nema kod nas (Odobranje i pljeskanje na desnici). Ali ja sam danas »vogelfrei!« Vi se jako varate, ako mislite da odmah prilazim Jerezi! Ja sam sam za sebe, ja sam danas bela vrana, a često sam bio bela vrana: Bio sam to i 1916 godine u Odesi, kada sam u dobrovoljačkom korpusu dobio jedan arak da ispišem podatke, o sebi, svoja »generalia«, te sam napisao da sam jugoslovenske narodnosti. (Odobranje na desnici) Bio sam onda bela vrana, bela vrana hoću da budem i sada. Pa kažem: U ovoj situaciji, za koju mislim da nije ružičasta, naprotiv da je teška, u takoj situaciji neću da budem manji patriota ni od Čeha ni od Francuza! (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici). Jeste, gospodo, ja sam kao hrvatski unitarista na senatskim izborima glasao za Jugoslaviju a protiv nezavisne Hrvatske. Zato i sada, ja ne glasam ovoj Kraljevskoj vladi budžet nego, glasajući u načelu za ovaj budžet, glasam za budžet Kraljevine Jugoslavije. (Dugotrajno i burno pljeskanje i živo odobravanje u centru i na desnici).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima Ministar za fizičko vaspitanje g. dr. Vjekoslav Miletić.

Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić: Gospodo narodni poslanici, smatram svojom dužnošću da i kao resorni Ministar a i kao soko najodlučnije odbijem ovaj ničim opravdani napadaj na jugoslovensko sokolstvo kao takovo. (Odobranje i pljeskanje).

Gospodin kolega Banić treba da zna, a on zna toga mnogo, da je naše Sokolstvo prije rata i kao Hrvatski sokoli i kao Slovenački sokoli i kao Dušan Silni, časno i požrtvovano odgajilo naše generacije

ne samo fizički nego i moralno i nacionalno . . . . (Odobranje i pljeskanje) . . . i da su te naše generacije mnogo i mnogo doprinele našem oslobodenju i ujedinjenju. (Živo odobranje i pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, takode moram da odbijem i onu uvredu na naše dične sokolske borce, za koje g. Banić tvrdi da su iznemogli i izmoždjeni starci u upravi Sokola, na naše dične starine, koji iako su stari po godinama, Bogu hvala, i danas su i telesno i duševno zdravi. Mene je, gospodo, zbilja začudilo da se kolega Banić pozabavio u načelnoj debati sa Sokolstvom, umesto da to uradi u specijalnoj debati.

Što se tiče Slovenije, ja sam na licu mesta konstatovao činjenice i uverio se kako stvar stoji, te i ako tu i tamo ima grešaka i ispada braće Sokola, to se niukom slučaju ne sme generalisati na celokupno Sokolstvo. On je to mogao prepustiti braći Slovencima sa levice i desnice, koji su na terenu i koji bolje poznaju prilike, i oni bi to pitanje sami između sebe lakše raspravili.

Što se tiče proslave 1 decembra, mogu da utvrdim da su Sokoli proslavili dan Ujedinjenja u Slovenačkoj, a u Mariboru i Celju skupa sa slovenačkim fantima i ostalim društvima i da nije pravljena nikakva razlika u tim mjestima ko slavi 1 decembar. Ja sam u Sloveniji dao izjavu da Sokoli svugde i uvek moraju biti van partija i iznad svih partija. (Živo odobranje). Ja sam smatrao svojom dužnošću da se utoliko osvrnem na govor g. Banića i da učinim ove konstatacije. (Odobranje).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, g. Banić zamolio me je da mu dam reč radi ličnog objašnjenja, da se objasni sa g. Ministrom za fizičko vaspitanje. (Glasovi sa levice: Ne može da govori!) Moja je stvar kako ja nadem po Poslovníku i kako Pretsedništvo Poslovník primenjuje, da li ću mu dati reč. Medutim, ja sam zamolio g. Banića da po ovoj stvari odgovori g. Ministru fizičkog vaspitanja kada bude na dnevnom redu specijalni pretres njegovog budžeta. (Glasovi sa levice: Vrlo dobro!) Meni ne trebaju ni glasovi odobranja ni neodobranja, ja postupam onako kako je po Zakonu o poslovnom redu i kako smatram po svojoj dužnosti da treba da postupim.

Pošto je vreme poodmaklo, ja ću sa vašim pristankom prekinuti ovu sednicu, a nastavićemo je, opet sa vašim pristankom, posle podne u 4 časa sa produženjem današnjeg dnevnog reda.

(Sednica je prekinuta u 14.15 časova).

(Nastavak sednice u 16.30 časova).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo sednicu. Reč ima narodni poslanik g. dr. Đorđe Marković.

Dr. Đorđe Marković: Gospodo narodni poslanici, u prvom redu izjavljujem da ću govoriti u svoje ime i da primam punu odgovornost za današnji govor.

Otkada je počela ova budžetska debata gotovo svakodnevno slušamo gospodu govornike sa levice da napadaju Kraljevsku vladu, napadaju režim, da je baš Kraljevska vlada kriva, što tobož vlada neka anarhija u krajevima Hrvatske. Napadaju Kraljevsku vladu da je ona kriva što nije ništa poduzela protiv

stvaranja sporazuma između dr. Mačeka i Udružene opozicije. Napadaju Kraljevsku vladu što je dozvolila i nije rasturila svetkovinu rođendana g. dr. Mačeka, nazivajući ga suverenim. Isto tako napadaju Hrvate da tobož Hrvati traže neko cepanje naše države.

Gospodo narodni poslanici, ako se samo setimo onoga kobnog i ljutoga krvavoga događaja koji se bio desio u nekadašnjoj Narodnoj skupštini, kada su pale nevine hrvatske žrtve i vode Hrvata, i kada su Hrvati napustili Beograd sa odlukom da se više ne vrata nikada u beogradsku Narodnu skupštinu, a u koju su bili uvedeni od strane pokojnog Stjepana Radića, vode hrvatskog naroda, i to posle vrlo teške i mučne političke borbe, onda nas, gospodo, ne treba ni najmanje niti buniti niti zastrašivati stvoreni i objavljeni sporazum između dr. Mačeka i Udružene opozicije.

Gospodo, treba konstatovati, da su taj sporazum potpisali gospoda: Aca Stanojević, Ljuba Davidović, Jovanović i dr. Maček, pa već same te činjenice upućuju da se u onom sporazumu stvarno ne može nazirati nikakva ozbiljna opasnost za našu državu, jer su svi oni, potpisnici sporazuma nesumnjivo dobre patriote. Najmanje se sme, gospodo, za taj sporazum optuživati današnja Kraljevska vlada, jer niti je ona u tom sporazumu sudelovala. niti ga je izazvala. Ne ulazeći u sadržaj samoga sporazuma koji se može sa različitih stanovišta raznoliko tumačiti moram naglasiti da nije bilo niti oportuno niti korisno, što su gospoda sa levice u taj sporazum, svom svojom žestinom uperili oštrice i time mu možda dali preterano visoko značenje i izražaj bespredmetnom svojem strahovanju od toga sporazuma. Ja ne vidim u tom sporazumu ništa što bi nam imalo zadati budikakvoga straha odnosno pogibije, bilo za narod bilo za državu, nego vidim jedno, a to je jedino važno, da su Hrvati u tom sporazumu, makar kakav bio u bitnosti, dokazali da hoće ovu državu i da su spremni sa srpskim narodom da stvaraju sporazum. Važno je da dr. Maček posle pogibije pokojnog Stjepana Radića i drugova u bivšoj Narodnoj skupštini priznaje jedinstvo države i vladajuću Dinastiju, koje pitanje stavlja van diskusije pa makar da traži stanovite izmene našeg unutrašnjeg uređenja države.

Naglašujem, da je sada dana mogućnost, da se polako pristupi unutrašnjem uređenju naše države, jer su i sa strane Hrvata priznate bitnosti, o kojima ne može biti razmimoilaženja. Priznato je, gospodo, tim sporazumom jedinstvo države, priznata je i Dinastija i priznate su granice države. Za mene nije važno, kakav će se oblik dati unutrašnjem uređenju naše države i kakav će se tomu dati naziv, jer je jedino važno samo to, da se stvori teren, baza, na kojoj ćemo se moći sporazumevati sa Hrvatima na podlozi pune njihove ravnopravnosti i njihovoga zadovoljstva. Moram naglasiti, da je pok. dr. Ante Starčević, slavni vod hrvatskoga naroda, kada je pisao i govorio o rešenju istočnoga pitanja, naročito naglašavao, da se ima od slovenskih naroda na Balkanu stvoriti jedna država, i da mu nije stalo, kako će se ta država zvati, nego da mu je stalo do toga, da ta država bude demokratska i tako uređena, da bude u njoj svaki državljanin slobodan i punopravan. Po mome svakom i tvrdom ubedenju može se ostvariti puna ravnopravnost Hrvata u našoj državi i to na osnovi najširih samouprava, jer se tim putem može dati i osigurati hrvatskom narodu u ovoj državi puna ravnopravnost.

Ova im se mora dati i osigurati. To i jest ono, što hoće hrvatski narod.

Hrvati su imali po pisanju francuskog pisca dr. Horna „Le compromis de 1869 entre la Hongrie et la Croatie”, u savezu sa bivšom Ugarskom državom punu svoju i državnu suverenost. Hrvatski narod je odmah posle sloma Austro Ugarske Monarhije imao svoju potpuno slobodnu i samostalnu državu, a Hrvati su od svoje slobodne volje u poverenju u demokratski srpski narod ušli u današnju našu zajedničku državu — Jugoslaviju, verujući, da će u njoj naći ravnopravnost, jednakost i slobodu, te sve uslove ne samo za svoje održanje, nego i za svoj napredak i blagostanje. Međutim se po krivnji prijašnjih režima dogodilo protivno. (Dr. Vojislav Došen: A i današnjeg režima!) Hrvati su izgubili tradicionalnu svoju bansku vlast, koja je danas svedena na vlast jednoga običnoga upravnoga činovnika, dok je nekad ban bio zamenik Kralja. Izgubili su svoj Hrvatski Sabor, koji je imao svu zakonodavnu vlast i na mestu toga su dobili i Banska veća. Imali su svoju vlast sa nizom ministarstava, čak šta više i svoju vojsku, domobranstvo, a danas nemaju ništa, (Jedan glas: Imaju sve!), jer su po krivnji današnjih režima posvema istisnuti iz svake vlasti. Hrvati se osećaju gospodarski podvlašćenima, jer se tuže, da se od ogromnih svota, koje oni daju u državnu blagajnu, takoreći, ništa ne investira na njihovo teritorijalno područje.

Ko, gospodo poslanici, sve to zna, taj može da razume, zašto su danas Hrvati u tolikoj meri nezadovoljni, pa ko ima i samo malo patriotizma trudiće se da učini sve i sva, kako bi se bez štete za državu razlozi ovoga nezadovoljstva odstranili. Nije dakle, prema izloženome, Kraljevska vlada imala ništa poduzeti protiv potpisanog sporazuma g. dr. Mačeka i Udružene opozicije, ali će Kraljevska vlada potpunim razumevanjem i ljubavlju poraditi da se na podlozi najširih samouprava hrvatski narod zadovolji.

Padali su prigovori radi proslave rodendana g. dr. Mačeka u Zagrebu i nastojalo se prikazati kao da je ta proslava bila neka vrsta vojne smotre, pa se napadala Kraljevska vlada zašto je uopšte dozvolila tu proslavu. Čudim se tim posve neumesnim prigovorima gospode sa strane opozicije. Hrvatsko seljaštvo priznaje dr. Mačeka svojim vodom, pak mu je htelo prilikom njegovog rodendana pokazati da ga ceni i odlikuje i zato je priredilo onu proslavu, koja je prošla u najvećem miru i redu. Hteti toj proslavi dati neki vojni vid nije ozbiljno, a Kraljevska vlada je dobro bila ocenila celu stvar i radi toga nije ništa poduzela protiv te proslave. Nije ozbiljno govoriti da je se tu Vlada pokazala slaba i popustljiva, jer se mora naprotiv reći da je se pokazala jaka i mudra. Pitam vas, gospodo narodni poslanici, šta bi bilo da je Kraljevska vlada zabranjivala onu proslavu ili upotrebila oružje da se rastera onaj narod? Mislim da ne treba dugo na to tražiti odgovor. Pala bi krv bez opravdanog povoda, bilo bi opet nepotrebnih nevinih žrtava. A šta je ona proslava štetovala Kraljevskoj vladi ili našoj državi? Ništa.

Prigovaralo se sa strane gospode iz opozicije da u Hrvatskoj vlada anarhija, a da Kraljevska vlada protiv toga nije ništa poduzela. Ja, gospodo, dobro poznajem hrvatske krajeve i narod, pa moram naglasiti da je savršena neispravnost kada se govori o tobožnjoj nekoj anarhiji u hrvatskim krajevima. Narod je tamo odlično organizovan, te drži savršen mir i red. Istina je da se je bilo našlo ovde-onda pojedinaca koji su nedozvoljeno sa javnih ureda skidali pločice

sa državnim grbom, ali su te pločice sa istim grbom u najvećem miru i redu opet uspostavljene na svoje mesto. Ko može optuživati Kraljevsku vladu za onakve pojedinačne ispade pojedinaca? Treba u interesu ove države otvoriti oči i istini pravo pogledati u lice, pa preduzimati sve i sva da bi se Hrvati zadovoljili, jer je njihovo zadovoljstvo životna potreba naše države, a ujedno i najsigurnije jemstvo za očuvanje, odbranu i napredak naše države.

Gospodo narodni poslanici, ja tvrdim da je još uvek otvoreno hrvatsko pitanje, a naša Narodna skupština krunja, jer nema u njoj pravih zastupnika hrvatskoga naroda. Zato nije kriva današnja Vlada nego krivim zato predašnje režime koji nisu shvaćali problem i biće naše države i nisu nastojali da reše naš unutarnji politički odnos.

Predašnji režimi, koji su se osiguravali u vlasti stvaranjem krutoga centralizma na svim područjima narodnoga života izazvali su hrvatsko pitanje, a nisu ni najmanje pokazivali niti volje da to pitanje i reše.

Gospodo, hrvatsko pitanje je pitanje delotvorne ravnopravnosti srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda u našoj državi, jer je oni sačinjavaju i svaki od njih ima puno pravo tražiti, da se u toj njihovoj državi na delu provede potpuna njihova ravnopravnost na političkom, ekonomskom, finansijskom i na prosvetnom polju. Naravno i na vršenju vlasti u državi, jer je to bitna oznaka ravnopravnosti. Država nije neki fantom izvan naroda nego je ona tvorevina naroda, koji u njoj živi, koji je stvara i izdržava, koji je brani i mora je braniti pa i svojim životima, radi svojega samoodržanja i blagostanja.

Zato, gospodo, imaju svi narodi i pravo da traže da država podjednako služi svima njihovim životnim potrebama i interesima, da svi oni ravnopravno sudeleluju u njezinom vođenju i upravljanju, kako bi njihovi životni interesi na svima linijama njihovog života bili ravnopravni i delotvorno zaštićeni i osigurani.

Sve ovo nisu razumevali predašnji režimi, ili nisu hteli razumeti, pa je usled toga i iskrslo hrvatsko pitanje, pošto se u preteranom centralizmu Hrvatski narod našao podvlašćen, jer se nije vodila dovoljna briga o njegovom duševnom, telesnom i imovinskom integritetu, jer je nad svim linijama Hrvatski narod bio potisnut od vlasti, pa nije mogao ni steći osećaj da je ova zajednička država i njegova.

Državni poslovi u bitnosti vodili su se sa tesnog gledišta negdašnje male Srbije, pa je to moralo dovesti do sukoba sa psihom hrvatskog naroda, koji je čitav prožet duhom pravice za koju su se neodstupno uvek i u svim prilikama Hrvati znali boriti, da bi je očuvali.

Gospodo narodni poslanici, slobodan sam napomenuti, da treba poznati ogromnu vrednost Hrvata za našu zajedničku državu, jer nema prave veličine naše države dok ne bi svi njezini državljani mogli svojom celom snagom i svom svojom ljubavlju poraditi na njenoj konsolidaciji na njezinom razvoju i njezinom snaženju, a što može biti samo onda, ako budu u našoj državi svi oni jednako ravnopravni i budu ravnopravno sudelovali u njezinom vođenju i u njezinoj vlasti, te tako delotvorno saznali i osetili, da je Jugoslavija i njihova država. (Radivoje Nikolić: Dobro je ako svi iz Jereze tako misle!)

I Hrvati i Slovenci hoće u vlastitom svom životnom interesu ovu državu, hoće da bude ona što moćnija i uglednija, ali oni hoće da budu u toj državi potpuno ravnopravni, da im u državi bude osiguran

njihov udeo u vlasti, a tim putem da bude osiguran i njihov duševni, telesni i imovinski integritet.

To isto hoćemo i mi. I mi tražimo punu ravnopravnost srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda, jer znamo i verujemo, da će Hrvati i Slovenci, kada bude ona na delu provedena biti najjači i najpožrtvovaniji branitelji Jugoslavije. (*Radivoje Nikolić*: Samo neka Stojadinović stavi potpis na sporazum!)

Hrvatsko pitanje je problem ove države, pa se mora pristupiti njegovom rešavanju ozbiljno, stvarno i sa punim poverenjem... (*Dr. Branko Kalember*: Mnogo ozbiljnije nego što ti misliš!)... u tradicionalno poštenje Hrvata... (*Dr. Vojislav Došen*: A ne u Brežicama jesti ručak!)... da bi se kod njih moglo steći poverenje, koje je uslov svakog sporazuma pa i snage i veličine ove države. (*Dr. Branko Kalember*: Pitaj Hrvate šta misle o tebi!).

U tom cilju potrebno je spremi kao prvi uslov predradnje stvaranja sporazuma, zakon o najširim samoupravama, koji bi imao da u našoj državi provede potpunu ravnopravnost i koji će dati prilike i Hrvatima i Slovincima da ravnopravno sa Srbima neposredno sudeluju u vlasti.

Isti tereti i ista prava za sve je onaj znak, u kome će se snaći srpski, hrvatski i slovenački narod, da bi većinom svoje velike životne snage i sposobnosti stvorio od Jugoslavije najveću i najnapredniju državu Srednje Evrope i Balkana.

Ja sam, gospodo narodni poslanici, uveren da današnja Kraljevska vlada dobro radi za narod i državu i da će u najskorije vreme svojim uspešnim radom doneti i unutarnju konsolidaciju naše države. Zadovoljan narod, čvrsta je država. Stoga izjavljujem da ću glasati za budžet. (Pljeskanje na desnici i u centru).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima izvestilac većine g. Dr. Jure Koce.

Izvestilac većine dr. Jure Koce: Gospodo narodni poslanici, ja ću najpre kao izvestilac, iako mi je dužnost da govorim o budžetu, govoriti o političkim pitanjima, pa ću na kraju da dodirnem i privredna pitanja, a onda ću preći i na sam budžet.

Mi smo u ovoj budžetskoj debati više puta čuli od strane opozicije da je dr. Korošec u Sloveniji federalista a u Beogradu unitarista.

Gospodo narodni poslanici, dr. Korošec nikada nije bio federalista nego je bio uvek samo za samouprave. (*Dr. Vojislav Došen*: Autonomista!) I Stojan Protić je isto tako bio za samouprave kad se išlo za tim, da se donese Vidovdanski Ustav i to je argumentisao time, da će u slučaju da se uvede centralizam biti posledica ta, što će delovati takozvana centrifugalna sila dok će u slučaju ako se uvedu samouprave delovati ka Beogradu, dakle mesto centrifugalne sile delovaće centripetalna sila.

Gospodo narodni poslanici, mi nikada nismo bili za tri kuće na jednome posedu, nego smo uvek bili za jednu kuću, a u toj jedinstvenoj kući, i Slovenac Srbin i Hrvat da ima svoj stan, kako je pravo i kako on voli. Inače biće i ostaće jedna kuća, jedna jedinstvena Jugoslavija. (Pljeskanje na desnici — *Mirko Urošević*: Lepo govoriš, ali Korošec ne misli tako!)

Gospodo narodni poslanici, nemojte stvarati problem onde gde on ne postoji, jer taj problem koga vi postavljate u stvari ne postoji. Gospodo narodni poslanici, u ovoj budžetskoj diskusiji i u Finansijskom odboru pa i u plenumu Narodne skupštine, čuli smo više puta reči pop Korošec, dr. Korošec, Vatikan

komanduje itd. Gospodo narodni poslanici, ovakav način razgovora izbacile su sve države, samo je kod nas ostao ovaj srednjevekovni rečnik. To nije dostojno za ovaj visoki Dom. Ja ovde kažem da žalim što nijedan od gospode opozicionih poslanika nije prikazao jedan lep slučaj iz istorije koja nam potvrđuje da su katolici dobre patriote, i da katolici u političkim stvarima ne dopuštaju, da im se komanduje ni od koga, pa ni od Vatikana. Gospodo narodni poslanici, da vam kažem jedan primer iz vremena Bismarkovog. Za njegovo vreme postojala je u Nemačkoj kulturna borba. Nemačke katolike vodio je poznati Vindhorst. Ta borba katolika na kraju krajeva išla je na nerve Bismarku pa je on jednoga dana rekao da će maloga Vindhorsta strpati u džep, našta mu je Vindhorst rekao, da će onda u džepu imati i više pameti nego u glavi. Ta kulturna borba se nastavila i dalje, tako da je dosadila Bismarku pa se on jedanput obratio Papi Leonu XIII i zamolio ga da utiče na nemačke katolike da budu umereniji u svojim zahtevima. Vindhorst je bio dobar katolik, ali je odgovorio da u verskim pitanjima katolici slušaju Papu, a u političkim stvarima neće da slušaju Papu već će da nastave borbu za ono što im je potrebno. Gospodin dr. Korošec je dokazao, da je on Jugoslovenski Vindhorst, da je on iskren i beskompromisan kad se radi o interesima ove zemlje.

Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da je u našoj istoriji mnogo veća i značajnija uloga g. dr. Korošca, nego što je bila samoga Vindhorsta u Nemačkoj. A kako bi drugačije moglo i biti kad u našoj državi ima oko 5 miliona katolika? Ako bi njima komandovao Papa, ili ako bi postojala mogućnost da im komanduje neko drugi, onda ne bi mogla da postoji Jugoslavija. A Jugoslavija postoji jer ima patriota, između katolika, Muslimana i pravoslavnih. (Jedan glas sa levice: Ali dr. Korošec ne pretstavlja svih 5 miliona katolika!) Pa jedan poslanik iz opozicije je rekao da dr. Korošec hoće da pretstavlja svih 5 miliona katolika u Jugoslaviji. Ako hoćete da vagate rad dr. Korošca onda vas molim da budete objektivniji jer inače je to žalosna stvar, da ne poznajete njega i njegov rad. Budite objektivniji pa kad merite i ocenjujete njegov rad vi metnite na vagu i pozitivne strane njegovog rada. Treba da znate da je dr. Korošec u Bečkom Parlamentu branio srpske pravoslavne sveštenike, pred Austro-Ugarskom monarhijom tako junački i dobro, kako nije niko.

Da, g. Soukup, Predsednik Čehoslovačkog Senata, socijal-demokrata, koji je bio ovde za vreme zasedanja Interparlamentarne Male Antante, evocirao je ovu veliku ulogu g. Korošca, rekavši da je dr. Korošec tražio i zvao osvetu Božju na Austro-Ugarsku monarhiju zbog progona srpskog pravoslavnog sveštenstva. (Odobranje u centru i na desnici). Neka bi i u analima ove skupštine to takode bilo zabeleženo.

Gospodo narodni poslanici, jedan od opozicionih govornika rekao je, da su slovenački žandarmi psovali Srbima majku. Gospodo, to pogotovu nisu bili Slovenci. I ako mi imamo dosta loših osobina, mi Slovenci ove zaista nemamo, i to Slovenci nisu mogli da rade.

Sada ću, gospodo, da vam iznesem jednu malu sličicu. Opozicioni poslanik g. Ješa Protić rekao je da smo mi Slovenci dobili iz Beograda 63 miliona dinara za sanaciju našeg zadrugarstva. To je rekao i jedan drugi gospodin. Isto tako čitali smo u »Jutru« da će ovih 63 miliona dinara da plati poreznik. Iz ovoga

vidite poglede unitarističkog shvatanja g. Ješe Protića, kao i shvatanje »Jutra«. Jeste, gospodo, dobili smo 63 miliona dinara. Ali ako ko ovo bude čitao u novinama u Beogradu, reći će: »Slovenci opljačkaju Beograd za 63 miliona dinara«. Na drugoj strani ko bi čitao »Jutro« mogao bi reći: »Beograd nije ništa dao Sloveniji«. Međutim stvar stoji ovako: Mi smo dobili 63 miliona dinara zajma za sanaciju i likviditet našeg kreditnog zadrugarstva. (Dr. Vojislav Došen: Ko je dobio?) Svi. I na to ću vam odgovoriti. Mi smo dobili 63 miliona dinara za sve. Takođe »Zveza slovenskih zadruga« može lombardovati seljački portfelj u iznosu 142 miliona dinara i isplatiti članovima njihove uloge na štednju, koji iznose 22 miliona dinara. Time je postignut likviditet »Zveze slovenskih zadruga«.

Što se tiče samog sanacionog kredita »Zveza slovenskih zadruga« ga nije ni tražila, jer ima aktivan bilans. Ali, gospodo, stvar nije u tome. Stvar je u tome da je bila dužnost države da priskoči u pomoć zadrugarstvu.

Gospodo narodni poslanici, kada je 1931 godine naišao veliki val nepoverenja koje je postojalo već od 1929 godine, unutra preko Amerike, Engleske, Nemačke, Čehoslovačke, Austrije ka nama, onda su bili na primer šalteri Nemačke banke D.D. zatvoreni samo 14 dana, pošto je Nemačka mobilisala tolika sretstva da su Banke bile opet otvorene. Čehoslovačka Republika je votirala odnosno mobilisala oko 2 milijarde i spasla novčarstvo u Čehoslovačkoj.

Mala Austrija je donela t.zv. Kreditanstaltgesetz da pomogne i spase novčarstvo. Samo se kod nas radilo po principu skrštenih ruku: sedimo i čekajmo. Gospodo, istina je, da smo mi imali stanje t.zv. otseva svetske krize i da smo osećali posledice te svetske krize, ali s druge strane isto je tako istina da smo mi imali t.zv. jugoslovenski specifikum u toj krizi, da smo imali naše novčarstvo potpuno stropoštano, zbog toga, jer se nije pokušalo ništa da uradi. To je bila velika mana bivšeg režima ma koliko on govorio da je nešto učinio, i da bi kod nas bilo još lošije da nije ništa učinio. Ja ću da iznesem još jedan konkretan dokaz: da se kod nas sa 500,000.000 ili možda i još manjom sumom moglo blagovremeno da spreči katastrofalno sleđivanje novca i zatvaranje šaltera kod naših novčanih zavoda. Ako je danas Kraljevska vlada tome doskočila, onda je to samo dokaz da je Vlada izišla na kraj sa ovom specifično jugoslovenskom krizom i tako krenula u pravcu poboljšanja. Ma koliko se kritikovalo, istina je, da nijedna Vlada nije toliko učinila za našeg seljaka kao baš Vlada g. Milana Stojadinovića, ako se vodi računa o faktičkim mogućnostima. I, gospodo, oni isti koji su nas zbog rešavanja pitanja seljačkih dugova nazivali grobarima zadrugarstva, ti isti danas vide da se ide ka poboljšanju zadrugarstva.

Gospodo narodni poslanici, mi smo u ovoj Skupštini i ove godine više puta čuli da se nama iz Jugoslovenske radikalne zajednice u Slovenačkoj prebacuje da smo protivdržavni i protivnacionalni. Gospodo, ja se namerno nisam koristio pravom koje mi je dato po Poslovniku, naročito zbog toga jer želim što se uopšte takve stvari dešavaju i žalim što moram na takve stvari da odgovorim. Gospodo narodni poslanici, u centralnom Parlamentu se uvek pere već pokrajina, ali to može da bude do izvesnih granica. Gospodo narodni poslanici, nemojte smatrati da Slo-

venci to odobravaju. Ja smatram da će 99.9% Slovenaca kazati da osuduju takav postupak. Gospodo narodni poslanici iz J.N.S., nemojte govoriti da je većina Slovenaca protivdržavna i protivnacionalna, ja kažem da smo mi svi Slovenci dobri Jugosloveni, jer mi svi znamo da mi moramo živeti svi u ovoj zemlji i da moramo raditi za dobro ove zemlje. Nama Slovincima podjednako kuca srce za svaki pedalj ove zemlje, pa bilo to kod Dojrana ili kod Triglava. A to znači, da smo istinski Jugosloveni a ako hoćemo da radimo na uređenju naših unutrašnjih prilika, to je ne samo naše pravo, nego i naša sveta dužnost.

Dakle gospodo, može da bude samo diskusija o tome ko je bolji Jugosloven. Ja moram da priznam da su gospoda iz slovenačke opozicije bolji Jugosloveni na rečima, a u faktima ne. Oni navode konkretne primere, a mi bismo im na svaki takav konkretni primer mogli da navedemo drugi primer i na svaku njihovu inkriminaciju da navedemo drugu inkriminaciju. Oni kažu na terenu da su unitaristi... (Žagor i prigovori sa leve). Ja sam obrazložio da smo mi za jednu jedinstvenu Jugoslaviju i za jednu kuću, a to je različito od tri kuće na jednom posedu. (Dr. Vojislav Došen: Jeste li za autonomiju?) Gospodine, ja sam tačno opredelio naše stanovište.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo, ne upadajte u reč g. govorniku, vidite kako on lepo govori u slobodnoj reči.

Dr. Jure Koce (nastavlja): Gospodo, sada se kaže da su unitaristi, međutim na terenu kad se radilo o opštinskim izborima onda su oni po čitavoj Slovenačkoj delili slike ljubljanske bolnice iz kojih se vidi kako pet bolesnika leže na jednom krevetu. Istina je, gospodo, da je to sramota, takva bolnica je skandalozna, ali oni imaju najmanje moralne legitimacije da nam to prebacuju, jer su imali to Ministarstvo 6 godina u rukama. Ministar g. Cvetković je s pravom rekao, da je sramota što su Slovenci imali to Ministarstvo 6 godina.

Gospodo, mi smo juče čuli da je kod nas jak inostrani kapital, a ja kažem da nikada taj kapital nije bio jači i da nikada nije bila veća najezda stranaca nego baš za vreme J.N.S. režima. Gospodo, ja sam imao prekjuče sreću da govorim sa jednim generalom, koji mi je kazao sledeće: pre tri godine zamolio me je moj rodak koji ima jednu Poljkinju za ženu za državljanstvo njegove žene. Međutim pod bivšim režimom to se nije moglo dobiti i ako sam slučajno u Zagrebu sreo jednog Jevrejina koji je kazao: »Es gibt hier ganz neue Erwerbsmöglichkeiten«, a koji je svega tri nedelje bio u Zagrebu i već dobio državljanstvo. E, sad pod režimom Ministra unutrašnjih poslova g. Korošca sad je iz osnova to izmenjeno i nema više državljanstva strancima i Jevrejima. To je poznato, gospodo, to je jedna činjenica.

Gospodo poslanici, na drugoj strani mi znamo da se kod nas od strane J.N.S. vodi t.zv. agitacija tobož zato što je Skoplje dobilo 60 miliona dinara za podizanje stanice. U stvari ono dobija oko 15 miliona dinara.

Gospodo, ja nisam protiv toga. Naprotiv, ja sam u načelu da svaki dobije ono što mu treba, tako da se naša zemlja podigne organski po svima krajevima. Moja je koncepcija, i smatram da se i svima drugim pokrajinama da što im je potrebno, kako bi naš organizam bio jači, tako da pokrajine imaju

jači kapacitet, ali isto tako tražim da se i nama da što je nama potrebno. Navešću jedan konkretan slučaj. Ako uzmete u ruke »Jutro« videćete da sam ja odgovorio u »Slovincu« jedanput i ustvrdio da je nesumnjivo pruga Černomelj—Vrbovsko, važna sa gledišta tranzitnog i državne saobraćajne politike i da će se sigurno početi graditi. Međutim, gospodo, »Jutro« piše: Gradit će se železnice kao što je železnička pruga Čačak—Doboj—Banja Luka, za koje je već zaključen ugovor sa Srednje evropskim društvom, a o gradnji železnice Černomelj—Vrbovsko nema ni govora. Međutim, gospodo, to nije istina, za prugu Doboj—Banja Luka nije sklopljen zajam sa Srednje evropskim društvom, međutim, istina je, da se od strane Vlade ozbiljno tretira pitanje izgradnje pruge Černomelj—Vrbovsko i da je dato obećanje da će u toku ove budžetske godine doći do ostvarenja ove pruge.

Gospodo, kad bih hteo još dalje da idem, onda bih morao da navedem mnogo takvih slučajeva, ali ja neću to da činim, jer nema smisla, no kažem, ostavimo ove efemerne stvari i prepirke i skupimo se i sjedinimo svima našim snagama za dobro ove države.

Gospodo, uvek se govori o slovenačkom klerikalizmu. Mi kažemo da smo u Jerezi, a oni kažu, vi ste slovenački klerikalci. Pa, gospodo, uzmite da smo zaista slovenački klerikalci. Gospodo, u čemu je stvar? Sudbina slovenačkog naroda životno je povezana sa našim sveštenstvom, i ja kažem da slovenačkog naroda ne bi bilo da nema sveštenstva. Gospodo, dok je Episkop dr. Antun Slomšek spasao Štajersku, Episkop Bonavantura Jeglič poznat je po radu za Jugoslaviju, pa gospodo, dr. Janez Krek neosporno je najveći Jugosloven. Šta je on kazao kad je otišao na teren i uzeo plug u ruke kao čovek koji radi za malog čoveka i žrtvuje se? Šta je on kazao u Ljubljani? Gospodo, ako nećemo da poradimo na pojačanju egzistencije maloga čoveka, ni vrapci na krovovima neće da zacvrkuću za nama. Prema tome, gde je fundamenat slovenačkog klerikalizma? Fundamenat je u radu na podizanju seoskog malog čoveka i na stvaranju zadruga koje štite maloga čoveka.

Gospodo, treba, ako me opet izazivate da odgovorim na još jednu stvar na koju nisam hteo da odgovoram. Gospodo, u Zemaljskom ljubljanskom saboru 1905 do 1908, u ono doba kada smo mi imali u Zagrebu srpsko-hrvatsku koaliciju, onda u Ljubljani revers de la medaille, imate pravu koaliciju među Nemcima i bivšim liberalcima-naprednjacima. Protiv koga? Protiv »Slovenačkih klerikalaca«... (Milan Mravlje: Ti su sada svi u Jerezi!)

Pretsednik Stevan Čirić: Gospodin Mravlje, molim da ne upadate u reč.

Dr. Jure Koce (nastavlja): Nisu, gospodo narodni poslanici, uzmimo samo jedan princip, uzmimo samo jedno. Imamo i ovde mnogo činjenica koje to potvrđuju. Gospodo, ja neću da govorim o strancima i stranom kapitalu u Sloveniji i odnosu J.N.S. Ako me budete izazvali, onda ću morati i o tome da govorim ali da kažem samo to, da ste u Kočevju, u nemačkom gradu poredili zato, što ste se kod izbora udružili sa Nemcima.

Gospodo, da vam kažem o slovenačkom sveštenstvu jednu interesantnu stvar, koja će vam pokazati kako smo mi, odnosno naše sveštenstvo, zaista jugo-

slovensko. Gospodo, u čemu je stvar? Stvar je u tome, da su u sveštenike odlazili samo seljački sinovi, a seljački sinovi su bili sveži i po inteligenciji jači pa su onda oni bili pozvani kao duhovni vodi. Najjači geniji među njima, i kolikogod su Slovenci imali velike muževe, oni su svi izašli iz seljačkih kuća. A tada smo imali u varošima i varošicama austrijski-purgerski liberalski mentalitet. Kada smo mi seljački sinovi pošli u gradove onda se na nas gledalo po strani kao na seljake. Jednak je bio varoški elemenat nemački i naš varoški elemenat tako zvani naprednjački. Jedini koji su ostali verni svome narodu bili su ovi seljački sinovi, koji su se kao sveštenici vratili natrag u narod i za narod radili, pa prema tome samo u pozitivnom radu treba tražiti njihovu jačinu i na taj pozitivni rad se može odgovoriti pozitivnim radom, a ne jaukanjem da kroz centralizaciju u provinciji manjina vlada nad većinom.

Da vam kažem nešto drugo. Nikolaj Velimirović, žički vladika, išao je 1916 godine u Sjedinjene Američke Države da tamo traži pomoć za Srpski crveni krst.

Gospodo, on je u Pitsburgu održao jedan veliki zbor i na njemu je između ostaloga kazao i ove lepe reči: Ako su suze vino anđela, svi anđeli moraju da budu u Srbiji, jer se sve suze i svi bolovi nalaze u Srbiji. On vam, gospodo, može potvrditi da je katoličko sveštenstvo u Americi bilo to, koje je kazalo da nas vera ne može deliti kad se radi na tome da Hrvati i Slovenci pridu jugoslovenskoj liniji i državi. Pa molim vas, gospodo, da se i ovo što sada čujete eskontira na pravi način. (Burno odobravanje i pljeskanje).

Pa, gospodo, i sam Vilzon slao je jednog američkog majora iz Crvenog Krsta, koji je po narodnosti naš Slovenac, Franc Jager, na solunski front, gde se, kao dobrovoljac u srpskoj vojsci, borio i njegov rođeni brat. I još nešto da vam kažem, gospodo. Posle majske deklaracije koju je u Austrijskom parlamentu pročitao dr. Korošec 30 maja 1917, posle te deklaracije održan je ogroman zbor u Americi. Odmah posle te deklaracije Inspieler, nećak sveštenika, doneo je naročitim putem ovu deklaraciju i predao je jugoslovenskom odboru u Londonu, i to je telegrafski saopšteno u Americi. Odmah sedam dana posle toga, održan je ogroman zbor u Americi i od tada su svi naši Amerikanci znali potpuno o čemu se radi i od tada su sve više odlazili na francuski front. Njih je posle toga bilo mnogo tamo, pa među njima i dva moja bratanca, sinovi od mog ujaka. Jednoga dana dobili smo jednu cedulicu ne znam ko nam je istu poslao, u kojoj je stajalo: dva sina vašega ujaka bore se na francuskom frontu za vašu slobodu. Ta je cedulja bila na engleskom jeziku, koji ja onda nisam poznavao, pa sam dao da mi se to prevede. Posle toga sam kazao da ću i sam da naučim engleski, pa sam tako i uradio.

Gospodo, majska deklaracija, i ako se i danas, sa po neke strane osporava njen značaj, ona je jedna velika epopeja svih nas Slovenaca. Ta majska deklaracija po svome postanku nije nikakav specifikum slovenački. Ona je jugoslovenska. Dr. Korošec je nju pročitao u Austrijskom parlamentu kao predsednik jugoslovenskog kluba, kao pretstavnik bivših austrijskih Srba, Hrvata i Slovenaca. Pa, ipak, gospodo, ta deklaracija ima naročiti značaj za Slovence zbog toga, što je među njima naišla na najveći odjek, jer

je zatalasala sva mesta u Slovenačkoj, jer su naše žene i devojke bez razlike partija i pripadnosti skupile dve stotine hiljada potpisa, i time postavile najlepši spomenik naše političke historije. Jer iako smo mali, i dotle politički skoro i nepoznati bili, mi smo ipak time dali dokaza o svojoj političkoj zrelosti i o svome pravu, da među ostalim slobodnim narodima kao samostalni egzistiramo.

Gospodo narodni poslanici, ova Majska deklaracija imala je za posledicu da su se održavali veličanstveni zborovi i da su na tim zborovima ljudi davali izraza i oduške onim idejama i rečima koje su bile izložene u Majskoj deklaraciji.

U čemu je, gospodo, najveća zasluga Majske deklaracije? U tome da je ona pripremila naš narod, bez razlike partije i pripadnosti, na ove istoriske događaje jer je poznato, gospodo, da je Pašić na Krfu poručio da Slovenci i Hrvati, koji su u Austriji, imaju sami da se izjasne hoće li ili neće u sastav Jugoslavije, odnosno ove današnje države. Ja sam vam već kazao da je dr. Korošec tu deklaraciju napravio kao mandator svih Jugoslovena habsburške monarhije, prema tome sporazumno i sa Srbima i Hrvatima kao i u sporazumu sa predstavnicima svih slovenačkih političkih partija.

Međutim, gospodo, treba da gledamo na duh Majske deklaracije, a duh Majske deklaracije jasno je da je zaista u svojim posledicama težio za stvaranjem današnje države. Jer, gospodo, ne sme se zaboraviti ni to da je Majska deklaracija bila odmah prevedena na sve jezike i poslata u države, Velike Antante i Amerike i da je pri tome istaknuto da je dr. Korošec kazao da je to naš minimum. Ali gospodo, još važnije je to da su naši ljudi radili sporazumno sa Česima i da su već onda, novembra 1917 godine, dali ponova još jednu deklaraciju. Na kraju krajeva, s obzirom na ogromno oduševljenje, koje je zbog toga zatalasalo narodne mase u Austriji, Austrija je zabranila održavanje zborova i skupljanje potpisa u narodu.

Kao što sam napomenuo, gospodo, najvažnije je pri tome da treba gledati na duh koji je vladao u Majskoj deklaraciji. I faktički njeno istorisko značenje je u tome da smo mi time pokazali nepokolebljivu veru za stavljanjem samostalne države. Majska deklaracija bila je nesumnjivo deklaracija za stvaranje ove sadašnje države obzirom na sve što je se dogadalo. (Graja na levici). Molim vas, gospodo, malo strpljenja, ja ću vam to i dokazati. Poznato je da je na Krfu pokojni Pašić izjavio da Englezi traže da se Srbi i Hrvati iz Austrougarske monarhije izjasne jesu li za ovu državu, i tada je Gregorin izradio memorandum u kome se kaže da su rekli i dr. Korošec i dr. Krek da je to minimum naših zahteva. Tada su i u Americi, kao što sam kazao, držani oni veličanstveni zborovi na kojima se govorilo da su to zahtevi za osnivanje samostalne Jugoslavije.

Ja bih mogao da vam navedem još jedan slučaj u prilog toga. U knjizi „Dobrovoljci u Jugoslaviji“ koju imate ovde u Biblioteci Narodne skupštine imate napisano da je Šušterčić došao u Švajcarsku i da je po nalogu Trumbića i Pašića Ernest Klulej posetio Šušterčića i onda o tome piše sledeće: „Kad sam došao u hotel... tamo me je čekao Šušterčić i kad sam kazao da ostajemo na vanaustriskom rešavanju jugoslovenskog pitanja onda se je njegova gospoda digla i kazala: kao naši mladi kod kuće. Tada je Šušterčić očima ošvrkao na svoju ženu neka čuti na-

šta kaže Ernest: „Mada mi misija nije uspela ipak sam doneo jednu veselu vest za moje mandatore da se i na domu radi na stvaranju Jugoslavije kao i ovde.“ A to „na domu“ i „mladi“ odnosilo se i značilo je dr. Korošec i Krek. Šta, međutim, znači ono »Vesela vest za mandatore«? Vesela vest za mandatore znači to da je Pašić dobro znao da su veliki državnici Klemanso i Lojd Džordž bili protivu potpunoga rasepljivanja Austrougarske, pa je bilo od velikoga značaja kako misli jugoslovenski narod i kod kuće. To je, gospodo, istoriska činjenica. Nesumnjivo je, gospodo, da je naš pijemont Kraljevina Srbija imala najveće zasluge za stvaranje Jugoslavije ali što smo mi teritorijalno toliko dobili koliko smo dobili to je nema sumnje u nekoliko i zasluga Majske deklaracije, jer vam kažem da ne bismo imali ni Triglav, ni Bohinj ni Bled da nije bilo Majske deklaracije. (Odobranje na desnici).

A sada ću, gospodo, da progovorim nekoliko reči o samome budžetu. Sam budžet, ja priznajem objektivno, ima jedno znatno povišenje. Ali, gospodo, mene ne interesira toliko samo povišenje koliko odgovor na jedno pitanje koje je sa tim u logičnoj vezi, a to je ko će da snosi, ko će da plati ovo povišenje? Za mene je u tom pogledu merodavna izjava g. Ministra finansija koji kaže da neće uvesti nove dažbine niti povisiti postojeće. Prema tome on oslanja svoj optimizam na samu privredu i na pojačani prosperitet. Gospodo narodni poslanici, ja priznajem da se može analizirati kritika budžeta i da se može kritikovati, i da ta kritika analize može biti dobronamerna i da ta analiza može biti čak i subjektivno opravdana, ja ću ići i dalje, možda čak i objektivna. Ali analiza budžeta je nešto drugo, a konstrukcija budžeta je nešto drugo. Pravilnost analize se vidi tek unatrag onda, kada je proteklo doba za koje je budžet dat. Međutim, šta mi vidimo? Mi vidimo da je opozicija već dvaputa kod dva budžeta govorila da ćemo imati deficitarne budžete, da ćemo imati čak inflaciju i tako dalje. Pa, gospodo, ova Vlada je ona, koja može da kaže da je posle dugog niza godina prestao period deficitarnih budžeta.

Gospodo, period deficitarnih budžeta je prošao. Ali, gospodo, ja ipak ovde u načelnoj diskusiji kažem da apsolutno molim Gospodina Ministra finansija da vodi računa o sledećem. Mi smo juče čuli od profesora dr. Kosića njegova razlaganja o stranom kapitalu. Gospodo narodni poslanici, ja sam već u Finansijskom odboru kazao da je Ministar finansija pokazao u tom pravcu dobru volju i ispravio već neke greške. Treba pregledati samo Finansiske zakone za ove dve godine unatrag u koliko se Zakon o neposrednim porezima ispravio. Međutim ja molim g. Ministra finansija da tu stvar upotpuni i to tako, da se jasnim propisima i zakonskim tumačenjima zakače strana društva i firme koje se služe tako zvanim jugoslovenskim A. D. Gospodo, treba da se zakače strana društva koja se služe takozvanim jugoslovenskim A. D. i jugoslovenskim inokosnim firmama, pa rade bez plaćanja jednog pravednog poreza, jer se često posluže imenima naših ljudi kao članovima upravnih odbora, kako bi izgledala zaista jugoslovenska. Ova društva rade tako da samo jedan dio prometa svog matičnog društva polkažu kroz svoje knjige i samo malu dobit u vidu provizije, a najveći deo prometa se obavi preko tih domaćih društava ili firmi za direktan račun stranih preduzeća. Taj promet i tako obavljeni promet treba efikasnim zakonskim merama oporezovati isto tako kao što se čini sa priho-

dima domaćih preduzeća i nacionalnih društava kao i lojalnog stranog kapitala, jer priznajem da ima i lojalnog stranog kapitala.

Zbog toga strani kapital neće da beži iz zemlje, jer će on iz jasnih zakonskih propisa znati tačno poresko opterećenje, i prema tome tačnu kalkulaciju, pa neće biti potrebno, da posuđuje imena naših domaćih ljudi. Ja tvrdim i kažem, da zbog toga strani kapital neće da beži, naprotiv, on će da zna šta ima da kalkuliše. (Pljeskanje na desnici).

Ja bih ovde hteo da još dam samo naročitu važnost na načelnu diskusiju, pa da govorim o prometu stranaca. Gospodo, ja to činim zbog toga, jer promet stranaca predstavlja naš najvažniji eksportni artikal, to je exportation en invisible. Mi imamo samo dva komponenta našeg platežnog bilansa a to su naš trgovinski bilans i naš promet stranaca, jer nam emigracija ništa ili samo malo daje. I, gospodo, promet stranaca predstavlja jedan važan faktor za izvoz naših zemljoradničkih produkata iz Vojvodine pa je to par excellence pitanje nacionalne privrede. I ja molim samo konstruktora budžeta Gospodina Ministra finansija, gde god će moći da dobije kakav groš, da alimentira adekvatno i tu privrednu granu, jer o tome treba voditi računa. Ja mu zahvaljujem na tome, što smo već danas na putu sanacije našeg hotelijerstva, jer su dva faktora, koji su stožer turizma, a to je: dobro hotelijerstvo i saobraćaj. Ja smatram da će ova Vlada učiniti istorijski čin ako ovo pitanje reši.

Juče je bilo govora o kapitalu. Ja smatram da se ne može kazati, da je pod ovom Vladom zaista zadominirao kapital u grubom smislu reči. Naprotiv, mnogo više pod bivšim režimom. Ali, gospodo, povodom onog što je g. dr. Kosić kazao, da treba imati tehnički kapital, da treba imati strojeve i mašine, kao što se ima u Sovjetskoj Rusiji, moram da kažem, da ako je g. dr. Milan Stojadinović radio na podizanju velikih fabrika, koje će služiti interesima Narodne odbrane, da je tako isto apsolutno potreban i kapital za našu narodnu odbranu. Gospodo, mi smo potpuno za to, da se ona industrija, koja je u direktnom interesu same narodne odbrane, vodi tako, kako to interesi narodne odbrane traže. Ali mi imamo tu spisak industrijskih preduzeća iz godine 1933 od bivšeg režima, gde se traži koncesija od Ministarstva za svako preduzeće makar da ima samo motor, recimo više od 15 konjskih snaga. Pa, gospodo, ja smatram i ja sam siguran, da će ova Vlada poraditi na tome, da se omogući podizanje malih zanatskih i industrijskih preduzeća, pa da se takve dozvole daju u kompetenciju banova da se omogući organski razvoj sve naše zemlje i svih naših pokrajina, jer je to jedino pravilno.

Gospodo, pre nego završim hoću da napomenem samo jednu stvar, a to je, što se tiče ukratko spoljne politike.

Gospodo, ja mislim da g. dr. Milan Stojadinović vodi jedino ispravnu spoljnu politiku, jer je cilj prave spoljne politike, da se što duže održi i zagarantuje mir. Kad je g. dr. Milan Stojadinović bio u Parizu, onda je »Daily Mail« najveći engleski list, koji se štampa u 2 miliona primeraka pisao o poseti g. Stojadinovića Londonu. O putu, na koji je pošao piše sledeće: da je g. Stojadinović posetio Pariz, i da je Vlada Velike Britanije smatrala za potrebno, da ga pozove, da poseti takode i London. Gospodo, engle-

ske novine ne može niko da prinudi nikakvim sredstvima da tako pišu, pa je istina da su oni pozvali g. Stojadinovića neka iskoristi priliku i neka dođe u London.

Ja mislim da je danas svrha engleske politike u tome da se po svaku cenu zagarantuje mir u Evropi. Ja mislim da i g. dr. Stojadinović isto to radi.

Gospodo narodni poslanici, ja ću da završim. Govori se da se stanovništvo u Slovenačkoj udaljuje od g. Korošca. Gospodo, to nije istina, naprotiv njegov ugled raste. Mnoga gospoda iz opozicije govore već tri godine da će Vlada da padne, a mi vidimo da je sve čvršća. Opozicija nije predvidela jedno. Uopšte od oslobođenja do danas nije bilo Vlade da bi tri najvažnija faktora bili u takvoj harmoniji u kakvoj su danas. Gospodo, ovo je dokaz da ova partija nije samo politička kombinacija, nego jedna organska formacija. (Odobranje). G. dr. Stojadinović preuzeo je tešku zadaću da kod nas stvori konzervativnu partiju. Po svome poreklu on sigurno nije konzervativac. On je bio u Engleskoj i Americi, u zemljama velike demokratije, gde se mogao da napoji duhom demokratije. Kad je došao ovde video je da mu fali osnova, a ta osnova je skupljanje i ujedinjenje konzervativnih snaga sveukupnog našeg naroda. G. Stojadinović se žrtvovao i stvorio Jugoslovensku radikalnu zajednicu, kao osnov našeg duhovnog i privrednog života, kao što imamo u velikim zemljama demokratije u Engleskoj i Americi. Jugoslovenska radikalna zajednica je velika konzervativna partija. Ona je odraz naše heterogenosti, ali ta heterogenost liči na roditelje i decu. Oca i majku ne možeš da spojiš u jedno telo ali sin je njihov faktički zajednički sin. On je jedno kao što ćemo mi biti jedno. (Odobranje).

Gospodo narodni poslanici, ko ne poštuje duhovne vođe svoga naroda, nije dostojan svoga naroda. Danas bismo hteli da živimo bržim životom, danas bi hteli da preskočimo sve etape jer nam je izravnat put u budućnost. Međutim, život treba izživeti i ne mogu se etape tako lako preskakati. U toj borbi veći su oni koji se ne stide svoje prošlosti a još veći oni koji u prošlosti vide garanciju bolje budućnosti. Mi, gospodo, nemamo mnogo takvih ljudi i zato ih ne smemo rušiti. Mi nemamo autoriteta i nismo pozvani da sudimo jugoslovenski nacionalizam jednoga dr. Korošca, jer je on to dokazao. (Odobranje na desnici).

Gospodo, kada sam juče išao na Kalemegdan, a bio je lep i sunčan dan, čuo sam zvona iz Patrijaršije i bio sam sretan. Rekao sam, to je znak mira i setio sam se reči velikog Brijana 1926 god. u Ženevi, koji je rekao: »A bas les fusils, à bas les mitrailleuses, aujourd'hui c'est le jour de la gloire, le jour de la paix.«

Danas je, gospodo, dan mira i ljubavi... (Pljeskanje i odobranje na desnici)... i mi ćemo. Jugoslovenska radikalna zajednica, kao konstruktivna snaga svekolikog naroda, da poradimo za dobro Kralja Petra II, dobro naroda i veličinu jake, moćne i jedinstvene Jugoslavije. (Burno odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima radi ličnog objašnjenja g. Milan Banić.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, ja bih hteo sa par reči, ukratko, da se osvrnem na izjavu

Ministra g. Vjekoslava Miletića, na jutrošnjoj sednici Narodne skupštine.

Kako znate on je ustao u odbranu Sokola Kraljevine Jugoslavije. Vrlo lepo! Trebalo je to da bude, treba da on kao Ministar za fizičko vaspitanje naroda brani Soko Kraljevine Jugoslavije.

Ali, ja mislim, da je bilo vrlo nezgodno što je Soko Kraljevine Jugoslavije branio od mene, koji instituciju sokolstva, kao takvu, apsolutno nisam napao. (Povici sa desnice: Tako jel) Za mene je Soko Kraljevine Jugoslavije jedna dragocena institucija i ja sam jutros jasno i lepo rekao da tu instituciju treba usavršavati i unapređivati, i u koliko ima u njenom radu negativnih pojava — a, na žalost, u našem bolesnom društvu tih negativnih pojava ima na svima stranama pa i u Sokolu — da ih treba uklanjati.

Ja sam jutros istakao jednu pozitivnu pojavu u Sokolstvu, naime to, kako je starosta moje Sokolske župe Sušak—Rijeka g. Ivan Polić, pozvao pred 1 decembar prošle godine sva udruženja i sve korporacije grada Sušaka, pa čak i »Hrvatsko srce«, koje je osnovala g-đa Marženka Radić, kao i »Hrvatsku ženu«, koja je »par excellence« ekskluzivistička organizacija, — i kako je tim pametnim gestom izdejstvovao da su svi Sušaćani slavili 1 decembar, čak i separatiste, i postigao to, da je 1 decembar 1937 god. u Sušaku proslavljen kao nikada ranije, i da je, tom prigodom, formirana povorka od 10.000 ljudi.

To je bila, opetujem, pozitivna pojava, pozitivan postupak.

Ali, gospodo, na žalost nije tako na svima stranama. Mene i te kako ushićava pojava jednog Milića kod Mostarske sokolske župe, jer to je nešto kolosalno. Milić je jedini znao da Sokolstvo sasvim ukopča u naš savremeni nacionalni život ove zemlje, i ja ne mogu da imam za tu pojavu nego samo reči pohvale. Ali nisam valjda ja kriv da se u Sokolstvu, na više strana, nailazi i na negativne pojave.

Sokolstvo, — kako sami znate, a znam i ja, jer sam bio član Sokola još davno pre rata, — na svoj barjak je zapisalo čak i ujedinjenje svih Slovena, panslavizam, — toliko je ono širokogrudo. Zato u Sokolstvu nema mesta uskogrudosti, tesnogrudosti... (Jedan glas sa leve: I politici!)... zadrnosti i ne sme biti mesta partijskoj politici. (Odobranje).

I moje je gledište, gospodo, to da funkcioneri sokolski, pogotovo oni koji su na istaknutim mestima u Sokolu, ne bi smeli biti pripadnici nijedne partije. Zašto? Zato, što Sokolska organizacija ima za zadatak da čitav podmladak nacije vaspitava u nacionalno-moralnom, opštenacionalnom duhu. (Milan Mravlje: Kreku to kažite, zašto se ne upiše u Soko!)
Gospodo, zar sam ja kriv...

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, pet minuta je isteklo.

Milan Banić (nastavlja): Zar sam ja kriv da se na prošlogodišnjim opštinskim izborima u Sloveniji desilo n.p.r. i ovo: Znamo da u Sloveniji ima još jedna jedincata, poslednja nemačka oaza, koja se zove Kočevje. Što se je na prošlim opštinskim izborima u Kočevju desilo? Postavili su svoju listu na opštinskim izborima takozvani klerikalci, ljudi g. Korošca, i imali su izgleda da će tu opštinu dobiti u svoje ruke. Razume se, bivši liberali, a današnji JNS-ovci, imali su takode prava da postave svoju listu i da

uznastoje da upravu opštine uzmu u svoje ruke. Ali desilo se to, da se je starosta Sokola u Kočevju i istaknuti JNS-ovac Anton Lovšin, na tim opštinskim izborima u Kočevju, koalirao sa Nemcima, a protiv svoje jednokrvne braće Slovenaca. I samo tako postao je predsednikom te opštine.

Gospodo, izvinite me, ali moje je mišljenje da je to profanacija Sokolske misli i intencija onih, koji su osnovali Soko.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, to više nije lično objašnjenje, to je dokazivanje jedne teze!

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, ja sam doživeo to da sam glasao, kod Senatskih izbora u Savskoj banovini, za listu JRZ, pa me je organ JRZ na Sušaku napao. (Graja i prigovori na levi: Tako ti i treba!) Svojim jutrošnjim govorom, ja nisam branio Vladu, ja sam bio nepristrasan, i prema jednoj i prema drugoj strani... (Glasovi na levi: Branio si je, branio!)... i rekao sam neobično teške reči na adresu i na račun tog režima. (Graja na levi). Ali, moram da konstatujem da je najefikasniji atak na režim Jugoslovenske radikalne zajednice, a u vezi s mojim govorom, jutros izvršio njen aktivni Ministar, a to je Vjekoslav Miletić. (Graja i prigovori u centru i na levi).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Joco Kašanin.

Јоцо Кашанин: Господо народни посланици, буџет може да се критикује са стварне односно фактичне стране т.ј. да ли је буџет реалан или фиктиван, са привредне стране и са политичке стране. Господа из опозиције у овој буџетској дебати у својој критици нису се баш много бацали ни на једну страну, осим на политичку. Можда је разлог што се буџет који је саставио један Душан Летица не може ни критиковати да ли је реалан или фиктиван, јер је доказано да су приходи у прошлој години далеко превазишли цифру која је у буџету била предвиђена као цифра прихода. Према томе не може бити критике, ни са привредне стране јер је наша народна привреда учинила тај прилив у приходу прошле године. Господи из опозиције остао је само неки трећи начин критике Владинога рада а то је политички. Па је опозиција и код тога начина критике изгубила скоро све адуते. У рукама је прво имала све јаке карте кечеве и десетке па су јој после остале седнице и осмице, а ми знамо да се са таквим адутима банка губи. (Гласови са левице: Охо, Јоцо, ти нам овде говориш о коцки).

Господа из опозиције у својим говорима желели су да изразе да не признају овој Влади ни колико црно испод нокта. Ми смо, господо, од ослобођења до данас имали много влада, и то куд и камо горих него што је ова Влада данашња, па је ипак таквим владама признавано да су нешто учиниле, а господа из опозиције данашњој Влади не признају ништа, и поред тога што је она стварно нешто учинила. Они овој Влади не признају баш ништа. Опозиција све успехе ове Владе и њенога Председника приписује случају, а све случајеве, — који за собом остављају негативне резултате, жели да прикачи Кр. Влади. На пример наш данашњи привредни просперитет то је ствар случаја. Снижење пореза то је ствар случаја. Подизање цена пољопривредних производа, то је ствар случаја. Ликвидација земљорадничких дугова, то је

ствар случаја. Наш данашњи добар међународни положај и углед наше државе са којом жели да дође у везу многа држава из Европе, то је случај. А шта није случај.

Није случај на пример када се излије Сава па потоци целу Посавину, то није случај, него је кривица до др. Милана Стојадиновића, по схватању опозиције. Није случај ни то, кад подговорена руља, у намери да изазове неред у свима крајевима, јури на станове народних посланика, који врше у овоме Дому своју дужност по својој чистој савести, а полиција, која је позвана да чува и обезбеди личну и имовну безбедност својих грађана употребљава оружје, а њен Министар унутрашњих дела др. Корошец, који није у том моменту у земљи него је у иностранству, назива се крвавим Корошцем, а Влада крвавом Владом. А зар она Влада није била крвава, која је крвљу угушила буну у Лици. (Жагор и приговори на левици. — *Јосип Цветић*: Ниједан човек није тада пао! Ко каже да је крвљу угушена, тај не говори истину!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, molim vas da ne upadate u reč.

Јоцо Кашанин (наставља): То није била крвава Влада, али зато што то није била Влада др. Милана Стојадиновића, него влада Јнсоваца.

Господо народни посланици, прошлогодишња буџетска дебата кретала се у много оштријем тону, а то није ни чудо, јер знамо да је прошле године стојала нераздвојена тројка, која је била позната под именом „скупштинска три мускетара”. Данас, као што знамо та три мускетира стоје тако, да је један још на левици некако, други је већ на средини, а трећи је већ на десници. (*Никола Соколовић*: Господине Претседниче, зашто дозвољавате читање говора?)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, ja vas molim da ne upadate u reč. (Glasovi na levici: Opomenite i desnicu!) Moje primedbe se odnose ujedno i na levu i na desnu stranu.

Јоцо Кашанин (наставља): Но место та три мускетара, један од господе из опозиције недавно рече, да опозиција данас има три „тешке хаубице” па сам ја са великим очекивањем и запушеним ушима, очекивао, да ће ти тешки мерзери збиља и одјекнути својом страшном детонацијом, а оно ти мерзери су нечујно одјекнули јер су били напуњени „блинд” патронама.

Овогодишња дебата се много разликује од прошлогодишње и по својој садржини. Јер прошлогодишњој дебати је један од господе из опозиције наметнуо једну тему, око које се кретала цела буџетска дебата, а то је хрватско питање, па је цела Скупштина речавала хрватско питање без Хрвата, другим речима: цела Скупштина је о томе питању правила рачун без бирташа, или што Лале кажу: „Млатили смо празну сламу”.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, ovo upoređenje nikako se ne može odnositi na rad u Narodnoj skupštini.

Јоцо Кашанин (наставља): А ове године тај господин још до данас није нам наметнуо још никакво питање, да би се око њега кретала дебата, а други неки од господе из опозиције није знао да нам наметне неко друго питање, него су господа

из опозиције ограничила се само на то да грде Владу и њеног Претседника.

А то је тако већ постало сувопарно, да то већ нико не слуша па чак ни господа из опозиције, јер то је тако отрцана песма, исто као кад очекујемо од добрих свирача какву нову мелодију, а они нам наједаред запевају: „Ала смо се састали бећари”.

Обично увек опозиција даје тон буџетској дебати, а ове године је опозиција као оно камен опал без боје, укуса и мириса. Изгледа да на нашу опозицију утиче ово лепо пролетње време. (*Јосип Цветић*: Написали сте говор када је било сунце, а ни сте знали у каквом ћете времену говорити! — Смех и жагор. . .)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, ja vas molim da u miru saslušate g. govornika.

Јоцо Кашанин (наставља): Ја бих оно мало опозиције могао поделити у три категорије. У прву категорију морамо убројати оне, који су у опозицији само још са једном ногом, а са другом су на нашој страни, па сад само траже форму, како да и оном другом ногом пређу на нашу страну.

У другу категорију опозиције морам убројати оне, који су у опозицији због тога, што им је незгодно да пређу нама сад, јер су увек мислили: да ће пасти Стојадиновић, па ће они доћи. Али на њихову несрећу то „сад” отегло се у недоглед и то тако да га још не могу ни са најбољим телескопом да угледају, а незгодно им је због јавности да признаду своју политичку погрешку. Али, господо из опозиције, то је тако ко се бави политиком, тај мора некада и да погреша, само ту погрешку треба и признати. У трећу категорију спадају она господа из опозиције, који осећају да после распуста ове скупштине никада више неће имати то задовољство да учествују у буџетској дебати ни с левице ни с деснице, па ко веле: ко зна хоћемо ли уграбити још једну буџетску дебату па дај да се бар још последњи пут истресемо на Владу и њеног Претседника, јер после ћемо имати прилике да буџетску дебату пратимо или из новина, или ако будемо имали мало протекције, да је пратимо са скупштинске галерије.

Дужност народних посланика владине већине према томе у овој буџетској дебати је незнатна, јер немамо шта да одговоримо господи из опозиције. Ја у моме говору ипак ћу се осврнути углавном само на једног господина из опозиције. Тај господин, који је до свога овогодишњег говора и међу нама посланицима са деснице, својим неозбиљним говором проиграо је наше симпатије. Тај господин који је иначе познат као велики хумориста и шалљивчина хтео је да тај хумор унесе и у Народну скупштину на штету и углед г. Претседника Владе. Он је то покушао али је употребио при том тако неозбиљан тон, који ни најмање не приличи да се употребљава у овом Дому, него се такав тон употребљава при седељкама, при вечерама, или што Лале кажу у „Бирцузу”. Таквим тоном је тај господин намеравао да просто извргне руглу једног активног премијера, који ужива данас велики ауторитет и поштовање свих европских држава, а тако исто поштовање, популарност и признање за свој кратак али плодносан рад на свима пољима како привреде тако и политике од целог југословенског народа у нашој земљи.

Таквим својим говором тај господин је потпуно изишао из најобичнијег оквира парламента-

ризма, заборавио се да он говори у Скупштини, него је вероватно мислио, да се налази у једном приватном друштву где треба публику да насмеје.

Нека господа из опозиције поводом тог његовог говора од срца су се смејала, али апсолутна је истина, да је десница остала потпуно хладнокрвна и саслушала тај говор, који је много више компромитовао говорника, него оно лице које је требало тим говором да буде компромитовано.

Да један члан Клуба ЈРЗ изнесе ствари којима би хтео да извргне руглу председника ЈНС г. Петра Живковића или претседника посланичког клуба ЈНС г. Богољуба Јевтића ја, господо, нећу да претерујем, али верујем да би господа Јенесовци покушали да изазову у овоме Дому праву Косовску битку. А, господо, ако ћемо да извргавамо руглу шефове странака у овоме Дому, онда ћемо ми овај Дом претворити у „бирцуз“.

Но ми, иако нећемо да узвраћамо том господину из опозиције истом мером, иако имамо куд и камо више штофа за омаловажавање његовог шефа странке, него што он има штофа против нашег шефа, ипак, господо, мислим да би право било да изнесемо заслуге нашег вође, а затим заслуге шефа Јенесоваца, па да метнемо једне заслуге на једну страну, а друге заслуге на другу страну ваге, па да видимо које ће претегнути.

Ја нећу овде износити заслуге нашег вође Претседника Краљевске владе др. Милана Стојадиновића, које он као и његова Влада има на свима пољима народне привреде и политике, јер то данас зна цео наш народ, то данас знаде и иностранство.

Ја ћу се, господо, само мало осврнути унатраг у нашу скору прошлост да видимо и оживимо неколико лепих подвига, неколико цртица из политичког живота шефа Југословенске националне странке и то како овог парламентарног, тако и оног ванпарламентарног.

Господа из опозиције желе да претставе да је данашње унутрашње стање у нашој земљи тако несређено, да влада потпуни хаос, да код нас влада екс-лекс безвлашће и удружили би се, што се каже, „са црним циганином“ само да сруше Владу г. др. Стојадиновића па да дође. Али шта? Да место данашњег екс-лекса на нашим границама поново проговоре и проклокоћу бомбе и митраљеви; да понова дође ера паклених машина на нашим жељезницама и у нашим надлештвима, да место данашњег тешког стања за политичке слободе, наступи понова ера шпијунирања, за време које на Теразијама нису смела два лица заједно да чекају трамвај, јер су их одмах 4 агента водила у Управу града; да наступи понова ера у којој опозиционари нису могли да говоре ни надгробно слово; да наступи ера агената провокатора, који су једино остали национални у овој земљи, и који су својим лажима, подвалама и интригама себе подизали тиме, што су заслужне људе унижавали; да наступи ера у којој политички противници нису смели ни мислити, а камо ли говорити; да наступи ера која је својом југословенском демократском диктатуром створила хрватско питање с тим у вези и сва друга питања; да дође Влада која је огласила цео хрватски народ анационалним и дефетистичким, а једини Хрват који је остао националан то је Карло Ковачевић, а у Војводини Бан Думић и триумвират Поповић; да дође понова она ера, када су политички противници тога великог шефа Јенесоваца имали од

два пута да бирају само један и то: или пут који води у Митровицу, или пут који води у емиграцију; да наступи ера тога великог политичког генија, који је из земље протерао творца југословенске идеологије, који је стварањем хрватско-српске коалиције спремио пок. Аустрији глогов колац, а кога је политички геније Јенесоваца протерао да би могао да се окити његовим перјем, па да прогласи нашу земљу Југославијом.

Ја господо, морам овде да изнесем неколико оригиналних примера како је најнационалнија и најауторитативнија Влада г. Петра Живковића решавала наше националне проблеме.

Морам да поменем овде у првом реду питање наших оптаната из Мађарске.

Године 1930, октобра месеца, наши северни суседи отказали су даље гостопримство нашим оптантима из Мађарске и тражили су да до краја месеца октобра 1930 г. сви наши оптанти напусте територију Мађарске, јер ће у противном бити сви пребачени у Југославију. Неки наши оптанти, који су даље од границе, а којих у оним местима није било много, продали су своја имања на брзу руку буд зашто и пренели новац у нашу земљу, и да не би новац држали код себе уложили су га у банку — и то у коју би другу могли Срби да уложе свој новац, него у „Српску банку“ по оној старој „Србин-Србину“, с тим да тај новац остане у банци док не нађу неке некретнине, па да потом новац изваде и купе себи овде кућу, земљу итд.

Они пак, који нису могли своја имања продати, њихова су имања тамо остала и стоје још и данас, а власници се и данас потуцају од немила до недрага, и од некадашњих добрих газда у Мађарској постали су надничари у својој рођеној земљи, а пред онима који су свој новац уложили у наше новчане заводе, ови су спустили своја челична врата, затворили своје велике касе и нису им исплаћивали ни толико да очувају голи живот. Та национална Влада кад већ није била способна да сама реши тај национални проблем, требала је да копира оно што су друге земље, које су наши суседи, у сличном случају радиле.

Требало се угледати н.пр. на Грчку. Грчка, која је после несретног рата са Турцима 1921/22 г. до ногу потучена и до земље поништена, знала је да реши и лако и добро свој национални проблем оптаната.

Она је била кадра да смести у своју земљу 3 и по милиона Грка из Мале Азије, учинивши при том од неплодне Тесалије уметнички плодну земљу, а наша национална Влада поред толике наше плодне земље није могла да смести наше оптанте у Барањи. Да их је населила на једној пустари државног имања „Беље“, она би тиме учинила две ствари: појачала би наш национални елемент у Барањи, који тамо и иначе није баш Бог зна како јак, и дала би колико толико сатисфакције нашем националном елементу, који је из чисто националних потреба оставио своја имања и гробове својих предака и дошао да живи у својој националној држави. Има ли већег злочина, него што је овај национални злочин?

И тако је тај наш национални елемент, који је деценијама србовао, мислио је да ће у нашој земљи бити од наше Владе дочекан раширених руку, а кад оно, нико га није ни приметио кад је дошао него се растурио по целој земљи као оно Јевреји после пропасти Јерусалима.

Наши оптантн веома су захвални тој нашој националној влади Пере Живковића, која их је отерала у просјаке. И као и сви проблеми, тако и овај очекује своје решење од садање своје Владе, код које је наишао на потпуно разумевање.

С овим у вези, господо, морам да споменем још један проблем са којим се национална влада г. Живковића не би баш могла заштити, а то је наше двовласничко питање.

Наши двовласници су, према споразуму са Мађарима имали своје односе да регулишу у року од 10 година тј. од 1921—1931 г. и то на тај начин што су за то време били дужни своја имања или продати или заменити са имањима мађарских држављана која су на нашој страни.

Прошло је 10 година, наши држављани нису могли да те своје двовласничке поседе регулишу, јер Мађари нису хтели да купе, а заменити их нису могли, пошто наши држављани имају много више земље у Мађарској, него што њихови имају код нас.

И ево шта се догодило? Наши двовласници су 1932 до 1935 г. ишли на своја имања у Мађарску да их обрађују, а кад дође време вршидбе они своје производе не могу да увезу у своју рођену земљу, јер морају да плате царину, пошто је тај рок од 10 година прошао.

Наши граничари и цариници тражили су царину на све пољопривредне производе наших двовласника, а када би се та царина платила, онда би наши двовласници своје сопствене производе купили. Да би избегли плаћање те царине, јер нису имали ни новаца да је плате, они су морали своје производе да оврше у Мађарској, да тамо продају, па су Мађари најпре наплатили порез и све прирезе, и то колико су хтели, а остатак су дозначили преко Мађарске Народне банке на адресу наших двовласника, од кога новца наши двовласници до данас нису примили ни пребијене паре.

Три године наши погранични двовласници живели су без својих пољопривредних производа, а стока у наших сељака три године није имала сламе, нити кукурузоване, нити остале сточне хране.

За те три године наши двовласници су потпуно испропадали и требало је да 1935 г. дође за министра финансија г. др. Стојадиновић, па да једним потезом пера реши и тај наш двовласнички проблем. Национална влада г. г. Јенесоваца није га решила, већ је тај проблем морао да чека „националну“ владу др. Стојадиновића, да га она реши.

Наши двовласници веома се радо сећају националне владе г. г. Јенесоваца и веома су јој захвални на томе, што су сви, поред тога што су њеном милошћу дошли до просјачког штапа, још проглашени и за шпијуне, неповерљиве и антидржавне.

У моме срезу на самој граници има једно место које се зове Луч, а које има у Мађарској око 900 јутара првокласне земље, на којој роди најбољи пиљарски јечам у нашој земљи. Када је 1935 године др. Стојадиновић као Министар финансија дозволио нашим двовласницима, да могу своје пољопривредне производе увести у нашу земљу са својих имања без наплате царине, становници општине Луч, који су римокатолици-шокци носили су литију око села за здравље др. Милана Стојадиновића, који их је спасао превелике милости националне Владе господе Јенесоваца.

Не могу да прећутим, а да овом приликом не споменем како се у доба најнационалније Владе руковоало са великим имањем — државним добром „Бељем“, које се налази у мом срезу.

У то време, господо, био је директор тога имања г. Тодор Бугарски из Сомбора, који је уживао пуну подршку националне владе господе Јенесоваца. Тај господин директор, да би показао колики толики приход од тога имања, које је иначе било у сталном дефициту, он је толико снизио био плате и чиновницима и слугама, да су слуге, бироши кочијаши били право црно робље из старог века а управници Руси „товаришћи“ које је он постављао на поједине дистрикте, направили су од тих државних службеника праве „руске мужике“.

У то доба један бирош-волар, без обзира, што у сваког од те сиротиње има више од пола туцета деце, имао је осим неког бедног депутата у натури од кога су имали једва хлеба, у готовом само 50 динара месечне плате, што није било довољно ни за со, петролеј и шибицу, а о куповини одела није могло бити ни дивана.

Деца тих службеника ишла су у школу у сред зиме гола и боса, али то није сметало да тај господин за себе прима плату већу него наш Претседник Владе и да добија тантијеме на стотине хиљада. Требало је да дође влада др. Стојадиновића, па да донесе Уредбу којом се регулишу плате чиновника а сада се налази на раду Уредба о регулисању плате осталих службеника и слугу, на основу које ће им бити одређена како пристojна плата, тако и у случају изнемоглости и пензија, коју је тај господин Бугарски био потпуно укинуо, те су слуге тога имања после проведених 50 година службе, у случају изнемоглости, морали узимати у руке просјачки штап. И ако су те слуге, све наш национални елемент, ипак је та национална влада Јенесоваца здраво водила бригу о њима!

Господа Јенесовци стално желе да докажу како је Јереца уметничка творевина и како нема никога у народу, е па, господо, да видимо како стоје у народу та господа Јенесовци. Ево како: они стоје у Скупштини још некако, у Сенату како, тако, а у народу баш никако (Пљескање на десници).

За ово је најбољи доказ то, што господа Јенесовци нису ни покушали да са својим листама иду нити на општинске нити на сенатске изборе, па и за ово што у Скупштини стоје још некако, имају да заблагодаре никоме другом, него баш др. Стојадиновићу. Они из захвалности према њему, а као добри православци, који су се здраво борили за православље и српство удружени са оним који је давно обесио мантију о шљиву и са својим животом дао довољно доказа о томе, да је прекинуо са сваким верским наравоучењем, како Доситеј назива верски морал, треба свако јутро да запоју: „Заутра услиши глас мој Царју мој и Боже мој“, „Услишите до последњи земљи. . .“ тј. до последњег часа, а тај последњи час је, кад се ова Скупштина распусти, јер код идућих избора од господе Јенесоваца неће остати ни писма да нам кажу како им је било. До Владе г. др. Стојадиновића о Барањи нико није водио рачуна. Да нема тамо државног добра „Беље“, да нема тамо „лова јуначког“ не би никоме пало на памет да Барања постоји.

Због тога што се у Дарди, како полицијско, тако и судско чиновништво, увек слало само по казни, она је од тих чиновника названа „Југосло-

венска Сибирија". а пок. Павле Радић је назвао „Камчатком”.

Од уједињења, односно од нашег разграничења са Мађарском показала се потреба да се надлештва из Дарде са периферије Барање пренесу у центар Барање, како би сва надлештва била приступачнија народу, али то је само била жеља коју опет неће остварити нико други него др. Стојадиновић.

Тако ће наша мала а национална Барања, која је сама српској војсци дала један батаљон добровољаца, престати за чиновнике да буде „Југословенска Сибирија” пошто ће се чиновницима омогућити да добију пристојне станове и да не станују у низини, у риту на мочварном терену. На тај начин Барања ће престати да буде пасторче у држави, о коме нико није водио рачуна осим онда када дође сезона за лов.

А сада, господо народни посланици, мислим да би право било да проговорим коју реч и о другом шефу Јенесоваца, који је у Парламенту, а то је г. Богољуб Јевтић. Један од господе Јенесоваца бацио је на нас дрвље и камење, што смо ми оставили г. Богољуба Јевтића а кандидовали се на његовој листи па га напустили и пришли др. Стојадиновићу. У томе нашем акту види тај господин, и ако је он велики Југословен, као и ми што смо, само се разликујемо по томе што је он патентиран, а ми још тај патент нисмо умели да добијемо, али ипак тај господин признаје да је Хрват, да постоји хрватско питање и да оно треба одмах, још данас да се реши, јер сутра је касно, а прекосутра је прекасно, а и ако је он то још лане рекао, па сви знамо да то још и данас није касно, ни прекасно, а када наш Претседник Народне скупштине г. Ћирић Стеван у Новом Саду, у Српској Атини, где се је сробовало стално 250 година, када позива Србе да се окупе у једну странку, онда то здраво револтира хрватски део патентираних Јенесоваца, јер они као Југословени могу бити Хрвати, а ми Југославени Срби не смемо бити Срби и не смемо се окупити, али Хрвати и Словенци и Муслимани кад се окупљају то је онда ником ништа. Кад је већ то питање нашега напуштања г. Јевтића подтакнуо тај господин те сматра да смо се ми огрешили о неко политичко начело, а он се није огрешио о своје начело када је био против Конкордата, а када је дошло до гласања а он „плећи даде, а бјегати стаде”. (*Манфред Паптровић*: Онда сте Ви мени захваљивали, што сам се држао овако, а сада кажете да сам бежао!) Реч је о начелу.

Дозволите, господо, да се мало осврнем и на ту ствар, али мислим да би било боље да тај господин није то питање ни потезао, а ја не бих олговарао. Господо, истина је да сам се ја кандидовао на листи г. Богољуба Јевтића. Истина је и то, да се на други начин ниједан од нас није ни могао кандидовати.

Истина је, господо, и то, да је листа г. Богољуба Јевтића била ванпартијска листа, а не листа Јенесоваца, пошто је он сам, баш за време изборне кампање, 5 маја, баш сам уништио Југословенску националну странку. Истина је и то, да ја нисам био „соло” кандидат на листи г. Богољуба Јевтића у моме срезу него је било нас, ни мање ни више него баш на броју, четворица. Истина је и то да ми нисмо били сви, који смо на листи, према његовим објављеним речима, били њему „једнако мили и драги”, него је истина да је један мој про-

тивник носио собом на збор писмо г. Б. Јевтића у свако место и читао га на зборовима. А тим се писмом тражило од бирача да гласају само за тога кандидата са писмом у руци, јер је то била жеља г. Јевтића. Истина је то да нам је наш носилац листе омогућио, да се кољемо међу собом као жути мрави, а на опозицију нико није ни мислио. Е па, господо, кад је то све истина онда ја питам вас: ко је кога више задужио, или г. Б. Јевтић мене тиме, што ме је примио на листу, или ја њега што сам и поред таквих околности, извукао мандат. Поред околности, што је и сам господин Јевтић фаворизирао мога једног противника, другог је фаворизовао један други господин, а трећи је био пун пара, а ја и без пара и без обећања! А за време изборне борбе да бих уништио опозицију, хвалио сам г. Б. Јевтића, дизао сам га небу под облаке.

Друга једна истина је ова: Ја никада нисам видео господина Богољуба Јевтића до 4 или 5 јуна, када смо се први пут састали у скупштини. Ја сам очекивао, да ће господин Јевтић на тој првој скупштини која му је донела ни мање ни више него три стотине мандата, да ће се тако испрсити, да ће распалити такву говораницију, што оно кажу: да се и црна земља затресе. Ја сам очекивао, да ће се г. Богољуб Јевтић на тој првој скупштини са својих три стотине мандата појавити већи од Авале планине, велики као Ловћен или Дурмитор! Али авај нама! Када сам га видео за говорником, и чуо, онда сам одмах био начисто, зашто смо ми у Женеви после марсељске трагедије имали брањиоца а не тужиоца и био сам начисто са тим, да нам није било наших савезника др. Бенеша и Титулеска, који су били јунаци дана и који су нам осветлали образ, да би без њих ми испали још кривци за марсељску трагедију. (*Др. Јанко Барићевић*: Кад сте се разочарали, зашто онда нисте дали оставку на мандат!) И Ви сте се, господине Барићевићу, такође разочарали, јер сте изишли из његовог клуба и основали посебан клуб. (*Др. Јанко Барићевић*: Ја се у господину Јевтићу нисам разочарао!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo, da ne prekidate gospodina govornika.

Јоно Кашанин (наставља): Одајем пуно признање Краљевској влади и господину др. Милану Стојадиновићу који је досад за наш национални прогрес и наш просперитет учинио више него ма који претседник владе после уједињења. И надајући се да ће он у будућности учинити у томе правцу још и више, ја изјављујем са одушевљењем да ћу гласати за овај буџет. (Бурно плескање у центруму и на десници).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, lista govornika je iscrpena. Reč ima još samo izvestilac manjine narodni poslanik g. Ivan Mohorič i posle njega Ministar finansija g. Dušan Letica. Time ćemo današnju sednicu zaključiti, a sutra će u ime Kraljevske vlade govoriti Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja g. Dragiša Cvetković. Sutra pre podne biće i glasanje.

Reč ima izvestilac manjine narodni poslanik g. Ivan Mohorič.

Izvestilac manjine Ivan Mohorič: Gospodo narodni poslanici, kao izvestilac manjine imam dužnost i veliki interes na tome da se na kraju rasprave najzad vratimo na onaj predmet koji je na dnevnome redu, a o kome će imati svi, ne samo oni koji sede u

klupama, nego i oni koji sede iza naših leđa, polagati jednoga dana računa narodu.

Gospodo, ja moram unapred da izjavim da opozicija u celosti podržava svoj izveštaj. Cela obimna četrnaestodnevna načelna debata, koja je vođena sa mnogo ekstratura, a u kojoj se je vladina većina trudila da dokaže kako opozicija nema nikakvih ozbiljnih i opravdanih argumenata i kako zapravo i ne zaslužuje da se čovek osvrne na njene navode. — pored svega toga vlada u vladinim redovima jedan neverovatan strah od opozicije. Ako ne bi bilo toga zašto bi se onda preduzimale sve ove mere da se sa iskrivljenim napisima i sa imputiranim stvarima udara na naše govornike, da se iskrivljeno prikazuju njihovi govori u štampi, da se i lično izlažu napadima, kada se zna da u današnjem režimu, režimu slobodne demokratske štampe ne može nijedan od njih da brani svoju čast i da dobije satisfakciju.

Gospoda vladini govornici trudili su se da dokažu kako je zaslužna ova Vlada, koliko ona čini za narod, kako ga ona svestrano pomaže, koliko je oživela privredu i koliko ga zadužuje. Pa, gospodo, u tome i jeste stvar, ona ga doista zadužuje, zadužuje ga uveliko i svakoga dana sve više. (Živo odobravanje na levcima). Ali, gospodo, narod to dobro razume i zato nemojte da se čudite da on nije zahvalan ovoj Vladi, koja tolika korisna dela za njega vrši, jer on dobro zna da nijedna vlada nije platila zajmove i dugove koje je napravila, da se režimi menjaju a dug države najzad treba da plati narod.

Tako stoji stvar, gospodo, i zbog toga i sve te mere koje su preduzimane protiv opozicije; a sva ova tvrdjenja koja su ovde iznošena pokazuju da postoji jedna bojazan, bojazan pred argumentima i pred navodima opozicije.

Gospodo, kakve ima karakteristike budžet koji se nalazi pred nama? On ima četiri karakteristike. Prvo, povećanje rashoda; drugo, velika nova ovlašćenja za Vladu za sklapanja novih letećih zajmova, za nabavke na kredit itd., dalje, ozakonjenje niza Uredaba, pravilnika i zaključaka Vlade i najzad kart blanš za njen zakonodavni rad u budžetskoj 1938/39 godini. Vladina većina kaže da je to što radi Vlada dobro, uputno, umesno, izvršljivo, dapače i potrebno. Ako se upita zašto i kako, odgovara nam se: jer smo u prosperitetu, privreda je u poletu a to je naš uspeh. Imamo jednu milijardu viška, uspeli smo da stvorimo suficit u budžetu, smanjuje se opterećenje naroda, nema više nezaposlenosti u zemlji, mobilizovali smo novčane zavode i potpuna likvidnost vlada na tržištu!

Pa, gospodo, ako je to sve tako istina neka mi bude dozvoljeno da se malo pozabavim tim navodima, da malo cifarski proverimo te navode kako onda izgledaju. Ja ću se u tu svrhu poslužiti samo završnim računima i ekspozicijom g. Ministra finansija i nadam se da mi neće g. izvestilac većine kazati da je i ovo falsifikat.

Da počnem odmah sa završnim računom. G. Ministar finansija ove godine dao nam je na vreme završni račun. To je jedna obimna knjiga puna cifara i mnogi se već zbog toga plaše da je detaljnije razgledaju i vide šta se u njoj nalazi. Kad prelistate samo prve stranice vi ćete odmah videti jedan spisak predmeta i iznose kredita gde je Glavna kontrola dala vladi vizu sa rezervom. Gospodo, viza sa rezervom daje se onda kad kredita nema ili je kredit iscrpljen ili kad ne postoji zakonsko ovlašćenje i zakonska osnova za taj izdatak. I, gospodo, kad je donešen

zakon o Glavnoj kontroli on je u § 59 predvideo jednu sankciju koja je jedinstvena u našem zakonodavstvu i verovatno da nije bez razloga što je zakonodavac ovoga puta bio tako strog i predvideo takvu sankciju. U tim paragrafima se kaže: »Ako Glavna kontrola nađe da je primedba neumesna onda se izdaje viza U protivnom usvojiće je i o tome izvestiti nadležnog ministra odnosno Bana. U slučaju da ministar, odnosno Ban ne usvoji mišljenje Glavne kontrole, doneće odluku Ministarski savet. U takvom slučaju Glavna kontrola dužna je odobriti vizu sa rezervom i preko Preseđnika Ministarskog saveta slučaj dostaviti Njegovom Veličanstvu Kralju.«

Gospodo, to je jedini primer u zakonodavstvu da se jedna stvar mora dostaviti Njegovom Veličanstvu Kralju. Ta je sankcija bila potrebna zato da se zabrani upravo onemogućiti trošenje novca na kredit države iz javnih sretstava za stvari koje nisu osnovane na zakonu i koje se ne nalaze u budžetu.

Gospodo, ako napravimo zbor svih ovih cifara na tom spisku kojima je stavljena viza sa rezervom, vi ćete videti da ukupan iznos tih cifara iznosi preko pola milijarde dinara, upravo 524 miliona na koje je sve kredite stavljena viza sa rezervom od strane Glavne kontrole. I, gospodo, poslednjih godina postoji jedna praksa koja se proširuje svakim danom sve više, da se zaključkom Ministarskog saveta odobrava izdatak za koji nema pokrivača, njega se savršeno ne tiče ni Glavna kontrola — jer misli da su to njegovi podređeni činovnici — koji moraju slušati i na taj način se potpuno i izigrava ova najviša državna institucija. Onda se strpa sve to u jedan paragraf, koji se onda u idućem budžetu prima k znanju i ozakonjava. Gospodo, to nije dobro, naročito ako se vidi da je ovakvo visoka cifra u pitanju. Drugo, ako razgledamo taj Završni račun koji je nama predložen vidimo da on pokazuje pored izdatka po cifarnom delu budžeta još po Finansijskom zakonu rashoda u iznosu od milijarde i šest stotina i jedanaest miliona dinara. Gospodo, i to je jedna krupna cifra koja sa ukupnim opterećenjem države u toku one budžetske godine znatno povećava nivo budžeta. Mi smo i prošlih godina pokazivali na to i g. Ministar finansija obećao je da će prekinuti sa tom praksom, ali nije uspeo. Ja verujem da se on borio, bori se i ovoga puta, ali nema te snage ni te otpornosti da bi svojim ministarskim kolegama ovde kazao da ta praksa ne može ovde da se nastavi. Dakle, treba da upamtimo i to da prošli budžet za koji je položen Završni račun nije stao na 10 milijardi 320 miliona dinara nego da ima još izdataka u toku istoga, jednu milijardu i 611 miliona dinara.

Treće što je interesantno na tom Završnom računom, a koji je sada ujedno predmet našeg razmatranja, to je taj suficit. On je prikazivan i shvaćen od govornika vladine većine kao jedan vanredni uspeh veštine sadašnje Vlade, koja se tako dobro snašla u sadašnjim finansijskim prilikama da odmah kako se pojavila na vlast već imamo ovde jedan suficit. Gospodo, i ova veština sa suficitom treba da bude objašnjena, a objašnjena ona izgleda odmah vrlo jednostavna i prosta. Odobren je bio od Skupštine budžet u iznosu od 10 milijardi i 320 miliona dinara, ali od njega izvršeno je samo 10,058 miliona dakle za 250 miliona dinara manje. Postignuti su zatim prihodi u iznosu od 10 milijardi 571 milion, dakle, za 248 miliona više, a ako učinimo zbir ovih

dveju cifara, onda to iznosi ukupno 512 miliona dinara taman toliko koliko iznosi suficit. A kako je nastalo ovo povećanje prihoda? Gospodo, nemojte zaboraviti da se u poslednjem momentu kada se izglasa Finansijski zakon događaju vrlo važne stvari. Tu smo mi u poslednjem momentu doživeli, u jednoj uzbuđenoj atmosferi, bez mogućnosti stvarne diskusije, povećali porez na poslovni promet za 25%. Gospodo, sama ta cifra treba da da 200 miliona dinara a nemojmo se čuditi ako je ovde priliv prihoda povećan sa 250 miliona dinara, jer je osim povećanja poreza na skupni promet povećana bila carinska ažiija, uvedene su nove skupne trošarine, uvedene su i povećane takse, dakle tu je bilo dovoljno elemenata koji pravdaju taj veći priliv prihoda i nema ništa vanrednog što bi se moglo osnovati da proističe iz prosperiteta zemlje. Toliko, gospodo, da vam kažem o Završnom računu, a sada da predem na sadašnji budžet.

U prvom redu tvrdi se da sprovodi sadašnji režim politiku poreskog rasterećenja naročito u pogledu rasterećenja poreskog seljaka. Ja, gospodo, hoću da nadovežem na ono što je g. dr. Kosić ovde juče opširno obrazložio i konkretnim slučajevima na terenu dokazao kako to u praksi izgleda. Ja ću opet da se poslužim sa Završnim računom i da vam navedem da su neposredni i posredni porezi i monopoli ukupno iznosili u onom režimu, koji je toliko osuđivan od strane vladine većine, 1934 i 1935 godine ukupno 6 milijardi 591 miliona dinara.

Po završenom računu za godinu 1936/37 koji je predložen, popelo se na 7.040.000.000 a u predlogu budžeta 1938/39, koji je sada pred nama, penje se na 7.910.000.000 dinara. Dakle raspon između 1934/35 i novog predloga iznosi 1.319.500.000 dinara. Gospodo, to nije postignuto možda povećanjem poreske podloge, to je postignuto merama poreskim i to vrlo jakim fiskalnim i oštrim, koje su bile poslednjim Finansijskim zakonom donete. To su dva puta povećana ažiija, povećanje trošarina, to su bile i povećane takse i naročito jedna oštra fiskalna praksa a osim toga povećanje podloge za skupni promet. A kako, gospodo, izgleda slika kod seljaka? O njemu se toliko govori da je za njega mnogo što šta učinjeno. Gospodo, zemljarina naplaćena u režimu 1934/35 godine iznosila je za celu zemlju 441.000.000 dinara, prema završnom računu za prošlu godinu iznela je efektivno naplaćenih 434 miliona dinara, a prema predlogu, koji sada uzakonjavamo i usvajamo, iznosi 460 miliona dinara. Mi smo, međutim čuli, da ima još i jedna druga interesantna stvar, a ako ne bude donet amandman, onda će u efektu, zemljarina doneti još mnogo više. A čuli smo juče i to u toku diskusije, da nije problem samo u tome, koliko iznosi čista državna zemljarina nego da je problem u tome, da se seljak spasi i odbrani od onoga, što je takode dužnost naše finansijske uprave i nesumnjivo i njezinog vrhovnog šefa, od preteranih samoupravnih prireza i dažbina.

Gospodo, ali to, što sam sada govorio, nije još sve. Nas očekuju i ovoga puta izvesna iznenađenja. I neka mi g. Ministar građevina i g. Ministar finansija ne zamere, što sam malo indiskretan, da govorim o stvarima, koje oni spremaju za završnu fazu naše budžetske debate. To su iznenađenja sa amandmanom o putnom fondu, kod koga se sada samo vodi borba, koliko će biti visoke nove dažbine. To je interesantan i veliki duel između Ministra finan-

sija i Ministra građevina, koga je angažovao g. Predsednik vlade sa velikim programom radova, o velikim milijardama, koje treba da se u tu svrhu mobilišu i daju. A, gospodo, mi imamo i drugih amandmana, naročito amandman, koji se tiče zavođenja minimalnog poreza za inokosne i društvene firme.

Gospodo, u ekspozeu pomenut je § 7 kao jedna odiozna stvar u prošlosti, kao jedna stvar, koja je bila za odbacivanje, jedna stvar, koja nije bila dobra. Ali mi se vraćamo na jedno pogoršano izdanje famoznog § 7 zavođenjem progresivnog opterećenja minimalnog poreza na ukupni obrt. I ja moram unapred da kažem, da interesovani krugovi, sa mnogo uznemirenja, govore i raspravljaju o tome, kako će ta stvar u svojim posledicama da izgleda. Gospodo, ni to nije još ukupna slika i reljef onoga što primamo sa sadašnjim Finansijskim zakonom i budžetom.

Vi znate, gospodo, da su prihodi Ministarstva saobraćaja povećani za 340 miliona dinara. Gospodo, za onoliku tonažu kolika je bila navedena da je povećana, ne mogu se od te povećane tonaže prihodi toliko povećati. Od povećane tonaže mogu prihodi da budu povećani najviše za 150 miliona dinara, a ovde imate pored toga još 200 miliona dinara, kalkuliranih i verovatno očekivanih iz drugih razloga, t.j. iz tarifske reforme.

Gospodo, ja sam hteo da dokažem, a mislim da ste se i vi uverili na osnovu svih zvaničnih podataka, da ne postoji nikakvo rasterećenje, nego da su ovde nova opterećenja vrlo jaka i osetna, koja pogađaju i one o kojima se ovde govori da se o njima vodi briga i da se o njima najviše stara. Gospodo, mi smo juče čuli odgovor g. Ministra finansija na pitanje poslanika g. Nikolića, u pogledu egzekucije koja se vrši kod seljaka na terenu. Gospodin Ministar finansija odgovorio je da zaista poreski organi naplaćuju i uzimaju stoku i drugi alat seljacima, da dolazi do prepirke i nemilih scena, ali da nisu tu porez ili drugi tereti u pitanju, nego naplata dužnih anuiteta seljačkih dugova. Gospodo, u tome jeste stvar. Mi smo čuli kako se govori i hvali famozno rešenje ovoga pitanja ali već kod prve naplate anuiteta vidimo šta se dešava i ja se pitam da li će se moći da održi ovakvo rešenje, naročito u Bosni, gde smo videli da je zaostatak po plaćanju anuiteta najveći.

Gospodo, sva opterećenja pravdaju se time da je nastupio prosperitet pa treba da ispitamo i tu stvar. Ja se služim onim ciframa koje g. Ministar finansija dao sam u ekspozeu stavio nama na raspoloženje i prema njima izgleda ovako: Od zemljarine prihodi u 1937 godini bili su za jednu milijardu 253 miliona dinara manji nego prethodni; od stočarstva prihodi su bili za 244 miliona veći. Od pčelarstva, svilarstva i drugih sporednih grana prihod je bio 9 miliona dinara veći. Kod ribolova i lova prihod je bio za pola miliona dinara manji; kod kućne radinosti za 50 miliona dinara manji. Ukupna rezultanta ovih promena kod najširih slojeva naroda jeste 1.050 miliona dinara manje. Ja bih očekivao da će se iz ovoga napraviti jedino mogući logičan zaključak, da će se zemljarina seljaku smanjiti za 100 miliona dinara, jer bi onda u tom slučaju naknadio barem 10% od onoga što mu žetva nije donela na nacionalnom prihodu. Ali ne samo što se ne rasterećuje nego mi se na drugoj strani poskupljuje život, -- jer sa povećanjem skupnog poreza, sa po-

većanjem trošarine i ažije, sve to pada na leđa potrošača, — to je jasna stvar.

Druga stvar kaže se da je poréška praksa milija. Koliko je milija, o tome već su govorili mnogi predgovornici. Ja ću govoriti o Dravskoj banovini. Ako se u ovoj cenzuri dogodi da listovi donesu sudske statistike, onda znači da je i sam cenzor našao da to može da bude objavljeno.

Dakle, listovi pišu, da je bilo u prošloj godini 72 hiljade sudskih predloga za ekzekuciju, a to pretežan deo za neplaćene javne dažbine.

Prosperitet izgleda u Dravskoj banovini ovako: U 1936 godini bilo je 41 milijon 900 hiljada intabulacija, a u 1937 god. 172 milijona dinara. Dakle, ukupno ima 214 milijona intabulacija, u jednoj provinciji, za koju svi pretpostavljate, pošto ima u industriji svoje dobre potrošače, a imaju relativno i veći standard, ima veće cene, pa bi se prema tome moglo zaključiti da ima i bolje blagostanje, nego u ostalim krajevima koji nemaju toliku industriju, koji nemaju veće gradove i tolike mogućnosti prometa.

Gospodo, ja sam vam rekao kakav je efekat kod zemljoradnje u pogledu nacionalnog prihoda. Ali, mi vidimo da je ne samo budžet za 1230 milijona ove godine povišen kod jednog povišenja nacionalnog prihoda od 1900 milijona, da se dakle u cifarskom delu apsorpira od većeg nacionalnog prihoda 2/3, tako da ostaje za ostale svrhe svega 647 milijona.

Tvrđi se mnogo o konjunkturi i prosperitetu, pa, kada postoji ovakva konjunktura u našem šumarstvu, zašto se ona ne ogleda kod Ministarstva šuma i rudnika? Vi znate iz ekspozea Ministra šuma i rudnika da je država od prilike posednik jedne dvadesetine celokupne površine Kraljevine, dakle, 50% šuma pripada državi. A, gospodo, kakav je bilans u tekućem iskazu prihoda i rashoda, koji nam svakog meseca daje Ministar finansija?

Tu ima za 6 meseci tekućeg budžeta od šuma 34 milijona rashoda, a 46 milijona prihoda, dakle, svega jedan višak od 11 miliona; to je ova basnoslovna konjunktura, na kojoj se bazira povećanje budžeta.

Gospodo, mi smo čuli indeksne cifre i u pogledu našeg rudarstva i povećane produkcije.

Zašto državni rudnici ne pokažu to u budžetu? Ja hoću u prvom redu da isprobam stanje konjunktura kod državnih preduzeća, gde bi najjasnije moglo doći do izražaja, jer ne plaća kamate, oslobođeni su od poreza, a pored toga imaju i mnoge druge koncesije, pa bi svakako efekat morao biti nesrazmerno više potenciran nego kod drugih preduzeća.

Za prošlih 6 meseci od aprila do septembra rashodi su iznosili 129 milijona dinara, a prihodi 146 milijona, dakle, jedan višak od svega 17 milijona dinara. A, gospodo, tu je i Zenica, tu su mnogobrojni rudnici, ugljenokopi, tu su sve talijonice, koje potpadaju pod taj resor i ovde vidite u kako neznatnoj srazmeri te cifre obistinjuju postojanje konjunktura.

Mnogo puta je spominjano u govorima vladine većine, i u samom ekspozeu, da postoji jedan plan po kome se radi. Ja vas pitam, da li je i to jedan plan, kada se odlaze nabavka telefonskih kablova za međunarodni promet, za koje je g. Ministar pošta rekao, da će imati samo od tranzita 25 milijona dinara godišnje čistog prihoda? Zašto se to odlaze kada imamo bakra u izobilju, imamo dovoljno deviza i jednu milijardu gotovog novca u Poštanskoj štedionici.

Ja vas pitam kad postoji plan zašto g. Ministar saobraćaja ide po nabavke u Poljsku, zašto ide u Nemačku i u Italiju, kad možemo da proizvodimo to u zemlji? (Odobranje na levi). Pa valjda nije zato učinjena investicija, potrošeno nekoliko stotina miliona dinara, da dobiju naši spoljni prijatelji liferaciju a kod kuće nemamo dovoljno zaposlenja za iskorišćenje kapaciteta sa kojim je Zenica postrojena. Zašto dozvoliti ako mislim na zemaljsku odbranu da jedno srtano društvo, koje je višestruko već zaradilo svoj kapital, koji je uložio u našoj zemlji, izveze i poslednje količine bakra, jer svi znate da su preostale zalihe već ograničene i da je to najveća tekovina, koju u zemlji imamo i koju bi trebalo da sačuvamo za našu zemaljsku odbranu.

Je li to plan i prosperitet kad leži u Poštanskoj štedionici preko milijarde nezaposlene gotovine stalno, i kad sam g. Generalni direktor u svome izveštaju upućenom g. Ministru finansija kaže da postoji preko dve milijarde nezaposlenog novca samo u javnim zavodima, i da je to jedan od najtežih problema za našu privredu. Zašto se onda dozvoljava da kod Narodne banke na žiro računu leži 1,600.000.000 dinara novca nezaposlenog? Zar to nije dokaz da nema uslova da ulazi u poslove, da nema za njega plasmana?

Nije to, gospodo, izobilje, ja ću odmah i dokazati kako obimposlova pada naročito kod privatnih banaka, koje su bile do sada nosioci privatne inicijative i koji treba i u buduće da budu glavni faktor dinamike privrednog života. Stanje privatnih banaka ogleda se u tome, — ja se tu pozivam na tabele koje izdaje svakog meseca odeljenje za naučno istraživanje Narodne banke, a koje stoje ovde svakome na dispoziciji da ih vide i moje navode provere; da je stanje uloga na štednju u 1934 godini kod privatnih banaka bilo 3.176 miliona a u 1937 godini nakon goleme mobilizacije 3.247.000.000 dakle svega za 71.000.000 više nego tri godine ranije.

Gospodo, ove privatne banke pale su u nevolju baš pod ovim režimom naročito što su morale da povećavaju svoje kasene gotovine. U novembru mesecu 1934 godine te banke imale su 201.000.000 dinara kasene gotovine a u novembru 1935 godine ona se penje na 403.000.000, a juna 1937 godine iznosi dapače 476.000.000 dinara.

Gospodo, držati neplodnu gotovinu bez kamate, vi znate, nijedan bankar se ne bi usudio jer mu je preča zarada i posao sa tim novcem nego da ga drži mrtvog i nezaposlenog u kasi.

I zajmovi također opadaju kod vodećih banaka. U 1934 godini oktobra bilo je 4.823 miliona dinara zajmova, a u 1937 godini 4.142 miliona dinara.

Kamatna stopa nije u skladu sa mogućnošću zarade i rentabiliteta, prema tome nema ni uslova za poslove. Jeste, gospodo, ima banaka koje rade. To su strane banke, to su: Viner bank ferajn, Franko-Serb Kredit anšalt, Banka Komerčiale Italijana, mađarska hitelbanka sa svojim afilijacijama itd., itd. Gospodo, zar je to nacionalna dobit da strane banke otimaju glavne poslove, koje mogu da rade domaće?! Zar je to dobro ako samo strane banke svršavaju poslove. Sve ono što je uloženo u domaćim bankama danas je umrtvljeno, a naročito sada u problematičnom stanju da li će uopšte moći pod ovakvim uslovima da bude oživljeno.

Gospodo, ovde je mnogo govoreno o zaposlenju radne snage. Navadane su cifre koliko se je povećao broj radnika koji su zaposleni kod Središnjeg ureda. Ali, gospodo, zaboravljena je jedna i to glavna stvar.

Naime, ako pogledamo u statistički godišnjak, videćemo da je u našoj zemlji veliki priraštaj stanovništva. Broj novorođenja iznosi prosečno 450.000 duša svake godine. Prosečno, međutim, umire samo oko 250.000 ljudi. Na taj način stvara se jedan višak od 200.000 duša, od kojih se najveći deo ne može ishraniti pod rođenim krovom nego traži drugde posla.

Vi vidite, zatim, u jednoj publikaciji, koju izdaje institucija koja potpada pod Ministarstvo socijalne politike, u publikaciji »Socijalni arhiv« cifre od Središnje uprave berza rada. Tu se citira statistika berza rada o nezaposlenim radnicima, i to samo onoliko koliko je bilo na šalterima berza rada nezaposlenih, koliki je njihov priliv.

Godine 1933 bilo je prijavljeno 34.588 duša, a godine 1937 bilo je prijavljeno 57.603 duše. Gospodo, vi vidite da je ovde od prilike povećanje za 70% broja registrovanih nezaposlenih radnika, i to u jeku one periode kada se izvode najveći javni radovi, za koje se troši poslednja gotovina. Mi se onda pitamo kako će biti tek onda, kada prestanu ti javni radovi.

Gospodo, od ovih 57.000 duša svega je ukazano pomoći 10.397 licima u iznosu 1.235.000 dinara. Vidite, gospodo, kako je to neznatna suma prema potrebama koje ovde postoje, a za čije rešavanje nemamo nažalost jedan plan, nemamo pored sviju naglašavanja od strane gospodina Ministra finansija i ostale gospode od Vladine većine, i nismo mogli da primetimo jedan plan. Gospodo, je li to plan ako se novac, koji se stiće kod Poštanske štedionice, koji je ona imala u jednom prometu od trista milijardi dinara godišnje, dakle jednu milijardu dinara dnevno u prošloj godini, da se tu planski sve rezerve uzimaju za obrtni kapital, za državne obveznice, umesto da se on vraća u one redove iz kojih pristižu tj. u redove sitnih trgovaca i sitnih zanatlija. Gospodo, vi vidite da je gospodin Generalni direktor Poštanske štedionice sam konstatovao da je u prošloj godini bilo zatvoreno nekoliko stotina tekućih računa od strane privrednih preduzeća. Gospodo, retko jedna firma zatvara svoj račun kod Poštanske štedionice a baš iz redova novčanih zavoda zanatlijskih i trgovačkih, naročito je opao broj računa inostranih firmi, koje su imale poslove u našoj zemlji.

Tu je konstatovano da i iseljenički ulozi opadaju. Mi vidimo da preko mora dolaze ozbiljne poruke da tamo nastupa jedna nova velika kriza. Međutim, mi smo tek počeli da govorimo o ciklusu konjunktura. Gospodin Zuber bi mogao da vam kaže kako stoji sa parobrodima, koji se nalaze u Južnoj Americi, a koje on ne može da vrati krcate robom u domaće luke.

Gospodo, ovde je govoreno kako indeks cena potvrđuje da imamo ipak jedan prosperitet. Juče je ovde dokazivano, sa ove govornice, da je povećanje cena jedan nož koji seče na dve strane. Mi smo čuli da ima svega 82.000 velikih posednika koji su osetili blagodeti povećanja cena, ali ima masa i zemljoradničkog proletarijata, jer postoji najveći broj seljačkih domaćinstava, koji nemaju ništa da nose na pijace — kojima je irelevantno, u njihovom unutarnjem gazdovanju, kakve su cene, a imamo ostalo stanovništvo, naročito činovnike i radnike po gradovima, koji su svi s druge strane osetili povećanje cena.

Da vidimo šta kaže zvaničan izveštaj Narodne banke. Indeks biljne proizvodnje u decembru 1937 godine iznosio je 86,7, a u decembru 1935 godine iznosio je 83,7. Dakle, vidimo jedan napredak i to

u mesecu decembru, kada je maksimalan napon cena od svega 2,7 poena.

Indeks stočnih proizvoda u 1936 godini iznosio je 65 a u 1937 iznosio je 67 dakle napredak samo za dva poena.

Indeks mineralnih proizvoda u 1935 godini iznosio je 81 a u godini 1936 isto tako 81, a u ovoj godini zbog naoružanja povećan je prolazno na 91.

Indeks detaljnih cena u Beogradu u godini 1935 iznosio je 85, a sad iznosi 90. Kakva je to razlika? To je razlika koja ne mora da baš obraduje gospodina Ministra finansija, jer on je već jedanput morao činovnicima da poveća plate, a to ga je koštalo odmah preko 120.000.000 dinara i zato povećanje cena ne može da bude idealno za njega.

U Americi, gde se vodi jedna mnogo jača dinamična politika, sprovodi se politika kočenja cena, a Nemačka sprovodi jednu strogu politiku kontrole i stabiliziranja cena. Samo to je ideal i samo to bi bilo za nas poželjno.

Gospodo, mi vidimo da i te cifre ne mogu da nam dokažu ono što bi nas uveravalo da je u srazmeri sa privrednim stanjem, da je u skladu sa našim mogućnostima rada i zarade ono što se namerava ovim Finansijskim zakonom.

Ako mi ove konstatacije iznosimo, mi to ne činimo iz pesimizma, niti možda iz jednostranog prikazivanja stvarnog stanja. Mi ne pravimo nikakvo uopštavanje, mi se služimo isključivo zvaničnim dokumentima i ako danas dignemo svoj glas glasanjem protiv budžeta i protiv Finansijskog zakona, onda je taj glas dignut protiv raspikućstva i protiv sadašnjeg načina gazdovanja sa javnim sretstvima i protiv njihovog neracionalnog trošenja (Odobranje na levici) u iznosu i na način koji nije u skladu sa mogućnostima plaćanja u ovoj zemlji.

Ono što je u sadašnjoj finansijskoj politici naročito fatalno jeste to da dok se povećava na jednoj strani budžet a na drugoj strani uporedo izdaje se, kako smo videli, po Finansijskom zakonu za 1/2 milijarde dinara nova tranša blagajničkih zapisa.

Onda se u tekstuelnom delu Finansijskog zakona daje ovlašćenje za milijardu i po novih zajmova, a osim toga se uporedo izdavaju srednjoročne obveznice za javne radove, a spremaju se, kako rekoh, još amandmani za putni fond.

Gospodo, ako tome dodamo da nam je gospodin Ministar finansija u Finansijskom odboru saopštio da kada je stvorio Kontrolno odeljenje, pa se gospoda nameštenici toga odeljenja samo malo prošetali po njegovom Ministarstvu da su odmah u samoj kući našli za stotinu miliona stvari na koje se je bilo već zaboravilo odnosno izgubilo se iz evidencije, a taj novac je bio takav da je trebao da uđe u državne kase. I to pokazuje jedan maler u državnoj hijerarhiji i administraciji. Suma od 100 miliona dinara je ipak novac koji kod nas nije na odmet. Eto, vidite, ovaj paralelizam kreditnih van-budžetskih operacija, to je ono što danas nama zadaje ozbiljne brige, nama koji želimo ovoj zemlji dobro, koji znamo da dug treba da se plati, koji znamo da Vlada može po zakonu samo do 1940 godine da obnavlja isplate bonova, i koji danas sa mnogo uzbuđenja mislimo na to kakva će situacija da nastupi, najdocnije do 1940 godine, kada sve to jednoga dana ima da padne na glavu onoga Ministra finansija koji tada bude na vladi ili tačnije na glavu naroda koji će tada morati da terete podnese. Kako će se ti dugovi konsolidovati, sa kakvom kamatnom stopom, ko će da pod-

nese onda toliko povećanje budžeta. To je ono što pretstavlja našu glavnu brigu, i što nam daje legitimaciju i puno pravo da mi ovde kažemo svoju ozbiljnu reč prigovora protiv ovoga budžeta. (Pljeskanje na levlci.)

Gospodo, lako je danas iscrpljivati te državne zavode koji imaju toliki promet i celu privredu do krajnosti putem tih kreditnih operacija, koje pravda i naziva Vlada politikom kreditne ekspanzije. Ovo što se radi sada prelazi medutim granice kreditne ekspanzije, ovo ide u dimenzije kreditne inflacije. Narodna banka u prošloj godini morala je da konstatuje u svom izveštaju da od kako je ovaj režim da je cirkulacija novčanica za godinu i po dana povećala opticaj novčanica za 1 milijardu i 700 miliona dinara. Paralelno idu druge operacije i mi vidimo da sve te kratkoročne obaveze jednoga dana mogu biti prezentirane i mi se pitamo do kakvoga kraha će morati sve da dovede.

Sad da vam predočim samo ovo ovlašćenje koje će dati izglasavanje Finansijskog zakona. Kazao sam da je u § 11 Finansijskog zakona sadržano ovlašćenje za 400,000.000 dinara. Zatim Ministar finansija se ovlašćuje da može od Državne hipotekarne banke zaključiti zajam od 20 miliona dinara. U § 16 postoji ovlašćenje za 80,000.000 dinara za investicije monopola, u § 29 ima 67 miliona dinara rashoda za zlatne franke, u § 47 ovlašćuje se Ministar saobraćaja da sklopi nove ugovore za gradnju železnice u iznosu od 500 miliona dinara i ovlašćenje za 400 miliona dinara za nabavku šlipova za železnice. § 48 dva kredita od 10 milijona i 15 milijona za saobraćaj i § 50 zajam od 60 milijona dinara za silose, rashod od 5.6 milijona za vodne zadruge, § 6 80 milijona za šume i rudnike što ukupno iznosi 1632 miliona angažovana državnog kredita.

Vi ćete meni kazati, pa to nije sve novac koji treba da se odmah da. Gospodo, ne mora odmah da se da, jer tu su ovlašćenja za nabavku na kredit, gde se angažuje državni kredit s time da se vrši plaćanje iz budućih budžeta, tu se sklapaju zajmovi s tim da se anulirani unose tek u buduće budžete, sve su to, gospodo, eskontacije budućih budžeta, ali ja pitam da li imamo prava da toliko godina unapred opterećujemo državni budžet i opterećujemo državni kredit. Ja mislim, da se treba ozbiljno zaustaviti kad se cifre penju do tolike visine. Ja razumem da je g. Predsednik vlade kao bankar i berzijanac vrlo ekspeditivan i da nije mnogo skrupulozan, ali za naše prilike to su prilično velike dimenzije i ja nalazim da nećemo moći sa izgledima koje imamo u pogledu budućeg razvitka naših prilika to da podnesemo. Ako dodate 12 milijardi i 180,000.000, koliko iznosi cifarski deo budžeta još i ovlašćenja iz finansiskog zakona navedene cifre onda dobijamo cifru od 13 milijardi i 812,000.000, taman toliko koliko su iznosili resorni zahtevi protiv kojih se g. Ministar borio, i ja poznajem njegovu muku, ali nažalost on nije uspeo, i najzad je morao da na to pristane.

Gospodo, ako pored toga još dodamo onaj finansijski deo iz § 76 što primamo k znanju i odobravamo a koji iznosi 792.5 miliona dinara onda zbir cifara iznosi 792 i po miliona i to treba da se doda onoj globalnoj cifri onda dodajemo do iznosa 14.604 miliona dinara. Gospodo, § 76 to su već stvoreni angažmani, izložene operacije i to su stvari koje već postoje, pošto je izigran zakon o Glavnoj kontroli i mi smo stavljeni pred svršen čin.

Gospodo, ja nisam bio u stanju da vam otkri-

jem tajnu koju vam je otkrivao juče izvestilac većine; ja sam bio u stanju da vam citiram samo zvanične cifre. Ja verujem da su te cifre dosadne i vama u klupama a i onima koji sede iza mojih leđa. Ali, gospodo, sve te cifre nam diktiraju ozbiljnu zabrinutost zbog današnjeg stanja državnih finansija. One sa svojim posledicama iziskuju, da se udubimo i zamislimo nad njima o tome da li imamo prava da tako radimo sa državnim kreditom kad znamo da ima niz pouzdanih pojava koje nam diktiraju opreznost.

Ja sam se služio zvaničnim podacima. Oni su vam ovde na dispoziciji, svak može da proveriti, nećete valjda tvrditi da je opozicija poručila ove cifre kod Središnje uprave Berze rada, kod Narodne banke, i u ekspozeu Ministra finansija i završnom računu. Prema tome ja se nadam, da neće bar o ovim ciframa kazati izvestilac većine da je to lažna statistika, jer bi rdavu uslugu učinio samom g. Ministru finansija. I gospodo, to su i razlozi koji dovode, apstrahujući od svih političkih trzavica i razmimoilaženja, opoziciju do toga da ostajući pri svom manjinskom izveštaju mora da glasa protiv ovog budžeta. (Burno i dugotrajno odobravanje i pljeskanje na levlci.)

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima Ministar finansija g. Dušan Letica.

Ministar finansija Dušan Letica: Gospodo narodni poslanici, kao i prošle, tako je i ove godine načelna debata o predlogu budžeta vrlo značajna i brojem govornika i dužinom korišćenog vremena. To je fakat, koji ja rado podvlačim, gospodo, ali s druge strane možemo konstatovati, da je od utrošenog vremena relativno malo korišćeno za rasmatranje ekonomsko-finansiske politike Kraljevske vlade u vezi sa ovim budžetskim predlogom. Onaj drugi daleko veći deo vremena utrošen je u debati o našim ostalim unutrašnjim i spoljno političkim pitanjima. Ostavljajući svome ministarskom kolegi, koji će posle mene da govori i da po ovim pitanjima dade Narodnoj skupštini repliku u ime Kraljevske vlade, dozvolite mi, gospodo, da se ja osvrnem na napomene i primedbe koje su pale u toku načelne debate o budžetu u pogledu ekonomsko-finansiske politike Kraljevske vlade.

Pre svega moram da konstatujem da se kritika ekonomsko-finansiske politike Kraljevske vlade ograničila u glavnom na opšta gledanja na našu privredu i finansisku situaciju. Konkretnih napomena važnijeg značaja bilo je vrlo malo. I pre nego što bih zauzeo stav prema onoj glavnoj kritici, moram prethodno da reagiram na neke netačne konkretne tvrdnje iznete u ovoj debati.

Narodni poslanik g. Jeremija Protić prigovorio mi je, da je državni završni račun za god. 1936/37 nepotpun, jer u njemu nije pokazano staro dugovanje Narodnoj banci u 1.638.353.669 dinara. To je, gospodo, upravo ona cifra za koju je maločas sa ovog mesta narodni poslanik g. Mohorić napomenuo da je baš uneta u državni završni račun. Prigovorio je g. Protić i tome, što su proknjižene kao prihod kreditirane vozarine u Ministarstvu saobraćaja i kreditirane vrednosti rudarskih produkata u Ministarstvu šuma i rudnika. G. Protić smatra da ovi prihodi nisu realizovani i da se zbog toga nisu smeli unositi u završni račun među prihode. G. Protić kaže da sam ja rekao još i to, da je ovo prvi završni račun od godine 1935, koji je pokazao aktivni saldo od dinara 512,808.000, i da su njime pokriveni raniji budžetski deficiti, tako da na kraju budžetske godine 1936/37 imamo saldo obrtnog kapitala 46,147.000.

G. Protić, govoreći ovako, nije imao u vidu da se naš državni završni račun sastoji prvo: iz završnog računa, koji registruje rezultate budžetskog gazdovanja, i drugo: iz opšteg državnog računa, koji registruje celokupno vanbudžetsko gazdovanje države, čiji su rezultati pokazani u računu obrtnog kapitala i računu izravnjanja. Svi su ovi računi, gospodo, izloženi u završnom računu koji se nalazi pred Narodnom skupštinom. Ovu podelu i konstrukciju državnog završnog računa gospodin Protić nije uzeo u obzir i zbog toga je došao u kontradikciju sa činjeničnim stanjem, konstatujući da završni račun za 1936/37 godinu pokazuje prvi put od 1935 godine... (*Jeremija Protić: Ne od 1935 no od 1931 godine!*) Dobro, to ne menja stvar. Dakle, završni račun za 1936/37 godinu pokazuje prvi put od 1931 godine aktivan saldo u iznosu 512 miliona dinara, i tvrdeći da sam ja kao Ministar finansija takvu izjavu dao. Međutim, gospodo, ja ovakvu izjavu nisam mogao dati, poznavajući tehniku našeg finansiskog gazdovanja i državnih završnih računa. Moja izjava u tom pogledu sasvim je jasna. Iz nje se vidi da je budžetska 1936/37 godina završena sa suficitom od dinara 512,809.948.61, i da je taj suficit u smislu zakona upotrebljen na sniženje pasivnog salda obrtnog kapitala iz ranijih godina. Gospodin Protić nije uzimao u obzir konstrukciju našeg državnog završnog računa i gospodin Protić smatra da je ovaj suficit prvi od 1931 godine, međutim, gospodo, budžetski suficit postojao je i u 1935/36 godini u iznosu dinara 438,621.007.94. Prema tome nisam mogao ni izjaviti, da je ovo prvi budžetski suficit posle 1935 godine kada je on postojao i u toj godini.

Blagodareći baš budžetskom suficitu u 1935/36 i u 1936/37 godini pokazuje se u računu obrtnog kapitala dakle u opštem državnom računu aktivan saldo. Ovde se, gospodo, može govoriti o aktivnom saldu a ne kod budžetskog gazdovanja, i taj saldo iznosi 48,140.701.61 dinara, dok je ovaj saldo opšteg državnog računa iznosio u 1934/35 godini pasivu u iznosu od dinara 947,258.088.45. (*Jeremija Protić: Molim Vas, gospodine Ministre, da li ste kreditirali vozarinu?*) O tome ću govoriti malo docnije.

Upoređujući rezultate po budžetskom gazdovanju sa rezultatima gazdovanja po obrtnom kapitalu, utvrdićemo da je budžetska godina 1934/35 završena budžetskim suficitom od 379,605.585.41 din., a po obrtnom kapitalu pasivom od 530,627.624.38 dinara, što daje rezultat sa deficitom od 151,022.038.97 din. Kad uzmemo konačne rezultate ranijih godina videćemo, da je konačni saldo bio pasivan za onu već pomenutu cifru u 947,258.088.45 dinara ukupno na kraju 1934/35 godine, kada je ova Kraljevska vlada došla na upravu zemlje.

Dalje, gospodo, godina 1935/36, to je prva budžetska godina ove Vlade, ona je završena budžetskim suficitom od 438,621.007.94 dinara, a po obrtnom kapitalu pasivnim saldom od samo 2,179.211.38.

Dakle, pošto imamo tamo aktivnu od okruglo 438 miliona a ovde pasivu od okruglo 2 miliona, krajnji rezultat prve naše budžetske godine je ukupni suficit od 436,441.796.56. — Sa ovim suficitom mi smo, gospodo, reducirali onu sumarnu pasivu ranijih godina od 947 milijona dinara i imali smo na kraju naše prve budžetske godine, koja se ovako lepo svršila, još uvek u skupnosti, s obzirom na raniji deficit, jedan deficit koji se krajem godine 1935/36 snižava na 510,816.291.89 dinara. Godina 1936/37, gospodo, čiji se završni račun nalazi pred vama, završena je budžetskim suficitom od 512,809.948.61 dinara, ali ovoga

puta završeno je i poslovanje po obrtnom kapitalu, sa aktivnim saldom od 46,147.044.89 dinara. Ovu godinu završili smo dakle sa ukupnim suficitom po svima završnim računima u iznosu od 558,956.993.50 dinara ili kažimo okruglo 558 milijona dinara. Ali kako nam je ostao konačni rezultat ranijih godina u pasivi od 510 milijona, ostaje nam konačni suficit danas u obrtnom kapitalu od dinara 48,140.701.61, i on nam predstavlja rezultat celokupnog državnog finansiranja na kraju računске 1936/37 godine tj. 31 avgusta 1937 godine kada je završena računska godina. (Živo odobravanje u centru i na desnici).

Prema tome, gospodo, naše loše finansijsko stanje, predstavljeno u završnom računu od godine 1935/36 danas je ispravljeno i možemo kazati da danas imamo uredno finansijsko gazdovanje (Na desnici burni poklici: Tako je! — Dugotrajno pljeskanje).

Ni po pitanju kretanja vozarine, na koju želim sada da se osvrnem, kod Ministarstva saobraćaja kao i knjiženja rudarskih proizvoda, gospodin Protić vidim da nije dovoljno upućen. Jer, gospodo, sve do sastava budžeta za godinu 1936/37, kreditirana vozarina nije nikako predviđana u budžetu. Radi se o vozarini koju treba da naknadi Ministarstvo vojske i mornarice Ministarstvu saobraćaja za upotrebu prevoznih sredstava za vojne potrebe. Ranije se u državnom budžetu nije, gospodo, predviđalo za ove potrebe u cifarskom delu nikakav kredit. Ministar saobraćaja stalno beleži i opterećava u svojim knjigama Ministra vojske i mornarice. To nije dolazilo u završnom računu do izražaja ali je ostalo zabeleženo u Ministarstvu saobraćaja kao potraživanje Ministarstva saobraćaja od Ministarstva vojske i mornarice. Račun se je morao izravnati a nije se imalo odakle jer nije bilo kredita. I, gospodo, da bi se stvar uredila, za buduće vreme, ja sam uneo u budžet ono što Ministarstvo vojske treba da plati Ministarstvu saobraćaja na ime vozarine u godišnjoj paušalnoj cifri od 60 mil. Tako se danas vojska prevozi, odnosno Ministarstvo vojske i mornarice koristi se za sve vojne potrebe prevoznim sredstvima Ministarstva saobraćaja za paušalnu sumu od 60 milijona dinara, i Ministar finansija odobrava svakoga meseca Ministru saobraćaja po 5 milijona dinara, koje on zadržava od efektivno naplaćenih vozarinskih taksa, koje čine sastavni deo državnih budžetskih prihoda.

Kao što vidite gospodo, to se danas efektivno plaća državi i zato prigovori u ovom pogledu od strane g. Protića nisu opravdani.

Sličan je odnos danas, gospodine Protiću, i u pogledu kreditiranja uglja od strane Ministarstva šuma i rudnika, jer se danas i zato predviđaju u odnosnim budžetima krediti, koji ranije nisu bili predviđeni. A šta je bilo posledica svega toga? Posledica nepokazivanja državnih obaveza u računskom delu budžeta bila je ta, da su se gomilale knjiški nepokrivene obaveze pojedinih Ministarstava koja su koristila državne institucije, a nije bilo obračunavanja, niti je to dolazilo do izražaja u završnim računima, koji se podnose Narodnoj skupštini. E, vidite gospodine Protiću, mi sada podnosimo, mi baš položimo račune o tome, i mi smo prvi koji smo to uradili. (Pljeskanje i burno odobravanje).

I kada se je gospodin Ministar saobraćaja u toku prošle godine javio sa jednim zahtevom od nekih osam stotina miliona dinara potraživanja što je prevezio našu vojsku, ja sam se zapitao: pa kako ćemo to da pokrijemo? Sad, pošto dugujemo sami sebi, država državi, nećemo raditi sa parama, ali mo-

ramo računski to nekako dovesti u red i izneti pred Narodnu skupštinu. Kao što vidite, gospodo, ovde leži tajna od one milijarde, i šest stotina miliona dinara, koju ste pomenuli vi, gospodine Protiću i gospodin Mohorič. Tu milijardu i šest stotina miliona dinara mi smo našli u Narodnoj banci kao dug države po ranijim avansima, kao jedan dug koji je po samom zakonu o Narodnoj banci priznat državi kod Narodne banke, i za koji je predviđen jedan specijalan način otplate po zakonu o Narodnoj banci. Samo, ova norma u zakonu o Narodnoj banci nije onda došla do izražaja u državnim računima, ma da je država još odavno od Narodne banke uzela tu sumu od milijarde i šest stotina miliona dinara i potrošila je još prvih godina posle oslobođenja, samo kao što rekoh to nije nigde u završnim računima sprovedeno. Vođena je samo u računu izravnjanja kao dug države, i tu smo sumu mi upotrebili da ono potraživanje Ministarstva saobraćaja i ostala slična potraživanja izravnamo sa ovom cifrom od jedne milijarde i šest stotina miliona dinara duga kod Narodne banke. I tu je, kao što vidite gospodine Protiću, ova cifra u završnome računu. (*Jeremija Protić*: Imate i danas dug kod Narodne banke!) Ja Vas samo molim da me tačno razumete, pa ćete uvideti da su ove operacije knjiško tehnički sasvim tačne.

Mi smo, gospodo, u završnim računima izneli i naše dugovne odnose, koji postoje i sa Poštanskom štedionicom i sa Državnom hipotekarnom bankom. Nije ništa izostalo. Izvolite se potruditi i pregledati račune izravnjanja, pa ćete naći tamo sve tačno. I u računu obrtnog kapitala naći ćete i ovu cifru od jedne milijarde i šest stotina miliona dinara.

Pored ovih napomena u odnosu na završni račun, pala je još sa dve tri strane primedba da je poreski egzekutivni aparat prošle poreske godine bio neumitan.

Ja sam kao i ranije dve godine od kako sam na položaju Ministra finansija, i prošle godine zadržao isti pravac i davao iste direktive koje se sastoje u tome: postići dobre rezultate ali sa osobitom pažnjom prema privredi i privrednicima. Broj izvršenih popisa u 1934 godini bio je 1,820.232 dok je u 1936 godini bio 1,439.151, a u 1937 još niži 1,382.033. Broj izvršenih prodaja — ovo je još značajnije jer ovo boli — broj naplaćenih javnih dažbina 1934 godine bio je 20.867. Dakle prodavali se popisani predmeti zbog neplaćenih javnih dažbina u 20.867 slučajeva u 1934 godini. To je bila ona godina kada je poreski šaraf bio jako težak. Dok je 1936 godine taj broj spao na 4.025, dakle za više od 80%. (Živo odobravanje i pljeskanje kod većine.) A prošle 1937 godine, kada gospoda kažu da je poreski šaraf radio neumitno, broj prodaja bio je još niži, svega 3.935. (Odobrovanje u centru i na desnici. — Prigovori na levi.)

Gospodo, ova statistika cifara uverava nas najbolje da su moje instrukcije i na terenu bile respektovane i da je poreski aparat, općenito govoreći (konkretno može biti po neki izuzetak) još opreznije postupao no i ranije 1936 godine koja je zabeležena kao blaga. (Čuje se: A sekvestre ne računate!) Ovde su vam izneti, gospodo, popisi a i prodaje koje su u tim godinama izvršene. (Prigovori na levi.) Ja razumem da vam je možda, gospodo, žao što ja nisam mogao o tome izneti teže cifre nego ove koje sam izneo. (Odobrovanje i smeh kod većine. — *Vojislav Lazić* nešto dobacuje, našta mu dobacuju iz većine: Čuti ti, Vojo, ti to ne razumeš! — Graja i objašnjenje

između Vojislava Lazića i poslanika iz većine. — *Vojislav Lazić* žučno protestuje. — Graja i objašnjenja i dalje se nastavljaju.)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine Laziću, to su Vaši poslanički drugovi i nije red da ih tako nazivate, tim pre što ste ih Vi izazvali, a za upotrebu ovog neparlamentarnog izraza kažnjavam Vas zapisanom opomenom.

Ministar finansija Dušan Letica (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, narodni poslanik g. Mohorič izneo vam je maločas jednu cifru... (*Radivoje Nikolić*: Koliki su bili egzekutivni troškovi?) Ja žalim što nemam pri ruci sada tih podataka, a mogu Vas uveriti da su ti egzekutivni troškovi danas niži nego što su bili pre dolaska ove Vlade na upravu zemlje. Zašto? Zato što je to bila takode jedna od poreskih mera Kraljevske vlade od godine 1935 koje je ona preduzimala da bi poreske terete, poreske obaveze narodu, posle one velike krize, što više olakšala. 1935 godine Kraljevska vlada je znatno reducirala stope poreskih troškova, koji su dotle bili vrlo visoki po Zakonu o neposrednim porezima. I zbog toga što ih je Vlada reducirala, zbog toga je cifra egzekutivnih troškova danas znatno manja nego ona koja se naplaćivala do 1934 godine.

Sad mi dozvolite, gospodo, da se obazrem sa par reči na jednu napomenu g. Mohoriča. On je izvoleo napomenuti da Kraljevska vlada pored izdataka predviđenih u budžetu u toku budžetske 1936/37 godine, prema završnom računu koji se nalazi pred Skupštinom, da je preduzimala još obaveza za državnu blagajnu, koje se penju na preko 500 miliona dinara.

Gospodo, ja bih se radovao doista, kao Ministar finansija, a radovao bi se i svaki drugi Ministar finansija, kad mu se ne bi u toku izvršenja budžeta, u snabdevanju potreba državnog života, javljali nikakvi novi slučajevi sem onih koji su predviđeni u samom državnom budžetu. Ali, gospodo, svi mi znamo da se ne mogu, pa ni ovako opsežnim zakonom kao što je budžetski potpuno da predvide sve potrebe državne, i ne mogu često da se predvide u onome obimu koliko su one stvarne, i da treba u toku godine činiti dopunjavanje kredita koji su predviđeni u budžetu odnosno da za potrebe, koje nisu predviđene u budžetu, a koje su docnije nastale, treba stvarati nove kredite. I vidite, gospodo, u 1936 i 1937 godini meni su kao Ministru finansija iznete te potrebe u iznosu od preko 500 miliona dinara. Ja sam se morao pred njima pokloniti. Među njima na prvom mestu vidimo cifru od 10 miliona dinara za nabavku hrane za pasivne krajeve. Druga, gospodo, krupna zlatna cifra, koja iznosi sama za se 400 miliona dinara... (Čuje se: Zašta je ta cifra?)... odobrena je za nabavku i izradu nedostajuće spreme za našu vojsku i mornaricu. (Odobrovanje i pljeskanje kod većine.)

Odobreno je i 30 miliona dinara za izdržavanje vojnika koji će pri otsluženju vojnog roka biti zadržani u kasarni u toku zimskog perioda. Opet vojna potreba. To vam je dakle, gospodo, već 440 miliona dinara. Za povećanje kredita bolničkih i zdravstvenih ustanova 4,460.000 dinara, i za povećanje materijalnih rashoda i izdataka na radničke nadnice državnih rudarskih preduzeća 46 miliona (Pljeskanje kod većine). Narodnim poslanicima, po 50 dinara dnevno za vreme od 1 aprila 1936 do 31 marta 1937 godine, 4,612.000 dinara. (Smeh. — Povici iz većine manjini: I niste hteli primiti!) I za opravke telefonskih i telegrafskih

linija 3 miliona dinara. Ja, gospodo, nisam mogao znati da će Narodna skupština zaključiti da se po 50 dinara više daje narodnim poslanicima, ali ja sam se tome zahtevu Narodne skupštine pokorio i izvršio ga jer je to za mene zakon. Istu takvu vrednost, gospodo, imadu i oni drugi zahtevi, koji su mi dolazili i postavljani bili od strane mojih poštovanih kolega ministara, koje su oni postavljali i isključivo za podmirenje neophodnih državnih potreba i zadovoljenje visokih državnih interesa.

Gospodin narodni poslanik dr. Mohorič pomenuo je maločas da se ova Vlada samo zadužuje i ostavlja za sobom jedan težak trag dugova i zaduženja. Pa, gospodo, ja bih želeo znati, koji su to dugovi koje je ova Vlada napravila. Mi ćemo ih brzo saznati. Ja ću ih sad pustiti da se prošeću ispred nas. Mi imamo, kao što znate poznatu cifru od 1 milijarde, koja je određena 1935 godine za potrebe javnih radova. Ta milijarda nije još ni danas u potpunosti iskorišćena. Vidite, gospodo, kako se postupno i oprezno radi. Kada se kaže 1 milijarda odobrenog kredita, to ne znači, da će se izvaditi 1 milijarda i odmah prosuti. To se čini postupno, kako se javni radovi izvode, i mi smo od te milijarde dinara dosad efektivno isplatili tek 615 miliona dinara. Verujem, gospodo, da će se do kraja ove godine iscrpsti cela ta milijarda ali ćemo za tu milijardu naći i imati objekte koji će nama i našoj privredi korisno poslužiti. (Pljeskanje). Kao što znate, gospodo, mi imamo i oko 250 miliona dinara izdanih novih obveznica za regulisanje našeg agrarnog pitanja u Bosni i Hercegovini. Sem toga izdali smo nešto za severni agrar, a nešto smo izdali i za dalmatinski agrar. To su naše zakonske obaveze, koje su se morale daleko ranije pre nas izvršiti. Sem toga, gospodo, po pitanju regulisanja zemljoradničkih dugova Kraljevska vlada imaće da izda oko 800—900 miliona u 3% državnim obveznicama za likvidiranje zemljoradničkih dugova. Definitivna summa još nije utvrđena. Do sada smo izdali i stavili na raspoloženje Privilegovanoj agrarnoj banci tih obveznica za pola milijarde, ali banka nije još ni blizu toliko izdala koliko je dobila, jer još nisu prečišćeni portfelji, koje je ona primila od poverilačkih ustanova.

Gde su, gospodo, dalja naša zaduženja? — Pomenuću blagajničke zapise. Ali, gospodo, ja odbijam da kažem, da su u njima pretstavljeni dugovi, koje je prouzročila ova Vlada. Vi znate, kada smo o blagajničkim zapisima rešavali i izdavali ih 1936 godine, da smo ih namenili za jačanje državne blagajnice, zbog izvršenja neizmirenih obaveza iz ranijih godina. Izdavajući te zapise, mi smo postigli ono što smo očekivali. Ovo je jedna od najznačajnijih kreditnih operacija u našoj državi posle oslobođenja naovamo, jer smo mobilisanjem te milijarde izravnali potraživanja naših građana od državne blagajnice. Vi znate, gospodo, da je ova jedna milijarda brzo upisana, brzo ušla u promet, i brzo dala u povoljan efekat našoj privredi. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Gospodo, ovih poslednjih dana izašla je takode jedna uredba Kraljevske vlade o izdavanju blagajničkih zapisa u 500 miliona dinara. Ovde je, gospodo, Kraljevska vlada otvorila novo zaduženje države. Ali, gospodo, u šta ide to zaduženje? Ja sam maločas pročitao cifru od 400 miliona dinara u završnom računu 1936/37 godine, sumu od 400 miliona dinara, koja je odobrena 1936/37 godine kao naknadni kredit Ministarstva vojske i mornarice. Tih 400 miliona nije još utrošeno, a, ukoliko je utrošeno, mi smo opтереćivali kurentne prihode državne blagajnice, priho-

de, koji su predviđeni zakonom za potrebe ove godine. Prirodno je da se vanrednim prihodima pokrivaju vanredni izdatci, i zbog toga da bi pomogli državnu blagajnu, da uzmogne održati pravilno snabdevanje državnih potreba u ovoj budžetskoj godini emitovano je ovih novih 500 miliona dinara zapisa, koji će se upotrebiti za one vanbudžetske izdatke, izazvane hitnim potrebama vojske i mornarice.

Dozvolite, gospodo, da se sad osvrnem na onu kritiku, koja je upravljena na ekonomsku i finansijsku politiku Kraljevske vlade sa opšteg gledišta.

Podvučeno je, gospodo, pre svega da je do laska ove Vlade državni budžet iz godine u godinu planski snižavan, a današnja Vlada od godine do godine povećavala. Vi ćete se, gospodo, setiti mojih izveštaja koje sam podnosio Narodnoj skupštini pri pretresu budžetskih predloga za godinu 1935/36 1936/37. Ja sam onda u nekoliko puta iznôsio, kako su ti budžeti, pre današnje Vlade, bili a priori neuravnoteženi, jer su pored cifarnog dela, sadržavali još ogromne prihodima nepokrivene izdatke predviđene u finansiskim zakonima. Kao što znate, gospodo, mi smo te izdatke, koji su podizali budžet iščistili iz Finansiskog zakona i uneli ih bilo u budžet ili smo se postarali da ih na drugi zgodan način namirimo. Prema tome za svu vrednost tih prekobudžetskih obaveza po finansiskim zakonima treba smanjiti diferenciju, kad se upoređuju budžeti ove Vlade sa budžetima ranijih vlada. A te su diferencije išle čak i do 700 miliona dinara. Poznato je Narodnoj skupštini, da je ova Kraljevska vlada morala velike sume tih starih prekobudžetskih obaveza po finansiskim zakonima izvršivati i podmirivati iz prihoda svojih budžeta. Ove činjenice narodni poslanik g. dr. Kosta Popović nije hteo da se seti kad je kritikovao budžet, nije hteo da je podvuče pa da se kaže, budžetska povećanja ove Kraljevske vlade zbilja nisu znatna s obzirom na nedovoljinu budžetsku otvorenost ranijih vlada. Gospodin Popović mogao se setiti da su redukcije budžeta 1932/33 1933/34 vršene sa najvećim poteškoćama, a to stoga što je ovakva operacija oprečna prirodnom toku životnog razvoja. Nije se lako opirati uopšte potrebama života bilo privatnog bilo javnog, a naročito potrebama koje uslovljava u javnom životu i prirast stanovništva, koji je kod nas, hvala Bogu, povoljan. Iako se pomenutih godina, zbog oronule potrošačke snage moralo ići u sukob sa ovim prirodnim životnim snagama, zašto, gospodo, da se danas opiremo tome? Ja sam kazao da povećanim budžetima možemo samo da se radujemo, kad su ovi eho bolier privrednog i socijalnog položaja naroda. A da je kod nas u tome pogledu bolje, ne mogu nas, gospodo, razuveriti ni sva oprečna mišljenja iznesena u ovoj debati pa ni ona o slabom ličnom i nacionalnom dohotku.

Gospodin Sekula Zečević u svome govoru tvrdio je da je budžet za 1938/39 godinu dva puta veći nego budžet Kraljevine Srbije za 1907 godinu, uzimajući u obzir koeficient depreciacije novca od 15 puta, kao i razliku u veličini zemlje između ova dva datuma. Ja sam imao prilike da povodom jednog sličnog upoređenja, koje je vršio g. Voja Lazić kada je unoređivao nacionalni dohodak i budžet u 1926 i 1937 godini ukažem na svu teškoću i nepreciznost ovakvog upoređivanja.

Ali kada je već vršeno upoređenje između ovoga predloga budžeta i jednog budžeta ranije Kraljevine Srbije, ja ću da učinim takode jedno upoređenje, držeći se koeficienta kojim se poslužio g. Zečević.

Videćete da to upoređenje daje sasvim obrnutu sliku od one g. Zečevića.

Po budžetu Kraljevine Srbije za 1912 godinu sve dažbine (neposredni i posredni porezi i monopol, sem na duvan) iznosili su oko 80 miliona dinara. Mnogožeći ovu cifru sa 15 i vodeći računa o petostrukom povećanju zemlje, ovoj cifri odgovara suma od oko 6 milijardi dinara.

Međutim, po predlogu budžeta za 1938/39 godinu sve ove dažbine iznose 5.391 milijona dinara, ili preko 600 milijona manje nego u 1912 godini. Ovo potiče otuda što je po budžetu za 1938/39 uloga prihoda od državnih privrednih preduzeća mnogo značajnija, nego po predratnim budžetima Kraljevine Srbije. Usled toga je pre rata udeo fiskalnih prihoda u opštim državnim приходima morao biti veći nego danas.

Kod ovog upoređenja nisu uzeti u obzir prihodi od monopola duvana zato, što duvan — i ako artikal široke potrošnje — nije artikal nužne potrošnje: nije namirnica; s druge strane, duvan ima najveći značaj za nacionalnu proizvodnju, tako da povećanje prihoda od monopola duvana nema isključivo fiskalni značaj.

Ipak, gospodo, bilo ovako ili onako, ovakva upoređenja mogu biti samo interesantna, ali u svojim rezultatima ne moraju biti i merodavna u onom pogledu, kako hoće da istakne g. Zečević. Potrebe našeg narodnog života pre 30 godina ne mogu da se upoređuju sa današnjim. Ta tri decenija zarezala su i u našem privatnom i u našem javnom životu takvu snažnu razliku, da se mi sa današnjim društvenim i javnim potrebama, ne možemo ni u kom pogledu upravljati i meriti sa ondašnjim. Koliko se onda trošilo na železnice u Srbiji i koliko se i zašto troši ovoliko danas? Koliko na škole, koliko na lekare i bolnice? Koliko na puteve i javne građevine itd.? Što nam javni život više kreće unapred, mi ćemo imati i veće javne izdatke, a, prirodno, da ćemo imati onda i veća javna primanja, jer će nam biti snažnija i produktivna i potrošna snaga.

Neka gospoda narodni poslanici ukazivali su koliko je veliki procenat našeg naroda upućen da vodi još i danas život, koji doista znači oskudevanje s obzirom na današnje zahteve i današnji način života u prosvetnom svetu. Niko to ne osporava, gospodo. Svi mi to podvlačimo, ali se za to, koliko nam snage dozvoljavaju, i staramo da to stanje izlečimo. U tome pravcu i vodena je, gospodo, sva dosadašnja politika Kraljevske vlade i privredna i socijalna i prosvetna i kulturna. Baš zbog takvog stanja našeg i jeste u proseku slaba i potrošačka i kupovna snaga našega naroda. Otuda je, gospodo, s obzirom na broj stanovništva, i budžet naš relativno nizak, a mogao bi da bude s obzirom na sam taj broj skoro kao čehoslovački. Zbog toga mi i radimo da pridignemo te legije naših slabih potrošačkih snaga, a ako se i dalje bude ovako radilo, kao ove dve poslednje godine, neće verovatno ni uspeh izostati, a onda, onda ćemo morati očekivati da će se prirodno i budžet podići još dalje. (Burno odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici.) I kad je već reč o prigovorima zbog budžetskih povećanja od strane Vlade, ja bih vas molio, gospodo, da se ovih prigovora setite kad budete u specijalnoj debati čuli i slušali prigovore, mnoge opravdane prigovore, kako su predviđeni suviše niski, ili nisu predviđeni nikakvi krediti za ove ili one naše hitne, neodložne javne potrebe.

Tada ćete, gospodo, osetiti, kako se teško mogu da izmire ove dve želje: s jedne strane da se budžeti ne podižu, ili da se podižu neosetno, a s druge strane, da se obezbeđuju puni krediti za dosad nezadovoljene kao i nove javne savremene potrebe. (Pljeskanje na desnici i u centru). Kad to osetite, gospodo, onda ćete opravdati i sva povećanja, koja sadržava ovaj budžetski predlog.

G. dr. Kosta Popović rekao nam je u svome govoru i ovo: „Ja moram priznati da ja lično nisam oduševljen komprimiranjem državnih rashoda i nekom preteranom štednjom u izvršenju državnih zadataka, jer smatram da progres kulturnog i socijalnog života neminovno nameće državi nove obaveze i izdatke u oblasti ovoga staranja, ali osuđujem i protestujem protiv toga što se državni rashodi bez neophodne potrebe stalno povećavaju, da bi se državne pare i šakom i kapom delile.”

Vidite, gospodo, i sam gospodin dr. Kosta Popović nije protivnik budžetskom povećanju, jer posve u mesno smatra, da progres kulturnog i socijalnog života nameće državi nove obaveze i nove izdatke, koji se ne mogu izbeći, koji su neminovni — kako to on veli. Ali on samo osuđuje i protestuje što se državni rashodi „bez neophodne potrebe stalno povećavaju, da bi se državne pare i šakom i kapom delile.”

Šta da kažem na ovo, gospodo, u vezi sa ovim budžetskim predlogom? Ja sam budžetsko povećanje sa 1.270 miliona dinara, baš zbog lakšeg uočavanja potrebe i svrhe budžetskog povećanja, svrstao u tri grupne cifre: prva 660 miliona za potrebe državnih privrednih preduzeća. Ovde, gospodine Popoviću, ne reflektujemo na narodni poreski džep. Ovde, za ovih 660 miliona priliv državnoj blagajnici osiguran je iz državnog privatno-poslovnog delovanja, iz plativih usluga, koje ona vrši u saobraćaju i na pijaci prometnih dobara.

Drugo, gospodo, naš je budžet podignut za 313 miliona dinara za potrebe Narodne odbrane, a tek ostatak od 297 miliona dinara namenjen je za sve, kažem za sve, toliko ostale naše državne i narodne potrebe.

I sad, gospodo, kad mi u današnje vreme privredne utakmice, privrednih autarija, najupornijih utakmica u svetu u modernom organizovanju narodne ubojne snage u najširim koncepcijama savremene nauke i progresu, imamo i moramo da brigu brinemo šta ćemo i kako ćemo i mi da uradimo, da nas vreme i događaji ne zateku i ne udare na nas nespemne; kad mi, gospodo, u takvom vremenu saobraćajne i prometne ustanove, naše železnice i naše brodarstvo, našu poštansku, telegrafsku i telefonsku službu hoćemo da proširimo i usavršimo; kad mi, gospodo, hoćemo u našim rudnicima da razvijemo uvećanu proizvodnju, koju zahteva današnja potreba; kad mi, gospodo, našu narodnu odbranu na suvu, na vodi i u vazduhu hoćemo bolje da obezbedimo, kako se može reći i čak protestovati, da je to deljenje državnih para „šakom i kapom”... (Pljeskanje na desnici i u centru), to nije deljenje »šakom i kapom« nego zbri-njavanje primarnih državnih potreba.

Gospodine Popoviću, to sve nisu dakle za Vas neophodne potrebe. Ova Vlada, g. Popoviću, zna da su to baš »neopohodne potrebe«, ona zna da je ono što je u budžetskom predlogu za njih namenjeno nedovoljno prema onome, kolike su te potrebe i kako su one i hitne. I ona zna, g. Popoviću, da će ovi povećani krediti, koliko su narodnoj privredi, a namenjeni su u njihovom većem delu, biti čak i novi kva-

sac za dalje privredno napredovanje, i da ćete Vi opet tada kazati: To je posledica konjunktura, to nije posledica delovanja ove Vlade. (Pljeskanje u centru i na desnici.) Vidite, gospodo, u povećanju od 1.270 miliona dinara nalazi se i cifra od 236 miliona dinara, koliko se iz državne kase ima da izdaje više za pripadnosti aktivnih državnih službenika zbog povećanja dodataka na plate. Prošle godine je cela Narodna skupština jednodušno tražila, da se državnim službenicima povise dodaci. I danas, kada ih je Kraljevska vlada povisila, danas gospodin Kosta Popović, u ime kluba poslanika Jugoslovenske nacionalne stranke protestuje, što je Vlada »bez neophodne potrebe« povisila budžet. A ova potreba sama penje se skoro na četvrt milijarde dinara.

Ja držim, gospodo, da smo mi svi u duši uvereni, da su sve ove veće naše budžetske potrebe opravdane. Uvereni smo da ih opravdavaju naše stanje današnje, onakvo kakvo je, i vreme i prilike u kojima danas živimo. Mi njih ne smemo izbegavati, prenebregavati, jer su sa njihovim zadovoljenjem vezani naši visoki državni i narodni interesi.

I, ako se Kraljevska vlada, predviđajući ove potrebe u budžetskom predlogu, u ekspozeu Ministra finansija poziva na činjenice, koje statistika beleži i iznosi, kao sadašnje stanje u našem privrednom i finansiskom životu, ona to čini, gospodo, da bi pokazala, kako ćemo mi i ovaj uvećani program naših javnih potreba izvršiti naredne budžetske godine, savladati ga, a da nećemo morati tražiti zbog njega neka naročita posebna povećanja, postojećih ili uvođenje novih dažbina. To je, gospodo, glavna svrha iznošenja tih statističkih podataka. Njima želimo opravdati pretpostavku da će naša privreda automatski bez novih kakvih većih napora, podneti i ovaj uvećani budžet. I sad, gospodo narodni poslanici, od strane opozicije čas se negira vrednost tih statističkih podataka, kaže se za izvesne privredne rezultate, pored sve pozitivnosti statističkih cifara, da su nepovoljni; čas se opet odriče Kraljevskoj vladi svaki udeo u privrednom progresu našem. Gospodin dr. Kosta Popović reče na jednom mestu u svome govoru, »i ovaj nevideni prosperitet i napredak samo je priča, jer ga niko ne može da vidi i oseti«. A malo docnije stoji na oprečnom gledištu kad veli: »ja dozvoljavam da je u poslednje dve godine nastalo izvesno materijalno poboljšanje kod nas i u čitavom svetu, ali odlučno poričem da u tome pogledu današnjem režimu pripada ma i približno ona zasluga, koju sebi vindicira«. (Dr. Kosta Popović: Ali pročitajte dalje moje reči!)

Kako vidite, gospodo, to je jedno natezanje i cifara i činjenica. Ali u celoj ovoj debati, ukoliko se odnosila na privredu i finansije, možemo konstatovati jednu nit, kojom je ona protkana, a to je činjenica da smo mi privredno i finansijski krenuli napred; to svi zapažamo. (Živo odobravanje u centru i na desnici.) Kraljevska vlada nije ni očekivala od opozicije da joj ona taj napredak pripíše u zaslugu. Glavno je da ona taj napredak priznaje; i važno je da se taj napredak razvija pred nama u vreme Vlade g. dr. Stojadinovića. (Burno i dugotrajno odobravanje u centru i na desnici.) A, Kraljevska vlada, bez obzira na priznavanje ili nepriznavanje, kao i do sad i od sad će produžiti da radi

i vodi svoju sistematsku privrednu i finansijsku politiku — a ona se sastoji u stalnom pokretanju privredne poluge, znajući, da nam neće zreo plod sam od sebe da padne u krilo.

Mi nećemo upuštati, gospodo, dosadanje intenzivno staranje, da se održi i ojača tražnja naših privrednih proizvoda s onu stranu granice. Mi ćemo to učiniti zoog toga što znamo da ćemo ovako postići i održati povoljnu cenu naših izvoznih proizvoda i povećati i ojačati radinost u našoj državi, makar nam opozicija i negirala udeo u koristi koju otud ima narodna privreda. Mi ćemo, gospodo, još intenzivnije nastaviti da izvodimo i nove krupne javne radove u zemlji sa sretstvima, koje ćemo naći baš u rezultatima dosadašnje naše privredne politike. (Burno i dugotrajno odobravanje u centru i na desnici.) Služićemo se njima i plasirati ih postupno u toku pet-šest narednih godina, da tim javnim radovima stvorimo zemlji i narodu opšte korisne objekte, koji će služiti i našem i međunarodnom saobraćaju putnom i železničkom, objekte, kojima ćemo osposobiti za kulturnu obradu velike površine zemljišta, koje danas kao neplodno neiskorišćeno leži; objekte koji će poslužiti za bolji smeštaj mnogih naših javnih nadležnosa. Stvarajući ove opšte korisne objekte, mi ćemo, gospodo, u toku tih pet do šest godina u unutrašnjosti zemlje održavati i jačati tražnju potrebnog materijala i radne snage, dakle jaćaćemo proizvodnu i kupovnu snagu naroda, mada znamo da će poštovana opozicija reći, nije to vaša zasluga, to je posledica konjunktura.

I kad se, gospodo, budemo ovako svestrano sturali za snažno pulziranje privrednog života, mi ćemo moći, gospodo, da očekujemo, da će onda i državne finansije neminovno beležiti paralelne pozitivne uspehe, i da ćemo onda i ovaj povišeni budžet bez kakvih naročito osetljivih fiskalnih operacija, moći izvršiti kako je on i projektovan.

Tu, gospodo, u ovakvom radu, leži tajna uspeha privredno-finansijske politike Kraljevske vlade. Bez ovakve privredne politike svetska konjunktura, koju niko od nas ne odriče, sama po sebi, nikad, gospodo, ne bi mogla da stvori ovo naše sadašnje stanje. I zato, gospodo, Kraljevska vlada će produžiti da ovako i dalje radi i biće zadovoljna, ako bude mogla sa celom ovom poštovanom kućom, dakle, i sa opozicijom, i docnije konstatovati da se privredni progres i dalje razvija, a s njime da se paralelno snaže i državne finansije, makar joj zato poštovana opozicija i ne odavala priznaje. (Burno i dugotrajno odobravanje u centru i na desnici i usklici: Živeo!)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo, vreme je prilično poodmaklo. Ja mislim da ćete se složiti sa mnom da ovu sednicu zaključimo. (Odobravanje.)

Dozvolite da vam predložim kao dnevni red iduće sednice: Produženje pretresa u načelu izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu. Prima li Narodna skupština predloženi dnevni red? (Prima!) Utvrđujem da je ovaj dnevni red primljen.

Sledeću sednicu zakazujem za sutra, 24 februara, u 8 časova pre podne, a ovu sednicu zaključujem.

(Sednica je zaključena u 21 čas.)

